وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی فارسی وترکی آذری
آیلیق تورکجه و فارسجا فرهنگی نشریه

اوچونجو ایل‌صایی ۲ (آردیجیل صایی ۲۵)
سال سوم شماره ۲ (شماره مسلسل ۲۵)

اردیبهشت ۱۳۶۰
(شماره امتیاز ۷۵۳۸)

VARLIQ
Monthly
PERSIAN AND TURKISH JOURNAL
3rd Year No.2 (Serial No. 25
May 1981
Adress: Mossadegh Ave. Bidi Str. No. 17
Tehran, Iran

قیمت ۷۰ ریال

ایچینده کیلر

(فهرست)

	صفحه
۱ـ دیلیمیزده چتینلیک وآسانلاش مسئله‌سی: دوکتور حمید نطقی	۳
۲ـ آذربایجان ادبیات تاریخینه بیر باخیش (۲۱): دوکتور جواد هیئت	۱۴
۳ـ استاد شهریار: پرفسور ح. بیگدلی	۲۲
۴ـ حضرت علی(ع)نین اؤگودلریندن: ج. ه.	۳۷
۵ـ آذربایجان شفاهی خالق ادبیاتی(۲) : دوکتور جواد هیئت	۳۹
۶ـ آزیاتلی کریشن کسلر: میرهدایت حصاری	۴۵
۷ـ تره‌نوش‌ـ شامین در موزه: سوندز حامد	۴۷
۸ـ یئنی تاپیلمش لار ولدنی‌ارثیمیزه بیر نظر: پرفسور ح. بیگدلی	۴۹
۹ـ تئلیم‌خان: علی کمالی	۵۰
۱۰ـ نور خمار: رحیم دقیق	۵۹
۱۱ـ اوکونجه بری قرخ پاشینی اوجالتوندی: ع. منظوری خاطره‌ای	۶۶
۱۲ـ ایستکلی بالالار مجیدی	۷۱
۱۳ـ آذربایجان خالق شاعری رسول رضانین وفاتی.	۷۴
۱۴ـ رسول رضا: دوکتور حمید نطقی	۷۶
۱۵ـ سلطنین‌خان عدالت: صمد سرداری‌نیا	۷۸
۱۶ـ کوراوغلو: یحیی شیدا	۸۳

توجه

۱ـ آذربایجان ادبیات تاریخی‌نین ۲۰ـنجی عصر قصلیله بازمالار مشغول اولدو. غوروز اوچون‌بو عصرده‌کی جنوبی آذربایجان شاعر و یازیچیلارین ترجمه‌ی حال و اثرلرینه امتیاز جیمیز واردیر. هرتوون شاعر ویازیچی وآثری ادبیاتیله مارتالارلان همشهریلر یمیزدن بو باره‌ده یئنه یاوه‌یچی اولمالارینی و اوز ترجمه‌ی حال واثرلرینلن نمونه لرله برابر آلدیقلاری دیگر شاعر لریمیزین‌ده ترجمه‌ی حال واثرلرینلن نمونه‌لر گوندرمه‌لرینی خواهش اثدیریلیر.

۲ـ خواستاران اشتراک می‌توانند مبلغ آبونمان سالیانه (۸۰۰ ریال) را از نزدیکترین شعبه هریک از بانکها بحساب شماره ۲۱۶۳ بانک ملی ایران (شعبه داریوش خیابان پهلوی) واریز نمایند و رسید آنرا بضمیمه نشانی خود با درج مجله (خیابان مصدق ـ کوچه بیدی ـ شماره ۱۷ ـ تهران) ارسال فرمایند.

۳ـ شماره‌های گذشته مجله وارلیق را می‌توانید از دفتر مجله و یا کتابفروشی‌های مقابل دانشگاه تهران تهیه نمایید.

۴ـ جلد اول **تاریخ ادبیات آذربایجان** از قرن ۳ تا آخر قرن ۱۹ میلادی تحت عنوان «آذربایجان ادبیات تاریخینه بیر باخیش» از چاپ خارج شد. همشهریهای علاقمند میتوانند از انتشارات قرزانه و یا سایر کتابفروشی‌های مقابل دانشگاه خریداری و یا با پرداخت ۳۰۰ ریال توسط آدرس بانکی مجله و ارسال رسید آن بدفتر مجله یکجلد از این کتاب را تهیه نمایند.

۵ـ مجموعه ده شماره سالیانه مجله در یک جلد منتشر شد. علاقمندان میتوانند هرچه زودتر قبل از اتمام آن از دفتر مجله و یا انتشارات قرزانه و دیگر کتابفروشی‌های روبروی دانشگاه تهیه نمایند.

وارلیق

آیلیق تورکجه و فارسجا فرهنگی نشریه
مجلهٔ ماهانه فرهنگی فارسی و ترکی آذری

اوچونجی ایل مایی ۲ اردیبهشت ۱۳۶۰

دوکتور حمید نطقی

دیلیمیزده

چتینلیک و آسانلیق مسئله‌سی

آذربایجان تورکوسونده، یازانلارین مشترک بیرمشکللری وار: بوحو
ـ جولاریله مناسبتلری مسئله‌سی. بومناسبتله ایکی عمده شرط حاکمدیر:
() ۵۰ ـ ۶۰ ایللیک شوون لرین خلقیمیزین دیلینی قدغان ائله مک لر ـ
یله تؤره‌دیلمیش (یارادیلمیش)، آذربایجان تورکوسونون ادبی و یازی
دیلینی بیلمه‌ین، حتی ضیالی (روشنفکر)، ساوادسیزلار اوردوسوهم‌شمال
آذربایجاندا وهم تورکیه‌ده، عصریمیزین ۲۰ ـ نجی ایللرینه‌دن بویانا
الفبالارین عرب الفبا سیسته‌مینه‌دن لاتین ویا کیریل (اسلاویان) الفبا
سیسته‌مینه کئچمه‌لری و بوا وزدن آرتیق اورالاردان، اسکیسی کیمی‌کتابه
مجله و روزنامه (ژورنال و قزئت)لرین گئنیش اوخوجو کوتله‌سی
ایچه‌ریسینده یابیلماسی‌نین آسان اولماماسی حالی. بوعلته گؤره‌ایندی
"اوز یاغیمیزدا قووروللماق "دان باشقا چاره‌میز یوخدور.

لکن بوایکی شرط نتیجه‌سینده آذربایجان ـ تورکوسونده چیخان
" اوچ جوت ـ بیر تک "نشریه‌نی اوخویانلار اکثرا یازیلاریمیزی آنلاماقدا
چتینلیک چکیرلر و بیزدن داها آسان یازماغیمیزی ایسته‌یرلر. بوندادا
حق لری وار ولکن ....

ایکی جور آسان یازماق واردیر. بیرینجی نوع " سبک "لردن وبئله‌جه
ده یازیچی‌نین شامرین "شخصیت "یندن آسیلی اولان آسانلیق دیر. بو"آسان
یازماق مهارتینه" یاخود"سهل و ممتنع" دئییلن بویوک بدیعی نائلیته

(موفقیته)هرکس صاحب اولا بیلمز ،بو "موهبت "آنجاق فضولی‌لره (بخصوص لیلی ومجنون دا) ،واقف لره ،وسایره‌لره خاص بیرمزیت دیر .بیلدیگنیز کیمی بدیعی صنعت لرده مجبوری دگیل .هئچ شاعری نییه مثلا" "تجنیس"لر دوزه‌تلمه‌ییر ،یاخود "رسول رضا" کیمی نه‌دن زنگین خیاللارله‌درین معنا ـ لی سؤزلر دوزه‌بیلمه‌یین دئییه صورغو ـ سئوالا چکمک اولمازدها بئله " سهل وممتنع "صنعتیندن استفاده‌ائتمگی شاعرویازیچیلارا بچون مجبوری ائتمک اولمازدیوسبک وشیوه‌یه عاید (مربوط)اولان مزیت واونون خصوصیت لرینندن بوراداً بحث ائتمک مجالیمیزیوخدور .

ایکینجی نوع "آسانلیق "ساوادسیزلار ،واوشاقلارا بچون ،اونلارا دیل لرینی اؤگره‌تمک قصدی ایله ترتیب ائدیلن یازی ونشریات داکی خصوصی سبک دیر .بونوع یازیلاردا ،آشاغیداکی خصوصیتلرین اولماسی‌گره‌کدیر :

۱ ـ بونلاردا ایشله‌دیلن کلمه صایی چوخ محدودا ولوروا وخوجونون ساواد درجه‌سینه‌گوره‌عیارلانیر .مثلا" اوشاقلارین دیل ایدمانی (تمرینی) ایچون آنجاق ۵۰۰ ،یاخود ۱۰۰۰ و ۲۰۰۰ کلمه‌نین کؤمکچیلیگی ایله‌ترتیب اولونموش کتابلار واردیر .ایشله‌دیلن کلمه‌صایی آزاولدوقجا کتابین مندرجه‌سی ده (محتوی سی ده)بیراوقدرآشاغی اولور .

۲ ـ بومحدودومعدود کلمه‌لر بیرینجی ـ ایکینجی ـ اوچونجووسایره‌ " اوخوماکتابلاری‌نین)اؤگره‌تدیگی کلمه‌لردن تشکل اقدر ،واونلارین نادرا" خارجینه چیخار .کلمه‌وتعبیرمحدودلوغو ،طبعا "موضوع دا دا محدود ـ لوق ،سطحی‌لیک وچوخ زامان مطلب لرین حقینی ادا ائتمکده عاجزلیک گتیریر ،دئمک اوچونجوخصوصیت ده‌بئله‌اولور .

۳ ـ آنجاق چوخ ساده‌موضوعلارا توخونماق ممکن اولورویازیچی،نئجه دئییرلر،"معقولاتا وارد" اولا بیلمیر .

۴ ـ جمله‌لرا قلب قیصا وابتدائی اولور .آذربایجان ـ تورکوسو ده اوبیری تورک دیللری کیمی اوزون جمله‌لر یاراتماق ایچون چوخ ال ـ وئریشلی دیر .بئله‌بیردیلده ،ساوادسیزلارین خاطری ایچون قیصا وابتدائی جمله‌شکیللری دوزه‌لتمک مجبوریتی،آنجاق معین نشریات ایچون بیرقایدا کیمی قبول ائدیله‌بیلیر ،بئله‌بیرعمومی حکم‌وئرمک ،مثلا" ،بوتون شاعرـ لری آنجاق "ربامی" یازماغا مجبورائتمک کیمی معناسیزبیرتدبیر" اولار ،بئله‌بیرتکلیف (پیشنهاد)قایدا حالینا گلسه‌ایدی ،ایندی نه

"سهند"ین "سازیمین سؤزو"وارایدی ونه‌ده "شهریار"ین "حیدربابایا سلام"ی ! البته هئچ کیمسه "ریاعی" وعمومی له‌شدیرمک ،قیصاجمله‌قا ـ یبیرماغی قایدا اولاراق قبول ائتمک قدر عبث‌وغیرمنطقی دیر.

۵ ـ آز ساوادلی‌لارین خاطری ایچون کلمه‌لرین سئچمک ایشینده ده ایکی محظورلو مسئله‌چیخار:

الف) دیللرین زنگین لیگی بیرنئچه‌عامله یاغلیدیر.بونلارین یا ـ شیندا کلمه‌ذخیره‌سی ـ خزینه‌سی‌نین بوللوغو،ودیلین تازه‌کلمه‌دوزه‌لتمک ذه‌کی امکانلاری گلیر

بیزیم آذربایجان ـ تورکوموزده ،سایرتورک دیللری کیمی دونیانین ان مکمل دیللریندن دیر.بونو ۱۵ ـ نجی عصرده (امیرعلیشیرنوائی زما ـ نیندان)بری رسما "بیلیریک .ایندی بیز" ۵۰۰ یاخود ۱۰۰۰ کلمه‌لیک ساوادی اولانلارین "خاطرینه ،هئچ بیربدیعی اثریا راتماق ،بوتون فیکر ـ یمیزی ۱۰۰۰ کلمه‌لیک متن لریازماغا وئرمک کیمی بیرحکم ،آذربایجان ـ تورکو ادبیاتی باخیمیندان معذور گؤرولمه‌یه‌جک بیرمعناسیزلیق دیر . بو،دیلیمیزی "دالی قالمیش "لارین سویه ("قضیه "وزنینده ـ "سطح"معنا سینادیر)سینه اندیرمک اولاجاقدیر.البته بودالی قالمیشلار،ساوادسیز ـ لار ایچون تخصص صاحبی یازیچی وشاعرلرین چالیشمالاری بیراحتیاج دیر. لکن هریازیچیدان بونوایستەمک ،ساوادسیزلارین هئچ بیرزامان ساوادـ لانمایا جاقلاری دئمک اولور،بودیلیمیزی "دالی قالمیشلار دیلی"اولاراق همیشه‌لیک تثبیت اتله‌مک معناسیناگلیر.بو،یازیچی لاری/شاعرلری دقیق و گؤزه‌ل کلمه‌لر سئچمکده محدودلاشدیرماق اولور.

ب)"ساوادسیزلارین بیلمه‌دیگی کلمه‌لری ایشلتمه‌یک "کیمی بیر قرارووئرمک (تصمیم تونساق) باشقا بیرمحظورلارا قارشیلاشاجاغیق ،بو قرارلا،دیلیمیزین بنیه‌سینه اصلا اویمایان خارجی کلمه‌لرین دیلیمیزه داراشماغینا رسما "اجازه‌وئریب ودیلیمیزی آریتماق وگؤزه‌للشدیرمک عوضینه ،خرابلاتمیش وچرکین لشدیرمیش اولاجاغیق ،یاددان چیخارمایاق کی بیزده ایکی جورساوادسیزوار دیر ،بیریسی هئچ درس اوخومامیش،الفبا بیلمه‌ین ساوادسیزلار بونلاربیزیم دیلیمیزین دشمنلری دگیل،لاپ بؤیوک داپاغی ومدافعه‌چی‌لری‌دیرلر.بونلارین دیللری اوره‌ک لری کیمی صاف‌و تمیزدیر،اونلار اولماسایدی ایندی دیلیمیز یوخایدی،اونلارین دیلی

"سهند"ین دیلی قدر زنگین دیر.اونلارا اؤزدیلیمیزده یازیب ـ اوخو-
ما فی اؤگره ده بیلیشه‌ک ،ادبی ـ یازی دیلیمیزده داها غنی وبوتا زا قانلا
داها دا جانلی اولار.لکن ایکینجی نوع ساوادسیزلاریمیز،فارسجا دا اوستا
اولوب واؤزدیللرینی همیشه فارسجا یا قیاسا"،ایکینجی دیل اولاراق ،
قبول اتدنلردیرلر.بونلارکئچن رژیمده فارسجانی مکمل اؤگره نمیشلر.
اؤزدیللرینه قارشی داعلاقه لری اولسا ،دیللرینی‌حتی ابتدائی مکتب
حدودوندا اوخویوب بیلمه دیک لریندن ،دیللرینی اؤگره نه جک بیلرده هر
زامان تردیدسیز،فارسجا دان کؤمک آلماغا گئدیرلر.فارسجانین هامی
اداری،اقتصادی،اجتماعی،سیاسی،نظامی وحتی ادبی اصطلاحلارینی اؤزلری
ـ نین دئدیک لری کیمی "بدون چون وچرا"،آذربایجان ـ تورکوسونه
منتقل اتلییرلر.بونلار،عموم ادبی یازی دیلی‌نین قایدالارینی بیلمزلر
وبعضا "بیلمک ده ایسته مزلر." واحد آذربایجان ادبی ـ یازی دیلی"
مقابلینده جبهه آلیرلار.دیل ایشینده ده "محله داغواسی "چیخاریرلار.
بومقاله ده ،آشاغیدا ،کتیره جگیمیز بیرنئچه نقطه بو مسئله نی آیدینلاتماق
ایچون دور .

***

کولومبیا ـ اونیوه رسیته سی‌نین رومانس فیلولوژی پروفئسورو ماریو-
په‌ی PROF. MARIO PEI کتابیندا بیردیلده‌سویه (سطح)با خیمیندان ۵
نوع استعمال شکلی اولدوغونو یازیر :

۱) ان آشاغی وقتابا (خئش وبیلیک سیز ـ تربیه سیزجه)دیل ایشله‌دی-
یلمه‌سی .بونا عامیانه دیل،" اسلنگ "ویا "آرقو" دا دئییرلر.

۲) آشاغی سویه‌ده سوادسیزلارین محاوره‌دیلی .

۳) استاندارد دیل .

۴) دیللرینی اؤگرنمیش واوخوموشلارین دیلی .بونا "مدنی سویه"ده
دئییرلر.

۵) ادبیات ،یؤکسک شعروبدیعی دیل

باشقا بیرمؤلف ده بئله دئییر:

"سبک "لرده مختلف دیل سویه‌لرینی عکس ائتدیررلرواکثریا اوچ عامله
باغلیدیرلار :

موضوع،افاده (بیان)واسطه‌سی،دانیشانلا ـ اشیده‌نین اجتماعی مناسبتلری

موضوع: بیرسئچگی نطقی ایله ،فوتبال مسابقه‌سینی آنلاتماق دیلی وسایره طبعا بیر- بیریندن فرقلی اولار.

افاده‌واسطه‌سی :یازی‌ایله داتیشیق دیلی فرقلی اولار.یازی دیلی داتیشیق دیلینه‌نسبت له‌ثابت وداها محافظه‌کاردیر.تلفظ فرقلری وار- دیر.فارسجادا "میره" دئیه‌ن شخص یازی دا "می‌رود" یازار و اوخور. فارسجادا داتیشیق داکی "یالقوز،خیت،چاخان ،الم‌شنگه" کیمی سؤزلر یازی دا ایشله‌دیلمز.قرامه‌ر (دستور) باخیمیزدان دا یازی‌ایله‌داتیشق - یان آراسیندا فرقلر واردیر:مثلا"فارسجادا بیراسمئ "معرفه" ائتمک ایچون بیر "ه" اضافه‌ائدرلر،داتیشیقدا مثال اولاراق بئله‌دئیه‌رلر: " کتابه اینجاست "یازی دا بوجمله‌بئله‌دیر: "کتاب اینجاست"....

اجتماعی مناسبتلر : دئیه‌ن له- ائشیدنلر آراسیندا کی بئله‌جه، داتیشدیغیمیز زامان کلمه‌لریمیزی ائشیده‌نین خصوصیتلرینه‌گؤره‌عیار- لی بیریق ،یازدیغیمیز زامان ایسه مخاطبلریمیز داها گئنیش وخصو- صیتلری بیزجه مجهول بیرکوتله حالینا گلیر...یوناگؤره‌ده‌داتیشیقدا ایشله‌دیلن کلمه‌لر یازماق ایچون عینا متاسب اولماز.بورادا دؤرت، نوعو تشخیص وئرمک اولار :

ا- " عامیانه" (" آرقو" ویا خود "اسلنگ ")نوعوندان صایی‌لان کلمه لرین عمومیت له‌یازی دا پئری یوخدور.آکسفورد لغتینده" اسلنگ "بئله تعریف اولور: "اولا ،عمومیت له معنالاری استاندارد دیلین خارجینده حسابا اولان ومحاوره‌دیلینده ایشله‌دیلن کلمه‌وجمله‌لر،ثانیا ،معین صنف (طبقه) ویا پئشه‌یه خاص اولان کلمه وعبارتلر"

تعریف‌ده مهم اولان جهت "استاندارد دیلین خارجینده حسابا اولماق "قیدی دیر.استاندارد دیلدن مقصد" اونیلی اوخومـــوش انسانلارین اکثریتی طرفیندن آنلاشیلماسی دیر".اوغورلولارین اؤزآرا- لاریندا جالب بیر "آرقو"لاری واردیر بو دیل بیریازیچی ایچون آنجاق استثنائی حاللاردا ایشه‌گله‌ر،زیرا بودیل داربیرچرچیوه‌نین ایچینده رایج‌دیر." آرقو "کلمه وتعبیرلری آنجاق بیرتک‌حالدا استانداردپله انتقال ائدرلر:

دیلده‌بیربوشلوغی دولدوردوقلاری ویا خودبیرا حتیاجا داها یاخشی‌جواب وئردیکلری واقت اوزاما نا قدراستاندارددیله ،گیرمک لئرینه‌سبب یوخدور،

۲) معین ناحیه وجغرافیائی محدوده‌لر ایچه‌ریسینده ایشله‌دیلـــن کلمه وتعبیروجمله‌لرین ده عمومی یازی ایشلرینده یئری یوخدور. سبب یئنه‌عینی دیر،عمومی اولماماق .بونلار بعضا "استاندارد دیلده‌کی مقابل لریندن داها دا جانلی وتاثیرلی اولا بیلرلر لکن محدودبیرناحیه‌یه خاص اولماقلاری اوزوندن آنجاق استثنا حاللرینده یازی دیلینه‌کئچیرلر مثلا"اسکاتلندلیلر " wee" دئسه‌لرده یازی دیلینده استاندارداًنگلیز ـ جه اولان " little" وباخود " small" یازمالی دیرلار...

۳) خارجی کلمه وتعبیر وعبارت‌لره الدن گلدیگی قدرآز یئروئریلمه ـ لیدیر،بوکلمه ،تعبیر وعباره‌لرین بعضی لری دیلیمیزه جذب واوندا حل اولوبدور،بونلارین ایشله دیلمه‌سینده بیرعیب یوخدور،مثلا "شوفور"لغتی فرانسیزجادیر،اما کاملا دیلیمیزین تابعیتینه کئچمیشدیر...

۴) تئکنیک کلمه‌لر گون کئچدیکجه یازیچیلارین نثرلرینه گیریرلر. البته تئکنیک بیرمتنی بوکلمه‌لرا ولماسا یازماق ممکن دگیل ،لکن بونلارین بیرقسمی عمومی یازیلار ایچون مناسب دگیلدیر.

بو دؤرد نوعوعمومی یازی دیلینده ایشلتمک ده احتیاطلی اولماق گره‌کدیر،ها بئله‌ایشله‌دیله ـ ایشله‌دیله تاثیرینی ایتیرمیش تعبیرلرین تکرارینداً احتراز ائتمک لازمدیر.

بیرپاراگراف مؤلفه‌گؤره : معین بیردیلده ،مشخص وقطعی بیرداًنیشماق و یازماق استاندارددی یوخدور. "دوغرو و دوزگون دانیشماق ویازماق"مسئله سی نی قطعی بیرصورتده الهآلماق بعضی لرینه گؤره قبول اتدیله‌بیلمز انسان رسمی بیرمقاملا قارشیلاشینجا ،رسمی بیروضعیت ده دانیشماق ایجاب اتدینجه ،البته رسمی دانیشار وغیررسمی حاللاردا درجه ـ درجه‌غیر رسمی،صمیمی و"خودمانی"دانیشار.بیرپارا عالملر"ایشلتمه‌سویه‌لر " ی نظریه‌سی عنوانی آلتیندا ،بوحادثه‌نی تدقیق ائتمیشلر،بونونلا دیلین واقعیت ده نه‌کیمی روللار اویناًیا بیله‌جگی بللی اولور..عمومیت‌له مختلف سطح لرده‌کی انسانلار اؤز سویه‌لرینه مناسب بیردیللری واردیر. یوخاری سویه‌ده‌کی‌لر رسمی وگئنیش وزنگین بیردیل ایشله‌دیرلر و ان آشاغیدا کیلارا یسه ؛سهولرله دولو، قرامه‌رجه (دستورجهتیندن)غلط،جمله ترتیبی وترکیبی باخیمیندان عیب‌لی وضعیف ،کلمه انتخابی نظریندن چوخ فقیرویا یاددیللرین استیلاسی و"کاپیتولاسیونونا " اوغرامیش(معروض

قالمیش)بیردیلده ،خلاصه ان آشاغی سویه ده دانیشانلار ،بوایکی اوجون آراسیندا مختلف سویه لر موجوددور...بونقطه نی یاددان چیخارمایاق کی،بیرشخص ده همیشه معین بیراولگوده دانیشماز ،بئرینه گؤره ،مخاطب لرینه گؤره وشرط لره گؤره آز چوخ دگیشیک اسلوبلاری ایشله در .لکن اوخوموش ودیلی نین اینجه لیک لرینه واقف اولموش بیرشخص هرحالدا کلمه لرینی مقصده اویغون شکیلده سئچروان مناسب اسلوبلا مرامینی آنلادار .

عالملر"استعمال سویه لری "حقیندا ،بوفرقین،یالنیز مدنی(فرهنگی" سویه دن وجوده گلمه دیگینی دئییرلر.اونلارا گؤره ،دیل سویه سی، حاکم اولان شرط لره باغلی دیر ،یعنی مختلف یئرلرده ،مختلف وضعلرده ،مختلف فرصتلرده ومختلف متصدلرایچون ،بیرشخصین ایشله تدیگی دیلین ده سویه سی دگیشر .

بو یئنی فورمولون آیدین افاده سی(بیانی) جان اس .کئنیون John S. Kenyon طرفیندن وئریلمیشدیر ،بوذات ،"فونه تیک "ده اختصاص ما حبی دیر و" انگیلیزجه نین مختلف نوعلاری نین استعمالی ومدنی سویه لر" آدلی بیریازی دا بئله دئییر :

سطح کلمه سی،دیلین مختلف اسلوبلاری ایله علاقه لی اولاراق ایشله دیلیرسه ،معناسی بیردیلین نه قدر عالی ،یاخشی ،اورتا ،آشاغی، ویا نامناسب شکیلده استعمالینی گؤسته ریر...مدنی(فرهنگی)سویه لر (سطح لر) آراسیندا آشاغیلاردا سوادسیزلارین دانیشماسی دیر ،بورادا محلی لهجه لردن تاثیر ،قرامه ره (دستورا)اوردا ـ بوردا اویماق،شدتله آرقو وکیچیک قروپلارین اصطلاحلاریله دولوسوزلر ،کلمه تعدادی آز،اولان کلمه لرین انتخابیندا دقت سیزلیک ،جمله بناسینا اعتنا گؤسته رمک تلفظ ده قاریشیقلیق گؤروروک ،داها یوخاری سویه لرده اکثرا اوخوموشلارین دیلینده ایسه : قطعی لیک له دقت ،قرامه ره اویغونلوق،تلفظ ده داها گؤنیش ساحه لرین دانیشما لارینا انطباقا شاهدا ولوروق .مختلف دانیشما ویارما اسلوبلاریندا "استاندارد"و"استاندارد آلتیندا "مختلف نوعلار / واردیر .بوفرقلرین هامیسینا "مدنی،فرهنگی سویه لر"دئییرلر .

"استعمال نوعلری "ایسه ،مدنی سویه لردن فرقلی دیر :

محاوره دیلی (محاوره دیلی نین ده مختلف درجه لری واردیر :اوزآرا ـ میزدا خصوصی دانیشما قلارکیمیز ،خصوصی کاغیذلاشماق بیرآزرسمی صحبت

صمیمی بیرچیوه ده قروب دا نیشما لاری کیمی) ،قا نونی،علمی‌وداها با شقا
چیخیشلار ویا زیلار،ادبیاتا عاید (مربوط)نثرونظم اثر .بو"استعمال نوع—
ری "دا ایکی قسمه بؤلونه بیلر: خصوصی و رسمی .

بوایکی بؤلگو ("مدنی سویه‌لره" گؤره و"استعمال نوعلاری"نا گؤره)
عمومیت له ایکی اساس تمه له (بونؤره یه)دایانیر: مدنیت (کولتور)وایش
ـ لتمه ده‌کی صدد (فونکسیون) .(۴)

یوخاریداکی فیکیرلری بوشکیلده داها گئنیش ایضاح ائتمک اولار:

بیردیلین ایشله دیلمه سینده معمول اولان دؤرد درجه واردیر:

۱)رسمی صورت .بودیلده رسمی وضعیت لرده یازیلیروبعضا ده دانیشیلر.
ایشله دیلن یئرلردن مثال :

ـ متخصص بیرمخاطب کوتله سینه خطابت ویا نطق .

ـ آکادئمیک یازیلار :مراجعه کتابلاری،بعضی علمی ویا عالی درس متن
لری ،تئزلر،

ـ علمی ویاخود تئکنیک راپورتلار :

ـ اوخوموشلار ویاخود تخصص صاحیبلرینه خطاب اتدن یازیلار،مقاله‌لر
تنقیدلر،عالی سطح ده بدیعی اثرلرمثلا آسان اولمایان شعرلر،بعضی
یوکسک حکایه ،رومان وتئاتر اثرلری .

ـ تخصص صاحیبلری وعالملرین مشغول اولدوقلاری مسئله‌لری بحث مو—
ضوعو اولان مقاله وکتابلار،

ـ ژورنال وقزئت لرده یوکسک قیمتلی بعضی علمی ـ اجتماعی ـ اقتصا
ـ دی مقاله‌لر.

۲) عمومی دیل

بوصورتده هم‌چوخ یازیلاروهم‌چوخدانیشیلار .دیللرینی اؤگره نمیش و
اوخوموش آدامларین هم‌خصوصی حیاتلاریندا . وهم‌کوتله ایچه ریسینده دانیشما
ویازیما اسلوبلاری بودیلده اولار.ایشله‌دیلن یئرلردن مثال :

ـ صحبت لرده ،عمومی بیریئیرلرده قدا دانیشیق ،

ـ عمومی و تجاری مکاتبه‌لرده ،

ـ قزئت لرده خبرلر،جدی بحث‌لر،مقاله‌لر.

ـ ژورنال (مجله)لارین مختلف مقاله‌لری،عمومون علاقه سینی چکن
موضوعلاردا یازیلار

ـ حکایه ،رومان وتئاتر اثرلرین اکثریتی،چوخ‌تیراژلی نثرونظم اثرلر.

۳) خصوصی و فردلر آراسیندا ایشله‌دیلن دیل

بوصورتده آزیاز یلاروداها چوخ دوستلارآراسیندا دانیشیلار.

صمیمی محیط ده وتانیشلار آراسیندا اوخوموشلارین دانیشیق ویازی دیلی ،چانه ووراق ،"آرقو"دان دااستفاده ائتمک‌محلی لهجه‌وتعبیرلری ایشلتمک بو نوع دا ممکن دور.ایشله‌دیلن یئرلردن مثال :

ـ خصوصی وغیررسمی صحبت‌لر،

ـ دوستلار و صمیمی حاللاردا مکتوبلار،

ـ شخصی گونده‌لیک لر(یاددداشت وخاطره‌دفترلری)،

ـ بعضی حکایه وروما نلاردا ،بخصوص محاوره‌لری عینا افاده ائتمک ایچون ،غیرجدی ،گولدوروجو شعرویازیلار.

۴) استاندارد آلتیندا دیل

عمومیت‌له دانیشیغا مخصوصدور. مدرسه گئورمه‌میش‌لرین دانیشیغی معین گروهلارا تعلقی آچیخلایان دانیشیقلار.ایشله‌دیلن یئرلردن مثال:

ـ اثوده ،یاخین دوستلارلا بعضی‌لری‌نین صحبت اسلوبو.

ـ بونوع صحبت‌لرین معین رنگ وثرمک ایچون حکایه‌لره ،تئاتر ـ لرینه ،فیلم‌لره ،رسملی حکایه‌لره (کومیک استریپ‌لره)وسایروسیله‌لره انتقال .

بیر نئچه نقطه

۱ ـ یوخاریدا قید ائتدیگیمیز "رسمی صورت"،"عمومی دیل" و "خصوصی وفردلرآراسیندا ایشله‌دیلن ذیل "نوعلارینا "استاندارد دیل" دئییرلر.

۲ ـ مختلط وقاریشیق متن لرده بعضا وجوده‌گتیریلیر.

۳ ـ بونوعلارین لاپ‌آلتیندا "مستهجن کلمه‌لر،غلط تلفظ لر،نامناسب ترکیب لر،غلط جمله‌لر" ولاپ اوستووه غلیظ وقاریشیق یازیلارقرارتوتور

۴ ـ فرق لر،اکترا ،کلمه‌شکیللرینده ،محاوره‌دیلینه‌مئیل شدتینده ، ترکیب و "استروکتور" (ساخت) ده‌وتعبیرلرین کیفیت‌لرینده اؤزلرینی گوسترلر (۵)

بیرده‌سؤزانتخابی،بئینیمیزده‌کی کلمه‌ذخیره‌سی‌مسئله‌لری وار

اینگلیز یازیچیلازیندان بیری،سیرا ئرنئست قاورز،چوخ بؤیوک شهرت قازانمیش کتابی‌نین یئتیشمجی فصلینی یازارکن ،آیووربراون دان بؤیوک سؤزلری نقل ائدیر:

" هرپئشه‌صاحبی اؤز ایش واسطه‌لرینندن غرور دویارواونلاری سئچمک ده چوخ دقت ائدر،مثلا بیرجراح کهنه‌بیراولگوچ (تیغ سلمانی)ایله عملیاتا گیریشمز،هر ایدمانچی(ورزشکار) ورزش وسیله‌سی اولان ایپ، توپ و راکئتی اوزه‌رینده چوخ دقت ائدر،اما تاسفکی،کلمه ایله‌چالیشا‌نلار- یازیچیلار- ایش واسطه‌لرینی - کلمه‌لری - بیراوقدردقت له‌سئچمز - لر،البته بؤیوک یازیچی وشاعرلر بوایش ده گره‌کن دقتی صرف ائدرلر"

دقت سیزلیک ایله‌یازیلمیش جمله‌لرین قصورلارینی گؤسترمک له‌فصل دوام ائدیر .آنلاشیلیرفکری دوزگون وئرمک ایچون کلمه‌لری دقتله‌سئچمک جمله‌لری صحیح بیرصورتده دوزه‌لتمک شرط دیر (۶)

بونودا علاوه ائتمک یئرینده اولار :

بیرموفق خطیبین (و یازیچی‌نین) توفیقی‌نین اساس‌سری نه‌دیر ؟ کلمه‌خزینه‌سی‌نین وسعتیندن داها زیاده اوکلمه ذخیره‌سینی نئجه‌ایشلتمه - سی‌دیر .مثلا اینگیلیزجه ده ،اساس وغیراساسی لغت اولاراق یورمینلرجه کلمه‌واردیر وهئچ بیرانگلیزبونلارین هامیسینی بیلمز وبیلمه‌مز.اؤز اؤزونوزدن صوروشاجاغینیز سئوال بورادا ،بلکه بودور :منیم‌امریم آلتیندا نئچه‌کلمه وار ؟ (۷)

باشقا بیرمؤلفین فکرینجه ده :

شخصی کلمه خزینه میز (ووکابوله‌ریمیز)ین وسعتی آدامدان - آداما چوخ فرقلیدیر ،لکن اون اوستاد یازیچی ویاگؤزه‌ل دانیشان بیرشخص بیلدیگی کلمه‌لرین اوچده - بیری وحتی دؤرده - بیرینندن بئله‌استفاده ائتمز .پروفئسور " واتس " 8000 Words ین دئدیگینه گؤره مختلف انسانلارین ایشله‌تدیک لری کلمه وسعتی بهئله‌حسابلانمیشدیر .

بیرکافه‌خدمتچیسی‌نین ایشله‌تدیگی کلمه‌عددی(ووکابوله‌ری) : ۷۰۰۰یا ۸۰۰۰ دیر ،بیرسندیکالیده‌ری‌نین کی: ۱۰۰۰۰ دن ۱۵۰۰۰ کلمه‌یه‌قدر،وینستون چرچیلین کی‌ایسه ۶۰۰۰۰ ایله ۸۰۰۰۰ کلمه‌آراسیندادیر ...انسانین ایشله - تدیگی کلمه‌صایی تجربه وعلمی‌نین گئنیشله‌مه‌سیله‌آرتار ...متوسط بیر شخصین ایشله‌تدیگی کلمه‌صایی- انگلیزجه ده ،۱۸۰۰۰ ایله ۲۰۰۰۰آراسیندادیر

انسانلار، گونلوک حیاتدا ،اؤزآرالاریندا کی صحبت لرده آنجاق ۴۰۰۰ یا ۵۰۰۰ کلمه‌دن استفاده ائلیرلر... ادبی اثرلرده ایشله‌دیلن کلمه‌لرین صایی بورقمین چوخ اوستونه‌چیخار. هابئله دیردقتلی وگئنیش موضوعلو یازیلار(۸)

سؤزوموزوبیتیرکن ، اؤز- اؤزوموزه بوسؤالی صوروشماغیمیز یئرینده اولار :

"ساوادسیزآدام ادبیاتی" ایله دیلیمیزه‌لایق اولدوغو مقامی وئره بیلمک هئچ ممکن دورمی ؟

صون

قیدلر

۱) *Prof. Mario, " Language for Everybody "*

۲) محمدرضا باطنی . چهارگفتاردرباره‌ٔ زبان . صفحه‌ٔ ۸۰ تا ۹۲

۳) *G. H. Thornton, K. Baron " Good English " p. 32-34.*

۴) *J. M. Nierzek " Macmilan Handbook " p. 14-16.*

۵) *P. G. Perin, G. H. Smith " Current English " p. 8-9*

۶) *Sir Ernest Gowers, " The complete plain English " p. 69.*

۷) *R. B. Goodman, D. Lewin " New Ways to Greater*

۸) *Word Power. p. 14-15*

۸) *W. J. Ball, " Conversational English " p. 73.*

آذربایجان ادبیات تاریخینه بیرباخیش

(۲۱)

بازان: دکتر جواد هیئت

عثمان ـ صاری وللی عثمان صاریوللی ۱۹۰۵ ده‌قازاخ ماحالی‌نین شیخلی کندینده یوخسول بیرچوبان اولان عبدالله‌کیشی‌نین عائله‌سینده‌آنادان اولموشدوره ایکی‌ایل تحصیلدن صونرا ،یوخسوللوق اوزوندن ناخیراگئتمگه مجبوراولدو ٥

عثمان صاری وللی ۱۹۲۰ ده‌قازاخ سمیناریاسیناداخل اولموش وآلتی ایل اورادا اوخوموشدور ، صونراکندمعلمی‌اولموش و۱۹۲۹ دا باکی‌یا بیرایل لیک کورساگلمیش وهمین ایلده مسکووایا اوخوماغاگئتمیشدیره ۱۹۳۲ ده ٥ باکی‌دا پداگوژی تکنیکومونداماعلم‌اولموشدوره عثمان صاریوللی، عینی زماندا ، اجتماعی‌ایشلرده‌یاخیندان فعّال بیرصورتده‌اشتراک ائتمیش و محاربه‌ایللرینده (۴۵ـ ۱۹۴۱) ایراندا ،سئواستوپول وکوبان جبهه‌لرینده اولموش وسیاسی تبلیغات ایشلرینده‌چالیشمیشدیر ٥

عثمان صاریوللی‌نین مطبوعاتدا درج اولونان چوخلو شعرلریله یاناشی "دمیرسطرلریم" ،"بنفشه ۱۹۴۳" ،"گنجلیک عشقی ۱۹۴۶" ،"شعرلر۱۹۴۸ " ، "باهارچیچکلری۱۹۴۹" ،"یئنی وفانین قاپی‌سی ۱۹۵۰" ،سئچیلمیش اثرلر ـ (۱۹۵۴)،" مای سحری ۱۹۵۶" ،"بالاجادوستلار۱۹۵۷" ودا هابیرچوخ کتاب و اثرلری چیخمیشدیر ٥

کهنه‌کندین اوره‌ک صیخان منظره‌لری عثمان صاریوللی‌نین ایلک شعرلرینده درین بیرحزنله‌تصویر اولونور ٥

شعرین مرکزینده‌دوران توت‌آغاجی، هم‌ده‌شاعرین حیات یولونون باشلانقیجیندا بیتمیشدیر ٥ شاعرین یولو ،هرگون بوآغاجین یانیندان ـ دوشور ، بورادا شاعرایچون چوخ عزیزاوتودولما زبیرخاطره‌قالمیشدیره ساچلارینا دَن دوشموش شاعربوآغاجین یانیندان گئچنده :

اوزانیرقارشیمدا اگری بیربولاق
ائله‌بیل سؤزو وار، کسیر یولومو
دینیب دانیشمیر، دویورام آنجاق
یاشیل گردنینه سالیب قولومو ٥

بو توت آغاجی شاعره حیاتی‌قدرشیرین اولان معنالی بیرحادثه‌نی خاطرلادیره اوشاقلیق چاغیندا بیردسته یولداشیله توت درمگه‌گئده‌ن شاعر، بیرقیزا وورولوره لاکن بوشیرین سئوگینی تئزایتیریر ، آنجاق ایللرله‌شاعری هیجانلاندیریروشیرین بیرخاطره‌یه‌چئوریلیر ه شاعرین محبّتله ترنّم‌ائتدیگی بوتوت‌آغاجی، ایتیریلن ،لاکن یاشایان بیرمحبتین شاهدی دیره

عثمان ساری وللی شعرلرینده‌توریاخ و وطن محبّتینی وطبیعی گؤزه‌للیگینی هیجانلی‌بیرافاده‌ایله ترنّم‌ائتمیشدیر ه بوباره‌ده یازدیغی مشهور "گتیرا وغلوم گتیر" شعری‌اونون یاراديجیلیق استقامتینی تعیین ائده‌ن اثرلردن بیری‌دیر ه بوبدیعی‌یارچادا ،کهنه‌کندین دردلری، آجی‌خاطره‌لری ومشقتلری تصویرا ولونموشدور ه شاعرحیاتی‌نین سووئت حاکمیتینه‌قدرکی سیزیلتی‌لی واضطرابلی‌زامانلارینداندانیشاندا شعرینین مصراعلاری‌دا ، اؤز قلبی‌کیمی اود توتوب یانیر لاکن بوتون آجی‌خاطره‌لردن یالنیز وطن محبتیله‌یانان تمیزاوره‌ک قالیر ه

بیرجه کؤنول وئردی منه اویئرلر
اودورکی آدیمه ، شاعردئییرلر ه

"گتیرا وغلوم گتیر" شعری صنعتکارلیق باخیمیندان عثمان ساری‌وللی‌نین ان قوّتلی واجتماعی‌معنادا قیمتلی‌اثرلریندن دیر وآذری‌شعری‌نین همیشه پارلایان صاف بیرایینجی‌سی‌دیر ه سووئت‌آدامی‌نین آرزو ،ایش ودویغولاری‌دا عثمان ساری‌وللی‌نین آتشین بیردیللهترنّم‌ائتدیگی‌اساس موضوعلاردان دیره یئنی دنیانی یارادان ،تکجه‌صوصوز چؤللرده ،داشلیق وقایالیقلاردا دگیل همده احوال ـ روحیه‌لرده ، معیشت‌ده ، مناسبت‌وذوقلرده‌اساسلی بیر دگیشیکلیک یارادان سووئت‌آدامی‌نین پارلاق سیماسی " من سنی سئچدیم" "بیری‌سن بیری‌من"، "آغ ساچلی‌آدام" ،و "یولداش لنین" کیمی‌بدیعی‌جهتدن داها بیتکین (کامل) اولان شعرلرده‌ترسیم‌ائدیلمیشدیر ه

عثمان ساری وللی‌نین شعرینده‌جنوب موضوعوداما مهم یئرتوتور ه" آرازین اوتاییندا" باشلیغی‌آلتیندا یازدیغی بیردؤوره‌شعرلرینده مؤلف ،اساسا "جنوبون دردیندن" ،اورادا باش وئره‌ن قانلی‌حادثه‌لردن بحث ائتمیشدیره دنیا محاربه‌سی ایللرینده‌قیزیل اوردوایله‌بیرلیکده‌جنوب آذربایجانا گلن شاعربیرمدت اورادا قالمیش وشخصاً شاهدی اولدوغوحیات وحادثه‌لری حقّینده‌کی‌تأثّراتینی" ده‌وه کروانی" ،"پاناماالی‌دیلنچی" ،"کؤرپه‌قوزو" ، "بیرنجی‌درس" ،"تبریزگؤزه‌لی" ،"صون قار" ،"محبوسلارین صحبتی" وسائر شعرلرینده‌افاده‌ائتمیشدیر ه

جنوب موضوعوندا یازدیغی شعرلرینده ده ، حیاتین تیپیک وکاراکتریستیک جهتلرینی آلمیش ،عادی وساده حادثه لرده بؤیوک بیرخلقین طالعینی ودردلرینی معیّن ائدن حقیقتلری گؤسترمگه موفق اولموشدور ٥

ده وه کاروانی شعرینده ،یواش ـ یواش گئده ن بیرده وه کاروانی نی تصویر ائدیره بوکاروان عطالت و دورقونلوق ایچریسینه باتمیش قارانلیق بیر حیانین تمثالی دیر ٥

بوحیاتین سکوتونو ،یالنیز زینقروووسسلری پوزور ،باشقا هرشئیده ایسه درین بیر اؤلگونلوک واردیره جینگیلتیله سسله نن بو قومروو[1] ظلم و اسارت ایچریسینده اینله ین بیرخلقین اینیلتی سسی نی خاطرلادیره

گلیر قولاغیما بایاقدان بیرسس ،
حزین حزین اؤتن قومروه سسلری
خیالیما کهنه بیرجهان گلیر
توزلانا ـ توزلانا بیرکاروان گلیر ٥

مؤلّف عینی زماندا ،عادی بیرکاروانین آستا حرکتیندن چیخاراق اوزاوزه دایانمیش ایکی حیاتین ،پاسیو واؤلگون حیاتلاحرکت ائده ن ودائما ایره ـ لیله ین حیاتین مبارزه سینی نشان وئرمگه چالیشیره شاعرین فکرینجه غالب چیخماق ایچون آییلماق ومبارزه یه قوشولماق لازم دیره

قاطارلار قیشقیریب کئچمه سه اینان
یوزمین قافله ده چکیلسه بوردان
شهر ، مست اولاجاق بو توزدان آنجاق
یاتانلار یوخودان آییلمایاجاق
لاکن حیاتین دا اؤز قانونو وار
آییلیر یوخودان آیاقلانانانا

یالنیز "پاناما لی‌دیلنچی" ده‌دگیل، بوموضوعدا یازدیغی "بیرنجی‌درس" ، و "تبریزقیزی" شعرلرینده‌ده ، شاعرخلقی عصیانا واستثمارا قارشی‌مبارزه‌یه چاغیریره.

جنوبی‌آذربایجاندا قورولان دموکرات فرقه‌سی حکومتی‌نین ابتکاریله‌آچیلان بیرنجی‌مکتبده‌بیرنجی‌درس‌آنادیلینده‌وئریلیر، مکتب‌آل ـ الوان بزنمیشدره مکتبین اوطاقلارینی‌بیرـ بیرگزه‌ن شاعرین‌قلبی‌افتخارحسی‌ایله‌دولودور. چونکی مکتبین دیوارلاریندا‌آذربایجان خلقی‌نین اؤز بؤیوک اولادلارینین نظامی ،فضولی ،وصاقب تبریزی‌نین شکیللری آسیلمیشدیروآذربایجانلی بیرشاگردآذربایجان مکتبینده‌ایلک دفعه‌اولاراق آنادیلینده "وطن وآنا" سؤزلرینی یازمیشدیر.

جنوب‌موضوعوندا یارپلان شعرلرعثمان ساری وللی‌نین بارادیجیلیغیندا خصوصی بیرمرحله‌تشکیل ائتمیش واونون پارلاماسیناوداها‌چوخ سئویلمه‌ـ سینه‌سیب اولموشدور. شاعرین مشهورشعرلریندن بیری‌ده "آدگونو" آدلی شعری‌دیره. بوپارچه‌ده چوخلاری شعریازمیش‌لاکن ساری وللی‌نین شعری هامی نین خاطرینده‌قالمیشدیر ، زیرا شاعربوشعرینده‌کیچیک وعادی‌بیرحادثه‌دن فلسفی معناچیخارماغی باجارمیشدیروشعرین جوهرینی بابانین دیلیندن بئله‌بیان ائتمیشدیر :

منیم‌ده بیرکیچیک نصیحتیم‌وار :
قوزوم، بوگون سنین آد گونوندور، آد !
نه‌اولار ... خوشبخت‌اول ، بویا ـ باشاچات.
لاکن فایدا یوخدور بیزقویان آددان
اؤزون هنر گؤستر، اؤزون آدقازان !

شاعرین "تقویمین صون ورقي" آدلی‌شعرینده ، یئنی ایل مناسبتیله‌یازیلمیش اون قوتلی وده‌گرلی بیرصنعت نمونه‌سیدیر.

عثمان ساری وللی‌نین یارادیجیلیغیندا بیغجاملیق وکونکرئتلیق، دیلده سادەلیک ،شعرده‌اینجه‌لیک وظریفلیک بارزخصوصیتلردن دیر. اونون شعرلری شئر ازبرله‌نیر ،هئچده یاددان چیخمیر ، اونو اوخویارکن اوخوجو داریخمیر، بالعکس اوره‌گی گؤزل حسّلرله دولور وشادلانیره.

محاربه‌زمانیندا‌کی شعرلرین ان دگرلی‌لریندن اولان "بویئر، اونون یئری دیر" شعری بدیع مکمّل لیگی وفکری‌محتواسی باخیمیندان بوگون ده ،اول قیمتینی ساخلاماقدا ، واوخوجولاری هیجانلاندیرماقدادیر. محاربه‌نین عائله‌لره‌وواردوغو یارانی‌بیلن وحس اشده‌نلربوشعری‌داها یاخشی‌باشادوشرلر. عثمان ساری وللی‌نین اوزون منظومه‌لری "آنا" ،"اختیارین ناغیللاری" کیمی وارسادا شعرلری قدر قوتلی دگیلدیر.

نگار رفیع بیگلی ۱۹۱۳ده ، گنجه‌ده بیر دوکتورعائله‌سینده‌آنادان اولموش ویوکسک تحصیلینی مسکودا معلّم‌لرمکتبینده ادبیّات شعبه‌سینده آلمیشدر. ۱۷یاشیندان شعریازماغاباشلامیش ، اونون شعرلری نین بیر قسمتی روسجایا ترجمه‌ونشرائدیلمیشدیر. گئچن آی آجی اؤلوم خبرین آلدیغیمیز رحمتلی شاعررسول رضانین حیات یولداشی‌در ،واوغلو آنار بوگون آذربایجان ادبیات ودراماتورگیاسی‌نین ان گؤرکملی سیمالارین‌دان در. آنارین" ددەقورقود"یی‌یئسی ، سینماشکلینده ،آذربایجانین گئچمیش تاریخ، عنعنه ، ملیّتی‌نی وبوتون وارلیغینی گؤز قاباغیندا جانلاندیران افتخارلی بیراثردیر.

نگاررفیع بیگلی یارادیجیلیغا باشلادیغیندان بری اونو علاقه‌دار ائدن مهّم مسئله، قادین حقلری وقادین آزادلیغی وسعادتی اوغروندا مبارزه اولموشدور . ۱۹۳۴ده چیخاردیغی " شعرلر" آدلی ایلک شعرکتابیندا بو موضوعلار باشلیجا یئرتوتور.

اثرلرینده فکرومضمون وصنعت اعتباریله معاصرحیاتلاباغلی اولوب، اونونلا ایاقلاشماغاچالیشان بیرشاعردیر. اونون یارادیجیلیق موتیولر قادینلارین سوسیالیزمین قوروجولوغوندا ودسیادا صلح ودوستلوق وقارداشلیق یارانماسیندا کی مبارزه‌ده اشتراک ائتمه‌لرینی جانلی لوحه‌لرله گؤسترمک ، وعینی حالدا آزادعشق ومقدّس آنالیق محبّتی‌نی ترنّم ائتمک اولموشدور.

دنیا محاربه‌سینده چیخاردیغی "ظفرنغمه‌سی "آدلی شعرکتابیندا آذری‌قادین وقیزلارین وطنه‌بسله‌دیکلری محبت وفداکارلیقلارینی ترنّم ائتمیشدیر. بو کتابدا ،چاپ ائدیلمیش" آل یاشیل" سرلوحه‌لی شعرینده بئله‌دئمیشدیر:

سن ای مهربان قادین
سن ای مقدس آنا
سن وطنداش حربی‌نین
گئچدین قاسیرقاسیندان(گردباد)
غرورونو قیرمادی
نه‌آجلیق ، نه‌ده زندان
کهنه ، چوروک دنیانین
چیخدین اسارتیندن
او وقت بیرعسکرایدین
ایندی بیر آناسان سن .

وطنداش مجاربه‌سی‌نین قاصیرقاسیندان چیخمیش‌بوقهرمان ، مرد آنا ایندی ده اؤزاوغلونو جبهه‌یه گؤنده‌ریب ، اؤزو، اونون یئرینه دزگاه یاشیندا قالیب :

سن مظفر قویموشدون
ایلک اوغلونون آدینی
سنگرلرده بَله‌ییب
جبهه‌ده سود وئردیگین
او مهربان سینه‌نده
بسله‌ییب ، یئتیردیگین
ایلک اوغلونو بوگون سن
جبهه‌یه یولا صالدین
اؤزون اونون یئرینه
دزگاه باشیندا قالدین .

نگارخانین اسپانیا آزادلیق حرکاتی قهرمانلاریندان" دولورس ایباّروری"- یه حصرائتدیگی شعری چوخ مارا قلی در:

من سنی هئچ گؤرمه‌دیم
ائشیتدیم سسی نی
بس‌نه‌دیرکی ،
اؤز دوغما آنامکیمی
یاشایبیرسان خیالیمدا گئجه ـ گوندوز
بس‌نه‌دن دیر
سنی منه خاطرلادر
صوسوز یانان
هرچؤل ، هر دوز؟ !...
بوسؤالین جوابی آیدیندر :
سن یارالی مادریدین
یانقین لاردان
گئجه‌لری گوندوز اولان
سینه‌سینده
آزادلیق اوچون
اؤز عمرونو قربان وئره‌ن
ایگیت‌لرین صداسی در
گورولدایان گورسسینده
. . . . . .
یانیر مادرید، یانیراسپانیا
گوللەلرله اودلو بیر کلف‌کیمی
دولاشاندا هاوادا
ائشیتدیم‌کی ، ایباّروری
سن یاغرینا سلاخ باسیب
ووروشورسان داعوادا
دیزلرینده یارالی‌بیرعسکرین باشی
قورویورکینیندن گؤزونون یاشی
اونون جان وئره‌ن دودا قلاری
چکیر آدینی :
ایباّروری ، ایباّروری ! .....

نگارزفیع بیگلی یالنیز قهرمان قادینلاری دگیل،عادی حیات یاشایان، آنجاق حیاتدا هرجور زحمته دؤزه‌ن قادینلاری دا شعرلرینده تصویر ائتمیشدیر." آغاج کؤلگه‌سینده "و" آکتریسا" آدلی شعرلری بونون گؤزل نمونه‌لریندن دیر:

قارینین اوزونده‌کی چیزگیلر
درین ـ درین
نه بؤیوک دور معناسی
یورغون قاپاقلاری اؤرتولموش
چوخوردا کی گؤزلری
. . . . . .
قادین نه بوران بیلدی ، نه قار
سؤنمه‌دن یاندی
آلیشدی قلبینده آرزولار
بیرالی بئشیک بیرقالادی(۱)
بیری جوراب توخودو
غصه‌لندی کؤنلو اونون
هردن نغمه اوخودو

لاکن بیرگون حیاتیندا
او ، بوش ـ بیکار دا یانمادی
پوچور ـ پوچور تؤکولنده (۲)
آلنیندا کی اینجی تری
بیرفرحله گولومسه‌دی
اونون قارا ،صاف گؤزلری

---

۱ ـ تربتدی
۲ ـ داملا داملا

نگارخانم قادین موضوعوندان باشقا بین الملل صلح وآزادلیق ـ حرکاتی " آغ گؤیه‌رچین" ،"آنالارین سسی" ،"آزادلیق بایراقی" ،"ـــ هلندانین چیچکلری" ،"گنج نسلین کومونیزم روحوندا تربیه‌سی" ،" دوشرکه لرنغمه‌سی" ،"گونشین جوابی" ،"حیات سسی" ،واوشاقلارا یچون بیرصیرا باشقا اثرلر ،وطنه وطبیعته محبت" آپریلیق ، باهارگلیر ، یول " ،مهستی وناتوان خانم خاص لیریزم‌ده " لاله ، قرنفیل و..." ،صنعت ویارادیجیلیق مسئله‌لری "نظامیه ،فضولی،شعروحیات ،آفرودیتا " باره‌سینده‌گؤزل شعرلر یازمیشدر .

نگارخانم" آوروپا سیاحت دفتریندن" آدلی شعرکتابچاسیندا اوروپادا ، گؤردوگو ظاهری پارلاق حیاتآرخاسیندا گیزله‌نن چوروک وچیرکینلیکلری بدیعی بیرلسانلا تصویرا ئتمیشدیر . نگارخانم ، روس ودنیا ادبیاتیندان کلاسیک ومعاصر شاعرلردن دیلیمیزه منظوم ومنثور ترجمه‌لرا ئتمیش ، و ادبیاتیمیزی زنگین لشدیرمیشدیر .

اانجی عصرین محتشم شاعره‌سی مهستی خانمین خیّام‌ربا عیلرینه‌برابر ربا عیلرینی آنا دیلیمیزه چئویریب وبوربا عیلر، باکی‌دا دفعه‌لرله باسیلمیشدیر. نظامی ونوائی غزللرینی آذری تورکجه‌سینه چئویریب ، پوشکین ،لرمونتوف ، چخوف وشیللردن ترجمه‌لرائتمیشدیر.
نگارخانمین مشهورمنظومه‌لریندن بیری‌ده " فضولی‌ایله گئجه‌صحبتی" آدلی پوئماسی در. بو اوزون منظومه‌یئله‌باشلایير :

عمرومون ان دردلی، غملی چاغیندا کؤنول ربا بیمی چالماق ایسته‌دیم
ای بؤیوک اوستادیم، سنیله بیردم باش ـ باشا یالقیزجا قالماق ایسته‌دیم

تملّیم اولموشدورا شعارین سنین الهام‌چشمه‌سیندن صولارا یچمیشم
دیلیمده‌ان بؤیوک شعارین سنین من ؤمور یولونو، یئله‌گئچمیشم

باشقا " ایشیقلی دنیا " آدلی اثرینده :

دنیا بیرسرّینی آشکارائت منه نه‌دن پارلایيرسان،نه‌لسؤنورسن
بوقده‌ر سیکلئطی(۱)آلیب‌آرخانا سن اؤز محوریندن نئجه دؤنورسن

کاش‌گوللر ،چیچکلرا ولایدی یوکون آغیرمرمیلری(۲)داشیمایدین
شفقلرا ؤپدیی آلنیندان هرگون سیس‌دومان ایچینده‌یاشامایدین

افقلرین تمیز، سحرین آیدین ابدی باهارلا گؤزلرین آیدین ،
دنیاگؤزل دنیا ،ایشیقلی دنیا ابدی آیدینلیق ایچره اولایدین

۱۹۶۹ دا "آناسی" آدلی بیرشعرمجموعه‌سی چاپ اولموشدور.

---

۱ ـ یوک ۲ ـ گلوله

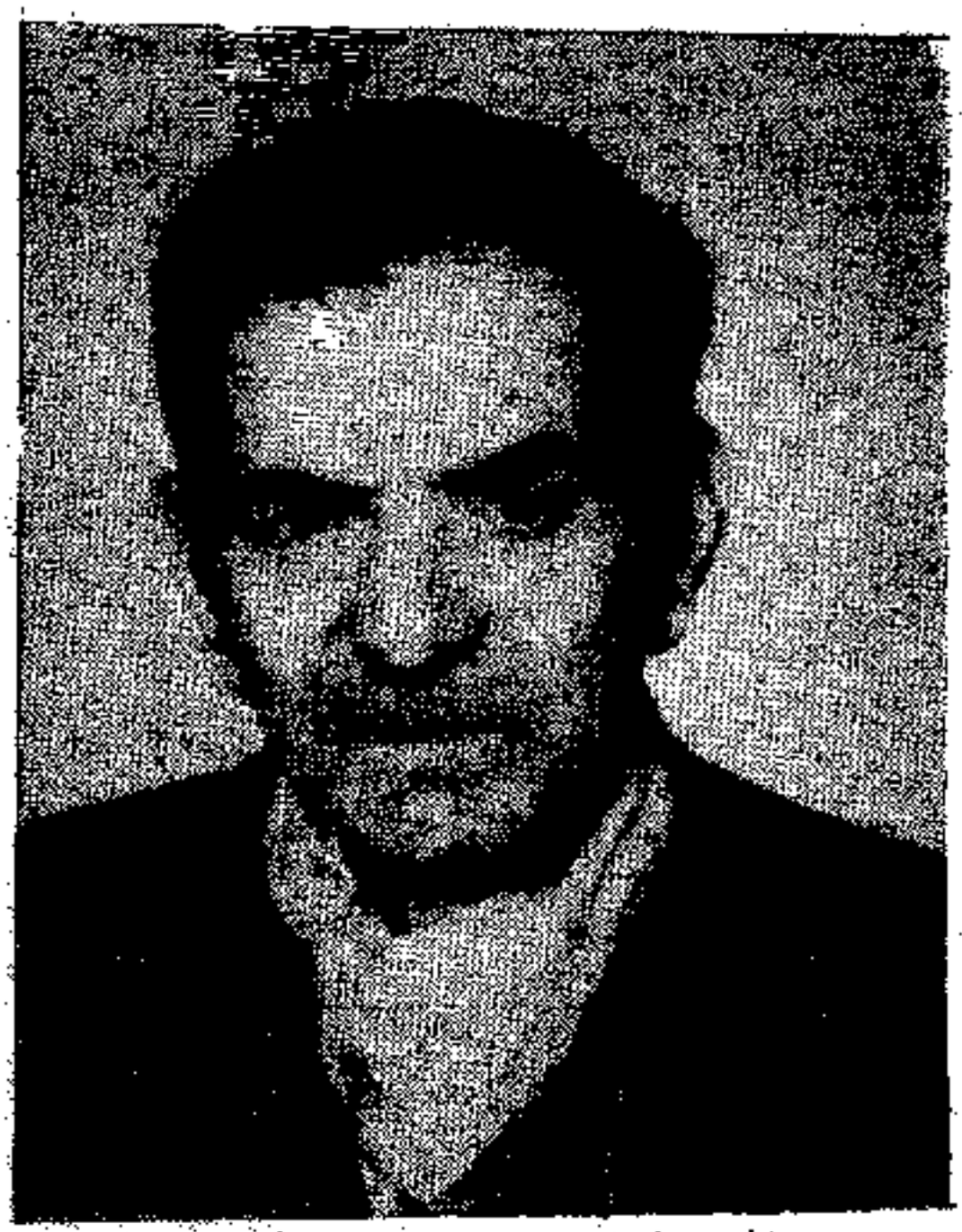

اگر خون ریخت دشمن شهریار!
بخون دانی چه بندد نقش ایران؟
شهریار

دکتر غلامحسین بیگدلی - پروفسور

سید محمدحسین شهریار (بهجت تبریزی) معاصرشعریمیزین گؤرکملی نماینده‌لریندن بیری بلکه ان گؤرکملی‌سی‌دیر. اونون تورک و فارس دیلینده یازدیغی اثرلرینین شهرتی آرتیق یاخین و اورتاشرق حدودلارینی آشیب، بوتون دنیا اهمیتی وشهرتی کسب ائتمیشدیر. دوغرودانمدا شهریار بؤیوک سلف لرینین حقیقی خلفی، نظامی‌لر، سعدی‌لر، حافظ لر، فضولی لر وصائب لرین لیاقتلی وارثی دیر.

شهریارا ورتابویلو، قاینار باخیشلی، صون درجه تواضعکار وحرمتجیل بیرانسان‌دیر. اواکثر تک لیکده یاشایير، تفکره دالیر، ظاهرا توتقون و مکدرگؤرونور، دانیشیقی توخداق، آیدین وساده‌دیر. شاعرین اساس فکری‌و دوشونجه‌سی خلقی واؤلکه‌سی اوچوندور. بومزیت لراونون شعرینده‌ده اؤز عکسینی تاپير. بودورکی، بواندازه خلق شهریاری سئویر، شعرلرینی ورق‌دن ــ ورقه، سینه‌دن ــ سینه‌یه گزه‌جورور.

شاعرین فارسجا دیوانی ایران دا دفعه‌لرله باسیلیب، آنا دیلینده یازدیغی مشهور" حیدر بابایا سلام" اثری ایسه تهران دا، تبریزده، باکی دا و استانبولدا دفعه‌لرله نشرائدیلمیش، فرح وروح یوکسک لیگیله قارشیلانمیش دیللار ازبری اولموشدور. ملی آبیده‌یه چئوریلمیشدیر.

شهریارین یارادیجیلیغی هم‌مضمون، همی ده فورم‌اعتباریله چوخ زنگین ورنگارنگ دیر. محض بیرچوخ اوستونلوک لرینه‌گؤره‌دیرکی، معاصر دنیا ادبیاتی سیراسیندا اؤزونه مخصوص‌گؤرکملی یئرتوتموشدور.

شهریار ین فارس وآنا دیلینده یا زیلمیش یوکیمی محزون غزللری و باشقا زامردا یا زیلاری آز دگیلدیر .آنجاق شاعرین یارادیجیلیقینـــدا اساس یئری اونون اجتماعی ــ سیاسی شعرلری توتور .او دائما وطنی،خلقی حقینده دوشونوب قلم چالمیش دیر

مثال اولاراق اونون آذربایجان آدلی شعرینی خاطرلایاق:

پرمیزندمرغ دلم با یاد آذربایجان * خوش با دوقت مردم آزاد آذربایجان...

وطنپرور شاعرین بوآلوولو ودرین معنالی شعرینده یانا ربیراوره ــ گین چیرپینتیسی ایله یاناشی،آزادلیقا چاغیریش،خلقی ظلم واسارت زنجیر ــ یندن آزادگورمک ،شن وفرحلی حیات سورمک آرزوسوترنم ائدیلمیشدیر .

همین موضوعدا شاعرین دیگربیرشعرینه دقت یئتیره ک .او ،ایرانینا و جمله دن آذربایجانین باشینا اولمازین بلالاری گتیره ن طاغوت رژیمینـــی قامچیلاییروپهلوی سلاله سی نین دایاناجاغی اولان "هزارخانوادە"نین محو ــ پنی دیله ییر و داها دوغروسو طلب ائدیر :

روزجانبازیست ای بیچاره آذربایجا * سرتوباشی درمیان هرجاکه آیدپای جان

** ** **

شهریارین سیاسی ــ اجتماعی مضمونلو شعرینده تکجه آذربایجـــان دگیل وطنی ایران دایاشایان دیگرخلق لرین دا آغیر ودؤزولمه زوضعیتی نظرده توتولور .شاعربوتون اؤلکه مظلوملاری نین قایغیسینا قالیر ،شاه ــ سیق رژیمی وطاغوت قدرتی ایله ازیلن،اسارت واستثماریوکوآلتیندا ایکی قات اولان بوتون محروم انسانلارین دردینی چکیر :

رودایرانی سرگشته دروصال بدبختی * کندابن ملت صحبت استقبال بدبختی

گؤرورسونوز هله واختیله ها میدان قاباق قودورقانلیق دؤورانینی، شاهلیق اصول اداره سینی ساواکین قان ــ قان دئدیگی زامان شهریار ،بو جسارتلی وطن پرور شاعرنئجه رشادتله افشاء ائدیر .طاغوت دؤورونـــون ، دولتینی،مجلسینی وقورولوشونو نئجه تنقید آتشینه توتور ،ساتقین وخیانـــتکارلارین حقیقی سیماسینی نئجه جسارتله آچیب وچیلپاق شکلده نمایش ائتدیریر .یالانچی وفرمایشی "مجلس شورای ملی"نین نئجه فسادمرکزی وملتین ضدینه اولان بیراوجاق اولدوقونوکسگین وقاطعیتله بیان ائدیر .

شهریار ه‌گوره اوزا مان اولکه‌نین بوتون اداره‌ائدیجی قوه‌سی و دستگاهلاری دؤورون حاکم‌طبقه‌نماینده‌لری و اداره‌ائدیجی مؤسسه‌لرعینن وضعیتده اولموشلار .بوتون پاشدا دورانلار ،بوتون رتبه‌ومقام‌صاحبلری اجنبی‌لرین،وطن دشمنلری‌نین چرکین،یارامаз ،خائنانه واستعماری‌منفور سیاستی‌نن تابعی ،اجراچیسی وقویروقو اولموشلار .بودورکی،وطن‌پرور شاعرحدت له‌نه‌رک استهزاء ایله یازیر :

دراین زمانه‌تانبری باراجنبی * کس‌ای گهرفروش نگویدخرت بچند
آنجاسری‌سپاروخزف بارکن گه‌خلق* پویندازپی‌ات که‌عموگوهرت بچند
من"شهریار"عشقم‌وهردم جعلقی * تاج‌ازسرم‌ربایدوگویدسرت بچند

مجلسدن صونرا اجتماعیاتین تعلیم‌وتربیه‌سینده ،اولکه‌نین‌انکشاف‌یندا گنج نسلین یئتشدیرمه‌سینده ان اساس وکؤک‌لو رول معارف‌عهده‌سینه‌دیر .معارف‌گره‌ک یئنی یئتمه‌لری استقلالیت ،حریت ، وطن پرورلیکه خلق سئورلیک ،امکه محبت ،دینه ،آئینه فداکارلیق روحوایله‌یؤیودسون آنجاق طاغوت رژیمی دؤورونده پروگرام‌تامیله بونون عکسینه‌اولموش‌دور .اجنبی سیاستی،اجنبی احوال وروحیه‌لی برنامه‌تطبیق ائدیلیب‌وطنه خلقه ،اولکه‌یه یادبیرانسانلارتربیه‌اولوب ،اجنبی پرستلیک درسی‌دیه‌اولموشدور .بونلاری گؤروب مشاهده‌ائدن اوزاق گوره‌ن شهریار .اجنبی‌لرین سیاستینه اویقون اولان بومؤسسه‌نی ،قورخمادان،چکینمه‌دن تنقیدآتشینه توتور وبونونلادا موجود دولتی،شاهلیق اصول اداره‌سی‌نین الآلتی، ساتقین،اجنبی پرست اولدوقونو نمایش‌ائتدیرمیش‌اولور :

فرهنگ ما برای جهالت فزودن است * ما مورزشت بودن وزیبا نمودن است

شاهلیق رژیمینی،دولت اصول اداره‌سینی،واختین معارف‌ینی عمومیتله‌پهلوی دیکتاتورلوقونو بؤیوک شهریار نه‌جسارت وشهامتله تنقید آتشینه‌توتورواونون مضمونونو،ایچ اوزونو وحقیقی ماهیتینی‌افشاء ائدیر .قورخمادان،چکینمه‌دن حاکم‌طبقه‌نین کیم‌لردن عبارت اولدوقلارینی نه‌مقصد گوذوب ،هانسی سیاستی اجراائتمه‌لرینی اوزه چیخاردیرکی،اوز‌لرینی بیرطرفدن خارجی اربابلارین نوکری،وابسته‌سی،قویروقو ،دیگرطرفدن اولکه‌نین،خلقین ویارادیب ،تئوره‌دن انسانلارین مطلق صاحب اختیاری سانیب وطنین وخلقین مقدراتیله‌اوینایب اونلارا وارقوه‌لری ایله خیانت ائتمیش ،خلقین مالینا ،ناموس وجانینا ال اوزاتمیشلار .آمریکا‌

لی وانگلیس آقالارینا خدمت گؤسترسین لر- دقیقه هئچ بیرآلچاقلیقدان وجنایتدن چکینمه میش .خلق دن وخالق دن اوتانما میشلار. شهریارآتشین طبعی وایتی قلمی وکسرلی دیلی ایله بوساتقین زمره یه هجوماگئچیب، بو رذیل،سفیل دوشگون لره اؤزونون وملتی‌نین اوره‌ک سؤزلرینی سؤیله - میش ،اونلارین ملت قارشی‌سیندا بیرگون جوابنده اولوب‌حق حساب وئر - مه‌لرینی قاباقجادان بیلدیرمیشدیر.شاعرین "ای وزیر" شعری بومدعا نین جانلی اؤرنه‌گی دیر .

بوتون اثرلرینده خلقه‌سؤیکه‌نن ،ساده‌وتمیز وزحمتکش انسانلارا اینانان شهریار،گؤروزسونوز نه‌قدر اینانملا،نه‌قدریقین له ،گئنیش خلق کوتله‌سی‌نین غلبه‌سنه اینانمیش،اوگونون سارای ناظری واجنبی نوکری اولان تیمورتاشی افشاء ائتمک له‌بوگون ده خلق انقلابی‌نین الی‌یله هویدالارین ،نصیری لرین،خلعتبری لرین وو....لرین طالع‌لری‌نین نئجه اولاجاقینی اوزاقلاردان گؤروب سؤیله میشدیر.

بلی بؤیوک شخصیتلرین عادی انسانلاردان فرقلری اقله اوندادیرکی اونلار زمانین گؤزگؤسونده گله‌جگی،اولاجاغی،چوخ- چوخ اوزاقلاری گؤروب حادثه‌لری اولاجاغی کیمی تحلیل ائتمه‌که قادردیرلر.شهریاردا بوکیمی اوزاق گؤره‌ن و آیدین گؤره‌ن متفکرانسانلار سیراسیندا داخلدیروا ونلارین بیرچوخلارینداان فرقی بوراسیندا دیرکی،اونلارگؤروب مشاهده ائتدیک لرینی گیزله‌دیب ،سؤیله‌میش لر ،شهریارا یسه بؤیوک بیرجسارتله حقیقت لری بیان ائدیب ،صنه‌لری تصویر ائتمیشدیر.

شهریارین لیریک شعرلرینده ظلمکارلیق،خیانت ،رذالت ،سفالت و غیرانسانی فعالیت هرنه‌وارکسگین تنقیدا ولوندوقوکیمی،انسانپرورلیک . عدالت ،خیرخواهلیق،وطنپرورلیک ،صداقت وسایره بوکیمی‌مثبت ومردانه صفتلر وجهت‌لرده توصیف وترنم ائدیلمیشدیر.

شهریارا گؤره حقیقی انسان آدینی داشیماغا لایق آنجاق اوآدام دیرکی،باشقالاری‌نین قیدینه‌قالسین ،مظلوملارین الیندن دوتسون،کؤمک سیزلرین مددکاری اولسون،انسانلارین سئوینجی‌یله سئوینسین،الم‌وکدره لری‌یله کدرله‌نسین .

شهریاراگؤره بودنیادا هرعملین اؤزحسابی وجزاسی واردیر.(یاخشی - یا یاخشی،پیسه پیس .اودورکی،انسانلار داشما "بیرسبیرلرینه آنجاق

یا خشیلیق ائتمه‌لی ومهربا نلیق گؤسته رمه‌لی‌دیر ،بیری دیگری‌نین الیندن توتما لی‌دیر .عاجز وباجا رفیقسیزلارا قارشی داها مرحمتلی،عدالتلی وانصا ـ فلی‌ا ولما لی‌دیر .شهریارا گؤره خبیث وبدعمل وبدخواه آدا ملارین‌انسا ـ نلیق ادعاسی‌ائتمک ،انسان آدینی داشیماق حقلری یوخدور .

وطن دوشونجه‌لری ،صلح و حرب مسئله‌لری

شهریارا ثرلری‌نین چوخونو فارس‌دیلینده یازمیش اولسادا ،اونون یارادیجیلیقیندا سؤزون اصل معناسیندا وطنه‌محبت ،ملی دویغولار ترنم اولونور ،او ،بوا ثرلرینده هئچواخت ،آنا یوردوندان ودوغما خلقیندن اوزاقلاشمیر .شهریار ایرانی آذربیجان سیز وآذربایجانی ایران‌سیز بیرآن دا بئله دوشونه بیلمیر اونون ذهنی،فکری،دوشونجه‌سی آمالی آذر ـ بایجان داخل اولماقلا ایرانین چیچک له‌نمه‌سی،ترقی‌سی،رفاهی‌واستقلا ـ لیتی دیر .شاعربوفکرینی دفعه‌لراؤزوده نه‌قدر آیدین وگؤزه‌ل بیان ائتمیشدیر .شاعرین "آذربایجان "غزلی و"به‌پیشگاه‌آذربایجان عزیزم" قصیده‌سی بومدعانین گؤزه‌ل شاهدی دیر .منتها شاعر اؤزگلایه‌لرینی ده اونوتما میشدی .

شهریارین آنا دیلینده یازدیغی شعرلرینه‌گلدیکده ،دوزدوشاعر اؤز دوغما آنا دیلینده‌ده‌بوصون ایللرده بیرچوخلو گؤزه‌ل،رنگارنگ ودولغون مضمونلو اثرلر یازمیشدیر ،آنجاق بونلارین ایچه‌ریسینده یئنه‌ده‌بیر ـ ینجی وآپاریجی یئری اونون شاه‌اثری سایبلان "حیدربابا یاسلام"پوئماسی توتور .

"حیدربابا" داغ آدی دیر .بوداغ آذربایجانین عباس محالیندا یئر ـ لشمیشدیر .اتک‌لرینده دورنا گؤرلو بولاقلار ،یاشیل یاماچلار ،بول محصو ـ للو اکینه‌جک یئرلری ،صفالی باغ ـ باغچالار ،یاراشیقلی وخئیرلی، برکت‌لی کندلر یئرله‌شمیشدیر .بوکندلردن : گوللوجه ،نارین آباد ،با ـ شکند ،داش‌آتان ،قیچاق،سرحه ،قره‌چمن،خشکناب ،قایش‌قورشاق وان گؤزه‌ل لری وبؤیوگو شنگیل آوادیر .بوکندین تاریخی‌ده‌چوخ قدیم‌دیر .افسانه‌یه گؤره گویا شنگیل شاه‌آدلی بیرحکمدار بورانی آبادائتمیشدیر .کندین ایچه‌رسینده‌ن قیشلاق وقلم‌لی چایلاری آخیر ،بوللو سو، مونبیت‌تورپاغا وخوش‌طبیعته مالک اولان بویئرلرا هالی اعتباری ایله‌چوخ گؤزه‌ل وسا ـ غلام ائمک سئوه‌ر و نجیب‌دیرلر .دئمک اولار کی،بوتون حیاطلاردان سوکئچیر

ائولرین هامیسی گؤزه‌ل باغ ـ باغچالارلا احاطه اولونموشدور .کندین اطرافیندا کی باشیللیقلاری دا نظره‌آلاندا اوزاقدان باخانا ائله‌گللیر کی،بویئرلر حیدربابا داغی‌نین اتگینه دوشنمیش بیرپارچا یاشیل مخمل دیر .باغ !شهریار اوزاوشاقلیق دؤورونو یوصفالی وبرکت لی داغین یاراشیقلی اتک لرینده ،آدلارینی چکدیگیمیز یوگؤزه‌ل کندلرده‌کئچیریب شاعرلیک الهامینی اورالاردان آلمیشدیر .شاعرین "حیدربابا یاسلام" منظومه‌سی‌نین آنادیلینده نظمه‌چکمه‌سی‌نین ده اساس سببی محض اوشاقلیق خاطره‌لرینی دیریلتمک ،دوغما آتا ـ بابا یوردونون گؤزه‌ل منظره‌لرینی ترسیم‌ائتمک واو اونودولماز صحنه‌لرین مثل سیز لوحه‌لرینی یاراتما ـ قدان عبارت اولموشدور ،بئله‌کی،اؤزوده یوباره‌ده‌سؤیله‌ییر :

"اوزون ایللر بؤیودوغوم یوردومدان اوزاقلاردا یاشادیغیم اوچون اوشاقلیق دؤورانی ،کئچمیش خاطره‌لر،وکند حیاتی‌نین صحنه‌لری آزقالا اونودولوب ،جانسیز ،بویاسیز ،دوماناللار آلتیندا گیزله‌نمیش بیرتابلویا چئوریلمکده‌ایدی.لیکن رحمتلیک آنامین تهرانا گلمه‌سی منه یئنی‌دن جان وشردی،بوتون اوشاقلیق خاطره‌لریمی جانلاندیردی،سولموش وآزقالا بویا ـ لاریمی آیتیرمیش خاطره‌لرمنظره ولوحه‌لرینی تازادان گؤنول صحیفه‌سیندە جانلاندیریب ،یاغلی بویالارلا جلالاندیردی .آنامین نوازشلری،ماهنیلاری، زمزمه‌لری وسؤیله‌دیگی شیرین ـ شیرین خاطره‌لرمنه الهام وقدرت وئرد ـ یگی بواثری (حیدربابا یاسلامی)اوز آنادیلیمده نظمه‌چکیب دنیالارقدر سئودیگیم خلقیمه وقوهوم قارداشلاریما اتحاف ائدیم *"

شاعر اؤزونون حجم اعتباریله کیچیک آنجاق مضمونجا بؤیوک اولان بواثرینده ،آذربایجانین گئنیش حیات تصویرینی،اونون فسونکار صحنه ـ لرینی،ائل ـ اوبا عادت وعنعنه‌لرینی،کندیاشایشینی،اوشاقلیق دؤورا ـ نینی شاعرانه بیرطرزده واولدوقجا دوغما وطبیعی تصویرا ئتده‌رکن گؤزه‌ل ویاراشیقلی لوحه‌لر یارادیر .اثرده طبیعت منظره‌سی،خاطره‌لرسلسله‌سی، فرحلی اوشاقلیق گونلری عادی وصمیمی شکلده ترنم‌ائدیلمیشدیر .شاعر دوغما یوردونون گؤزه‌ل لیک لرینی خاطرلایاراق،اونون فسونکارلیغینا ،ماشینا ،تورپاغینا ،باغینا ،چمنینه ،گولونه ،چیچه‌گینه وعادت عنعنه‌سینه بئله پرستش ائدیر .

---

* ـ "حیدربابا یاسلام" اثری نین مقدمه‌سی ص ۲۲ـ ۲۳ ترجمه مقاله‌نین مؤلفندیر .

منظومه نی اوخودوقدا آذربایجانین تاریخی،کئچمیشی،اینندیسی، عظمتلی داغلاری،یاشیل چمنلری،دورنا گؤزلو بولاقلاری،میوه دولوباغلاری محصول دولو تارلالاری ،زحمت سئوه ر،ایگید،مرد وطنپرور و اثل سئوه ر اولادلاری گلیب گؤز اؤنونده دایانیر.شهریارین اؤزو دئمیشکن طبیعت جمعیت وحادثه لربیرسینما پرده سی کیمی گؤزقاباغیندان کئچیر.اثرآشاغیداکی بندلرایله باشلایير :

حیدربابا ایلدیریملار شاخاندا
سئل لر،سولار شاقیلدایب آخاندا
قیزلار اونا صف باغلیب باخاندا
سلام اولسون شوکتوزه ،اثلوزه
منیم ده بیر آدیم گلسین دیلوزه

حیدربابا ککلیک لرین اوچاندا
کؤل دیبیندن دووشان قالخیب قاچاندا
باغچالارین چیچه ک له نیب آچاندا
بیزدن ده بیر ممکن اولسایادا فله
آچیلمایان اورهک لری شادا فله

اوزون مدت دوغما یوردوندان اوزاق دوشن،غربتین آغیرصعیبتی و کدرلی حیاتینی گؤره ن شهریار ،اؤزاوشاقلیق گونلرینی،بعضا "قونشو کندلره قوناق گئتمه سینی،داش آتیب آغاجلاردان آلما ،هئیوا سالماسینی شیرین بیرحسرتله یاد سالیر.شاعربوگونلرین اونون خاطرینده سیلینمز ایز بوراخماسینی اثر بویو ،مختلف شکل لرده ترنم ائدیر :

شنگیل آوا یوردو عاشیق آلماسی
گاهدان گئدیب اوردا قوناق قالماسی
داش آتماسی آلما ـ هئیوا سالماسی
قالیب شیرین یوخو کیمی یادیمدا
اثر قویوب روحومدا هر زادیمدا

شهریار کئچمیشین عزیز واونودولماز خاطره لرینی اؤزتصوروندە جانلاندیریب ،آرزو ائدیرکی،بیرده قایدیب اوشاق اولایدی.وطن باغچالاریندا بیرگول کیمی آچیلیب ،صونرا دا سارالیب سولایدی.شاعرعین حالدا بوتون منظومه بویو آتالارسؤزلریندن باجاریقلا استفاده ائتمیشدیر.

قاری ننه گئجه ناغیل دئییـــــنده
کولک قالخیب قاپ ـ باجانی دؤیندهٔ
قورد گئچی‌نین شنگیلی‌سین یئیـنده
من قاییـدیب بیرده‌اوشاق اولایدیـــم
بیرگول آچیب ،اوندان صونرا سولایدیم

دوغرودان دا شهریار بومصراعلاردا ،اوشاقلیق صحنه‌لرینی،ائل ـ اوبا عادت‌عنعنه‌لرینی هم‌ده اؤزونون عادی وساده‌جه انسانلارلا نـــه اندازه باغلیلیغینی نمایش‌ائتدیریر .بومصراعلار اولدوقجا طبیـعی و صمیمی دیر:

عمـه جانین بال ـ بلله‌سین یئـیردیم
صوندان دوروب اوس‌دونومو گئـیردیم
باغچالاردا تیرینـــگه‌نی دئیـردیم
آی اؤزومو او ازدیره‌ن گونلریـــم
آغاج میـنیب آت‌گـزدیرن گونلریـــم

سحر تئـــزدن ناخیرچیـــلار گلـــه‌ردی
قوپون‌قوزو دام‌ـ باجادان مه‌لـه‌ردی
عمـه‌جانیـم کؤرپه‌لرین بلـــــه‌ردی
تندیر لرین قـووزانا ردی توســـتوســـو
چؤره‌ک لرین گؤزه‌ل ایی ،ایســـتی ســـی

حیـــدر بابا ، کندین طویون توتاندا
قیز ـ گلین لر حنا ، پیلته ستاتاندا
بیـــگ ،گلیـــنه دامدان آلما آتاندا
منـــیم ده اوقیـزلارینـــدا گـؤزوم وار
ماشـیقلرین سازلارینـدا ســؤزوم وار

شهریار مختلف یئرلرده یاشاسادا ،دنیانین هربیرنقطه‌سینده‌اولسادا ،اوزاقلاردا اولسادا روحاً آتا یوردوندا یاشامیشدیر:

حیدربابا ،قارلی داغلار آشاندا * گئجه‌کاروان یولون آزیب چاشاندا
من هاردا ســـام ، تهراندا یاکاشاندا
اوزاقلاردان گؤزوم‌ئچه‌ر اونلاری * خیال گلیب اوتوب‌کئچه‌ر اونلاری

دوغرودان دا "حیدربابا یاسلام" منظومه‌سی هربیرآذربایجانلی نین اوره‌ک سؤزلرینی،سئوینجینی وکدرینی ترنم اتدیرن بیراثردیر.هربیر وطن اولادی‌نین اوره‌گیندن قوپان بیرفریاددیر،بیردیلک دیر.بیرآرزو- دور.بوبنده دقت یئتیره‌ک :

حیدربابا گؤیلر بوتون دوماندی * گونلریمیزبیر- بیریندن یامان دی
بیر- بیریزدن آیریلمایین آماندی

یاخشیلیقی الیمیزدن آلیبلار * یاخشی بیزی یامان گونه‌سالیبلار

آیریلیق ،هجران،پارچالانما وبوکیمی دؤزوللمه‌ز بلالره‌معروض قالان بؤیوک آذربایجانی نظره‌آلان شاعراؤز اوره‌ک آغریلارینی بقله‌افاده و بیان اتدیر :

بیراوچیدیم بوچیرپینان یئل یلن * باغلاشیدیم‌داغدان آشان ئشل ایلن
آغلاشیدیم اوزاق دوشن اثل ایلن

بیرگؤریدیم آیریلیغی کیم‌سالدی * اؤلکه‌میزده کیم‌قیریلدی‌کیم‌قالدی

بیرچیخدیم‌دام‌قیه‌نین داشینا * بیرباخدیم کئچمیشینه باشینا
بیر گؤرئیدیم‌نه‌لرگلیب باشینا

من ده‌اونون قارلاریلان آغلاردیم * قیش دوندوران اوره‌ک لری داغلاردیم

قیدا ئتدیک کی،شهریارمون درجه‌انسان پروروصلح‌سئوه‌رشاعردیر، او، گئجه- گوندوز انسانلارین طالعی وسعادتی اوغروندا دوشونوب،آرس دیلینده‌یازدیغی شعرلرینده‌شاعرین ظلمکارلارا،غصبکارلارا،محاربه‌طرفدار- لارینا وانسانلارین طالعینه خورباخانلارا جدی اعتراضلارینداندا نمو- نه‌لرگؤسترمک ،بؤیوک هومانیست شاعریمیز"حیدربابا یاسلام"منظومه‌سینده، یاخود آنادیلینده نظمه‌چکدیگی دیگرشعرلرینده‌ده دؤنه- دؤنه بومسئله‌یه دقت یئتیریب محاربه‌طرفدارلارینی قامچیلامیش،اونلارا نفرین ولعنت آتشی یاغدیرمیشدی.شاعرصلحجو ،محبتی،دینج وساکت یاشاماغی،حقیقی‌انسان خیرخواه‌بیرشخص اولماغی بگه‌نیب تبلیغ وتشویق ائتدیگی کیمی، قان ایچن لری و ثروت خاطرینه‌انسانلارین ساکت حیاتینی پوزانلاری دامغالا- ییر وایچ - اوزلرینی افشاء اتدیر و اونلارا لعنت یاغدیریر :

حیدربابا شیطان بیزی آزدیریب * محبتی اوره‌ک لردن قازدیریب
قارا گونون سرنوشتین یازدیریب

سالیب خلقی بیر- بیری‌نین جانینا * باریشیقی بله‌شدیریب قانینا

شاعر گئنیش خلق کوتله‌لرینی سفالته‌سوق اتدیره‌ن ،اونلاری فلاکته

اوغرالدان بیرا ووج آلچاق وخودبین ـ منفعت پرستلری وریاکارلاری ـ گورورکی،علمین یوکسک نائلیت لرینندن سوء استفاده ائدیب یئنی ـ یئنی کوتله وی قیرقین سلاحلاری حاضرلایبر ،یئرآ وزونده صلحی تهلکه آلتینا آلیر ـ لار .شاعربویارا ماز لاری،انسان دریسینه بورونموش جانا وارلارآدلاندیر ـ یب ،اونلارا لعنت آتشی یاغدیریر واونلاری حقیقت لری گوره بیلمه یین کور ـ لار آدلاندیریر :

گوزیاشینا باخان اولساقان آخماز * انسان اولان خنجر بئلینه تاخماز
آما حئیف کوُر توتدوغین بوراخماز
بهشتیمیز جهنم اولماقدادیر * ذیحجه میز محرم اولماقدادیر

بودورکی،شاعربوتون دوشونجه لی انسانلازی هارایا چاغیریر ،اونلاری محاربه علیهنه سفربرائدیروصلحی وسعادتی قوروماغا چاغیریر .

شهریارمحاربه قیزیشدیرانلارا ،خارجی یاسفینچیلارا ،استعماروا ستثمار سیاستینه وعامل لرینه نفرت،آتش وآلوو یاغدیردیغی کیمی،اؤلکه نین ده داخلینده کی اجتماع انگل لرینه ده شدتلی غضب وحدّت آتشی یاغدیریب ، اونلارا لعنت داماغاسی وورموشدور.او ،بوتون یارادیجیلیقی بویوزحمتکش کوتله لرین طرفداری اولوب ،اونلارین آجینا جاقلی حیاتینا اؤزدرین کدر وتاثراتینی بیلدیرمیشدیر اونلارین حقوقلارینداان مدافعه ائتمیشدیر .

شاعر"حیدربابا یاسلامین " ایکنجی حصه سینده کندلی لرین،اکینچیلرین اؤز حلال زحمت و آلین تری ایله بشریته روزی حاضرلیانلارین خصوصی اولاراق قیدلرینه قالیر .اونلارین امک محصوللارینی مختلف آد وحیله لر ـ ایله استثمارا ئدیب ،هرجور مدنی امکان،شرایط وسوادلانماقدان محروم ائده نلری،اونلارا غیرانسانی تضییق گوسته رنلری چوخ حدتله دامغالیرُیازیر

کتدی یازیق چراغ تاپمیر یاندیرا
گوروم سیزین برقوز قالسین آندیرا
کیم بو سؤزو اربابلارا قاندیرا
نه دیر آخر بو ملتین گناهی ؟!
دوتسون سیزی گوروم مظلوملارآهی

شهریار تکجه مزوتسیز اربابلار، انصاف سیزملکدارلار دگیل،یا زیق کندلی‌لری مختلف آدلارلا استثمار ائده‌ن ،اونلارین واریوخلارینی مختلف واسطه‌لرله غارت ائدیب نئچه ایللر اونلارین دریسینی سویانلاری،دیگر طفیلی‌لری وطمعکار دولت مامورلارینی،دارگوز بورژوا نماینده‌لرینی ، حریص تجارت صاحبلرینی بوتون کندلی‌لرین قانلارینی سورانلاری،اونلاری احتیاج ایچه‌ریسینده ساخلییب ،ان ضروری وابتدائی لوازماتی بیره اون قیمتینه اونلارا ساتیب ،اربابلاردان قالان ـ قولان مختصرواریوخلا ـ رینی چاپیب اللرینden چیخاردانلاری،بوکیمی قارا گروهلاری افشا ائدیر.اونلارا غضب ونفرت آتشی آچیر،اونلارا خطابا یازیر:

هرنه آلیر باها وئریر قیمتی * اوجوز فقط اکینچی‌نین زحمتی
بیتندن آرتیق بیچه‌نین اجرتی
کندا وشاغی گئدیرییولدا ایشلییه * اوردا بلکه قندی تاپیب دیشلییه

بوتون وارلیغیلا کندچی،اکینچی وزحمت آداملاری‌نین طرفداری اولان شهریار نهایت نتیجه‌یه گلیرکی،محض یوخاریدا سؤیله‌دیگیمیزسبب لره گؤره بوتون انسانلارین گوزه‌رانینی ،اعاشه مایحتاجلارینی،یئییب ،گئیب گئچینیب درلانما شرایط وامکانینی یارادانلار اؤزلری همیشه محروم‌و محتاج اولوب حتی اؤز قابارالری ایله استحصال افتذیکی محصوللارـ یندان بئله محرومدورلار.گئجه ـ گوندوز آرامسیز امک لری‌نین نتیجه سینده اله گتیرمیش تاخیل،میوه ،یون ،پامبیق،ایپک ،قند،شکر،ات‌سود ودیگر بوکیمی نعمت لردن اؤزو واوشاغی‌وعائله‌سی محرومدور،یاریم ـ چیلپاقدیر ،آیاق یالیندیر ،هرجور تحقیره‌وظلمه‌وفلاکته معروضدور. باخ بومشاهده‌لرحساس وانسانپرور شاعرین نجیب اوره‌گینی تیتره‌دیر ،شاعری فریاد قوپارماغا ،موجود قورولوشا لعنت لر یاغدیرماغا وادارائدیب ، امک وزحمت جبهه‌سینی بیرله‌شیب توپلاشیب مبارزه‌یه قالخماغا اؤزطبیعی حقوقلارینی الده ائتمگه چاغیریر:

کندلی گلین کیمی دنیانی بزه‌ر * اؤز عورتی یاماق ـ یاماغادؤزه‌ر
ایگنه بزه‌ر خلقی،اؤزو لوت‌گزه‌ر
ایندی ده‌وارچرشابلاری آلباقدی * اوشاقلارین قیچی‌ـ پاچاسی‌چیلپاقدی

کندلی لرین مختلف محرومیت لرله الـ به‌یاخا اولماسی،عادی معالجه ودوا درمان دان بی نصیب اولمالاری، کیچیک بیرخسته‌لیک قارشیسیندا

هئچ بیرحکیم ،چاره درمان وقایقی گورمه مه لری ،هله بئش یاشا چاتما زدان
کندلی بالالاری‌نین یاریسیندان آرتیقی مختلف خسته لیک لرایله محوا ولو
سیرادان چیخما لاری ،بویوک شاعری دنیالار بویو کدرلندیریر .مشهور دور
کی،شاعر ۳۰ ایل یاد افللی‌لر ایچه‌ریسینده یاشادیقدان صونرا دوغما
یوردونا ،آتا ـ بابا اوجاقینا ،اوزکندلرینه- قاییداندا ،اوشاقلیـــــق
یولداشی محمدحسن آدلی بیریسینی سوروشور .اونون واختسیزاولوم‌خبرینی
شاعره‌چاتدیریرلار .بوقارا خبرشهریاری برک‌فا رسیدیر ،اونوفریادقوپارـ
ماغا مجبور ائدیر :

دئدیم‌بالام اومدسن نولوبدو * معلوم اولدو طیفیل بالا اولوبدو
نه وار ،نه واربورنوندان قان گلیبدو

بیر پئلاسیرگوزورسن ممدسن یوخ * بوکنددهبیربورون قانین کسن یوخ

دئدیم دئیین مصیّبه نه گلـــدی * غلام‌گوردوم آغلار گوزیله گلـــدی
دئدی :ر ا باهالیق دوشدو اولدو

دئدیم‌یازیق بیزله‌حاصیل بولنلر * بیتمیه‌نده‌آجلاریندان اولنـــلر

آرتیق بوفاجعه‌لی صحنه‌لری مشاهده‌ائده‌ن ،عصریمیزده بول شـــروت
الده ائتمک اوغروندا ،بیری ـ دیگری نین حسابینا طفیلی یاشاماق اوـ
چون ،داها چوخ ،داها چوخ وداها چوخ ثروت الده‌ائتمک مقصدی ایله‌دنیادا
هئچ بیرجنایت وچرکین ،وآلچاق عمللردن چکینمه‌ین لری آج قوردلارا ـ
بنزه‌دن شاعر بشریتی آیبلماغا وانسان اولماقا چاغیریر :

بشردئدیک لری واحد بیـــر بدن * بس نه‌دن دوشوبدور اوره‌کلرآیری
انسان جمعیتی یارانان گوندن * یوللار ،طریقتلر ،مسلک لـــر آیری
یوغوروب یاپاندا خلقتیمیزی * عین گوزده گوروب طبیعت بیـــزی
هئچ‌کسی هئچ کسردن خلقت‌سئچمدیب * هئچ بیر بالاسینی آنا آتمایب
سن،ای قیلیج چکینب ناحق قان تؤکن * کیمه‌قالدیریرسان اوقلینجی سن؟
سیراغت ...قارشیندا کی‌جان سیرداشین دیر

انساندیر دئمه‌لی قان قارداشیندیر

نه‌دیربوآزغینلیق،بوقودورغانلیق * اوقانلی‌سنگری‌سیراغت بیر آنلیـــق
آتانین قانی‌دیر آخیر دمیـــدم * دشمن صاندیغی‌نین بدن لرینـــدن
آخی بیزها میمیزیاخین سرداشـــیق * آتابیر ،آنابیردوغما قارداشیق

شاعرمستملکه‌هوادارلارینی،محاربه طرفدارلارینی‌ساتیرا آتشیـــنه

توتور،اونلارین نامرد وجودونا غضب وحدّت قامچیسی ایله آغیرضربه لر
افندیریر،اونلاری اوره‌گی قارالار وروحانی لکه‌لی‌لر آدلاندیریر:
سیز ای یئرا وزونه اؤلوم‌یا یانلار * ظریف دویغولاری تاپدالایانلار.
سیز ای مستملکه‌هوادارلاری * دنیانین "مدنی" جاناوارلاری.
یوردلاری قورد کیمی قامارلایانلار * دنیانی مین یئردن حصارلایانلار.
راکت له ،تانک له ،توپلا تفنگ له * جلیزبیردیلک له ،داربیراوره‌ک له
بو بؤیوک دنیانی تیکه‌لییه‌ن لر * اؤز انسان آدینی لکه‌له‌ین لر...
اوزده مدح ائدیرسیز مدنیّتی * آنجاق قارین دردی فکری،نیّتی
داغیتماق،قوپارماق،پارچالاماقدیر * سؤزو ایپک ایسه ،دیشی پیچاقدیر

شاعرین فکرینجه بوگؤزه‌ل وجنته بنزه‌ردنیا میز،اولدوقجا گئنیش و زنگین،مکمل،دولتلی وسخاوتلی بیردنیادیر.بشریّتی احاطه ائده‌ن بو طبیعت‌صون درجه مهربان،نوازشکار ورنگارنگ ویاراشیقلی‌دیر.هئچ بیر محاربه‌سیز،هئچ‌بیر قان ـ قرقین سیز،اونون الوان وفراوان نعمتی و حدودسوز ثروتی هامیاچاتار،هامی‌نین احتیاجلارینی اؤده‌یه‌ر،عقلی بشر ـ یت محاربه‌میدانی عوضینه امک جبهه‌سینه‌آتیلیب ،زحمت یاریشینده‌ا (مسابقه‌سینده)اشتراک ائتمه‌لی‌دیر؛

بیرآنلیق الساخلا،دوشونای انسان * آخی‌نه‌دن اؤترو وورها ووردا سان؟
نه‌زنگین یارانمیش آنا طبیعت * تورپاقدا سخاوت ،سودا سخاوت
آلمالی،آرمودلو بوباغلار سنین * سعادت قاینا قلی بولاقلار سنین
گؤردنیا سنینچون نه‌لرساخلایییر: * داشلار اؤزباغریندا گوهر ساخلایییر
صاغیمیز ـ صولوموز گوموشدورزردیر * دنیانین ثروتی ـ دنیا قدردیر،
طاماح جیلوونو بیزییغساق اگر * بو ثروت بونعمت‌ها می یا یئته‌ر،

صونرادا شاعر سعادتین اصیل ومستقیم یولونو گؤسته‌ریر،اودادیگر حقیقی متفکرلر واصیل بشرخادملری کیمی اصیل سعادتی،خوشبخت حیاتی ، اوغورلو،شرفلی ومردانه دوران سورمه‌گی،اوجالیقی،افتخاری،شهرتی، عزتی و بوتون موفقیتلروغلبه‌لرین رمزینی جوشقون امکده وقیزقین زحمتده گؤرور.شاعرین فکرینجه دنیانین بوا وجسوز ـ بوجاقسیزبول وحدود سیز نعمتلرینden ،فراوان ثروتیندن دوزگون استفامتده ،یعنی حلال امک آلین تری وصداقتلی زحمتله استفاده اولونسا اوندا فقر،احتیاج،یوخسو ـ للوق اولمازاوندا بوتون بشریت‌آغ گونه چیخار،هامی مسعود اولار.

بوتون یئر کوره‌سی اوزونده بیرنفرده محتاج تاپیلماز.بوموقعیت او- چون آنجاق محکم عزم،پولاد اراده،جدی وآغیر وشرفلی امگه‌وزحمت- قاتلاشماق،تمیز وجدان ویوکسک وجدان لا داورانماق گره‌کدیر:

یالنیز امک گره‌ک،حلال بیرامک * زحمت هاله‌سینه‌احاطه‌لنمک
دان یئری قوشلارلا بیرگه‌اویانماق * دریاز چالاـ چالا شئعده‌بویونماق
زمی‌لر قوینوندا خیالا دالماق * چؤره‌گین عطرینی سنبلدن آلماق
بیرلش‌سه‌دنیادا میلیارد اوره‌ک‌لر * بوتون آرزولارا یئتیشر بشر

شهریارین صلح وصفا،قارداشلیق وصمیمی یاشاماق حقینده سؤیله- دیگی فکر و یوروتدوگی ملاحظه‌لر چوخ جهتلی،مارا قلی ودرین مضمونلو دور،عمر بویو صلح،عدالت،وجدان،آزادلیق،حقوق برابرلیگی،تحصیل معالجه،امک حقوقوندان دانیشان،برابرلیک،عدالت،صلح وامنیت‌جارچی ـ سی اولان واؤز مقدس‌آرزو وایسته‌ک‌لری اوغروندا آردیجیل چالیشان بیر آن‌دا وقفه وآرامليق بیلمه‌ین شاعرین صلح ایلن حربین مقایسه- سی واونلاردان آلدیقی نتیجه‌لرده اولدوقجا مضمونلو،معنالی،عبرت‌آ- میز،اوگره‌دیجی و اوریژینال‌دیر.اونون آشاغیداکی‌شعرینه‌دقت یئتیرک :

بهشت و جهنم

جنت‌ده ساواشدی شیطانلا آدم * تانری قودو اوردان اونلاری اودم
دنیایا گؤنده‌ردی بویوردوباخین: * بوردا جهنم‌له‌جنتدیر باهم
صلح وصفا اولسا دنیا بهشت‌دیر * قان- قیرغین اولارسا،اولارجهنم
ایندی کی،بئله‌دیر ای بشر آییل * ائتمه‌اؤزالین له‌عیشینی ماتم
مگرگؤرمه‌دینمی دویوش ایل‌لری * نئجه‌ده‌توتوشوب آلیشدی عالم
اوتوزایل کئچسه‌ده اوادـ آلودا * هله کسیلمه‌یب دنیادن ماتم
گلین حق نامینه ، بشر نامینه * سیخلاشاق،دوستلاشاق،یاشایاقباهم
چالیشاق بودنیا جنته دؤنسون * قالماسین عالمده نه‌کدر، نه غم

شاعرین فکرینجه همیشه اولدوغو کیمی بوگون ده،صاباح دا وهمیشه بشریّته‌صلح وامنیت‌لازمدیر.قارداشجاسینا یاشاماق گره‌کدیر.بونسوز بشر اولادی‌نین طالعی مسعود اولا بیلمز .

آردیجیل صورتده‌صلحی وامنیّتی ترنم‌ائدیب،حربی وفلاکتی ذم ائدن شاعر،بومسئله‌یه وارقوه‌سی‌ایله‌دقت یئتیریب‌اونو گونده‌لیک،تاخیره سالینماز،هامیا بورج و وظیفه‌اولان بیرمطلبه‌چئویرمیش،حتی‌دوستلارینا

یازدیغی مکتوبلاریندا بئله بومهم‌وعمومبشری وحیاتی مسئله‌نین اوزه‌رینده گئچمه میشدیر .باخین شهریار مرحوم محمدراحیمه یازدیغی جواب مکتوبوندا بئله بوحقده نئجه‌ده گؤزه‌ل سؤیله‌میشدی :

انسانلاریق،انسانلیغی خوشلایین * بیرملّتیک بیرله‌شمه‌گه باشلایین
بو خان ـ خانلیق حکومتین بوشلایین
بوگون بشرگره‌ک اولسون بیر ملت * بیر ملته یارامی یوز حکومت
بوتقسیمات بوندان آرتیقا ولونماز * اتم‌عصری اختلافلار قالانماز
بیر قانون اولماسا دنیادولانماز
ایندی دنیا یوزده‌دئسن صاغ ـ سولدو * موشک اوچونا یکی ساماتلیق یولدو

شهریار داجدّی محمدپیغمبر (ص) کیمی بوتون انسانلاری،رنگیندن،جنس ـ یندن،موقع ومفکوره‌سیندن آسیلی اولمایاراق صلحه ،باریشیغا ،قاردا ـ شلیغا چاغیریر .دینج ویاناشی یاشاماغی گونون اساس واصل مسئله‌سی سانیر .بوتون بشریتی‌خوشبخت وآسوده گؤرمک ایسته‌ییر .شاعرعمرویارادـ یجیلیغی بویو زورایشله‌دمه‌گه ،غصبکارلیغا ،حربه ،قان ـ قرقینا و عدالت‌سیزلیک لره نفرت بسله‌میش ،صلح وترقی دشمنلرینی،ملی ادراکی کوت‌له‌شدیره‌ن لری،تجاوزکارلیق بایراغی قالدیریب ،باشقا اراضی‌لره سوخولانلاری،دیگری‌نین حسابینا یاشایان انگل وطفیلی‌لری‌آماتسزجاسینا دامغالاییب ،اونلارا غضب ونفرت‌آتشی آچمیشدیر .او خلقی اؤزدین،مذهب رسم،آئین وآتا ـ بابا قانون قایدالارینی قورویوب تطبیق ائتمه‌گه چاغیرمیشدیر .اونون اخلاقی و تربیه‌وی شعرلری ایله‌یاناشی دینی و منقبوی شعرلری ده چوخ دور .اؤزوده‌صمیمی،عارفانه وعاشقانه‌دیر .

بیز عصریمیزین ان بؤیوک ادبی سیمالاریندان بیری اولان استاد سیدمحمدحسین شهریارین تفکراوقیانوسوندان بیرایکی داملاسی حقیقده اختصارلا ملاحظه‌سؤیله‌دیک ،اونون فکر عمانینی ترنم ائتمک اوچون جلدلرله کتاب یازماق گره‌کدیر .

دوکتور غلامحسین بیگدلی ـ پروفسور

تهران ـ ۱۳۶۰/۲/۱۶

حضرت علی (ع) نین اؤگودلرینذن

۱ ـ من آبصَرَ زَلّتَهُ صَغُرَتْ عِندَهُ زَلّهُ غیرِه
۱ ـ اؤز عیبینی گؤره ن، باشقالارینین عیبین کیچیک گؤره ر.
۲ ـ ذَهابُ البصرِ خیرٌ مِن عَمیَ البَصیرةِ
۲ ـ گؤزون گؤرمزلیگی، کؤنول دویماز لیغیندان یاخشیدیر.
۳ ـ الخائِفُ لا عیشَ لَهُ
۳ ـ قورخاق آدامین یاشایيشی اولماز.
۴ ـ آفضَلُ النّاسِ مَن کَظَمَ غیظَهُ وَحَلُمَ عَنْ قُدرةٍ
۴ ـ انسانلارین اؤستونو (افضلی) اودورکی، غضبینه غالب گلسین و قدرتده ایکن یوموشاق (حلیم) اولسون.
۵ ـ رُبَّ آمرٍ جوابُهُ السُّکوتُ.
۵ ـ بیرپارا سؤزلرین جوابی سکوتدیر.
۶ ـ العِلمُ کَنزٌ عظیمٌ لایَفنیٰ، العَقلُ ثوبٌ جدید لا یبلیٰ
۶ ـ بیلیک بؤیوک خزینه دیرکی، آرادان گئتمز، عقل یئنی بیر پالتار دیرکی، کهنه لمز.
۷ ـ اذا اکتَمَلَ العَقلُ نَقَصَتِ الشَّهوةُ.
۷ ـ عقل انکشاف ائدنده شهوت آزالار.
۸ ـ ظَنُّ العاقِلِ آصَحُّ مِن یقینِ الجاهِلِ.
۸ ـ عقیللی آدامین شکی، جاهلین یقینیندن یاخشیدیر.
۹ ـ مَنْ عَرَفَ نَفسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ.
۹ ـ اؤزونو تانیيان آللاهینی تانیر.
۱۰ـ مَنْ آکرَمَ نفسَهُ اهانتَهُ.
۱۰ـ اؤزونو بؤیوک گؤره ن کیچیلیر.
۱۱ـ اِذا رَأیتَ مظلوماً فَاعِنْهُ علیالظّالم
۱۱ـ مظلومو گؤرونجه ظالیمین علیهنه اونا یاردیم ائت.

١٢ ـ كُلُ شئى يَعِزُّ يَنزُرُ إلّا العِلْم فإنّهُ يعِزُّ حينَ يَغزُرُ.
١٢ ـ هربيرشئى آز اولونجا قيمتلنير ،يالنيز بيليكَ چوخ اولاندا قيمت تاپار.
١٣ ـ العِلم لا يَنتهىٰ
١٣ ـ بيلَيكين صونى يوخدور.
١٤ ـ إكتَسِبُوا العِلمَ يُكسِبُكُم الحيوٰة.
١٤ ـ بيليگ اله گتير تا حياتى اله گتيره‌سن.
١٥ ـ آلمالُ يَنقُصُ بالنّفقهِ و العِلمُ يزكُوُ على الإنفاق.
١٥ ـ مال باغيشلاما قلا آزالار ،بيليگ باغيشلاما قلا آرتار.
١٦ ـ مَنْ تَتَمَ عِلماً فكأنّهُ جاهِل
١٦ ـ بيليگيتى گيزله‌دن بيلگسيزه بنزه‌ر.
١٧ ـ الكِذبُ خيانة.
١٧ ـ يالان خيانت ديير.
١٨ ـ لا تُحَدِّث بِما تَخافُ تكذيبَهُ.
١٨ ـ يالان صانيلان سوزو سويله‌مه.
١٩ ـ لا تَستَصغِرَنَّ عَدوّاً وَإن ضَعُف.
١٩ ـ دشمن ضعيف ده اولسا كيچيك صايما.
٢٠ ـ الواحِدُ مِن الاعداء كثيرٌ.
٢٠ ـ بير دشمن چوخدير.
٢١ ـ اعداؤُكَ ثلاثةٌ : عَدُوُّكَ وعَدُوُّ صديقِك وصديقُ عَدُوِّكَ.
٢١ ـ سنين دشمن لرين اوچ كيشى دير : دشمنين ، دوستونون دشمنى دشمنى‌نين دوستو.

یازان : دوکتور جواد هیئت

۱۹ـ نجی عصرده آذربایجان فولکلورشناسلیغی ـ آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتینا عائدنمونه‌لرین بیرحصه‌سی ۱۹ـ نجی عصرده یازیلان جنگ ـ لرده نقل ائدیلمیشدیر .بونلارین ان اهمیت‌لی‌سی ۱۸۰۴ ده اهرلی شاعر مندلیب قره‌جه‌داغی طرفیندن یازیلان کتابدیر .بوکتابدا آشاغیداکی خلق ادبیاتی آتراری واردیر : ۱ـ فاطمه ایله خسروون حکایه‌سی ۲ ـ ابراهیمین حکایه‌سی ۳ ـ سلیمان ۴ـ حاص پولادین حکایه‌سی ۵ـقلندرین حکایه‌سی ۶ ـ یوسفین حکایه‌سی ۷ ـ عبدالله‌ین حکایه‌سی .بوراداعینی رماندا " کوراوغلو" و "اصلی وکرم " داستانلاریندان قوشمالار واردیر

۱۹ـ نجی عصرده (۱۹۲۸) تاریخیمیزین ان آجی و اونودولماز حادثه‌ـ سی باش وئرمیش و آذربایجانین شمالی قسمتی آنا وطندن آیریلاراق روس امپراطورلوغونا ضمیمه اقدیلمیش و آراز (ارس) چایی بوردومورواییکیه بؤلموشدور .بو آجی حادثه‌نین بوراخدیغی کدرلی خاطره ایللربویی خاـ طرلاردا یاشامیش و یئنی ـ یئنی ماهنی ونغمه‌لرین،بایاتی وعاشیق شعرـ لریمیزین یارانماسینا سبب اولموشدور .خلقین ضمیمی دویغولارینا واوره‌ک یانقیلارینا ترجمان اولان بونغمه‌لرین موضوعلارینی آیریلیق آجیسی ، هجران وظلم تشکیل اتمیشدیر .بوگون ده خلقین آغزیندا وخاطرینداـ اولان بو آیریلیق ماهنیلاریندان نمونه‌ایچون ایکیسینی درج اتدیریک :

آرازـ آراز، خان آراز * سلطان آراز، خان آراز
گوروم سنی یاناسان * گل دردیمی قان آراز

* ــــــــ * ــــــــ

آرازی آیردیلار * قومیناندویوردولار
من سندن آیریلمازدیم * ظلمون آیردیلار

۱۹ـ نجی عصرده تراز حکومتی‌نین استعمار واستثمار سیاستی شمالی آذربایجاندا حاکم اولدوغو حالدا بیرصیرا مدنی وادبی ایشلرین گئورو ـ لدوگو دا قید اولونموشدور .بیرطرفدن آذربایجانلی ادیب وعالملرروس دیلی و مدنیتی‌نی اوگره‌نره‌ک آوروپا مدنیتیله تانیش اولموشلار .بیر طرفدن ده آذربایجان وقافقازیا یا سورگون اولدیلن قاباقجیل روس اجتما ـ عی فکرنماینده‌لری ،دکابریستلروپوشکین،لرمانتوف وپولنیسکی کیمی شاعرلر آذربایجان خلقی‌نین فولکلوروایله ماراقلانمیش وبیرصیرا فو ـ لکلور نمونه‌لری یازیب اوز اثرلرینده اونلاردان استفاده ائتمیشلر .

۱۸x عصرده آذربایجان فولکلورونون بوتون نوعلرینه عائدنمونه‌لر آتالارسؤزو،تاپماجانلر،افسانه‌لر،لطیفه‌لر وناغیللار وسایره توپلانیب روس مطبوعاتیندا چاپ ائدیلمیشدیر .

آذربایجان متورلرین‌دن عینعلی سلطانوف آتالار سؤزلری باره‌سینده روسجا ایکی مقاله نشرائتمیشدیر .مؤلف بومقاله‌لرینده آذری قادینلاری حقنده اولان آتالار سؤزلرین‌دن صحبت آچیر وبیرچوخ نمونه‌لری تقدیم ائدیر .ع .سلطانوف بوتون عمرو بویو آذربایجان خلقی‌نین عادت‌لری،قا ـ دین لارین وضعیتی ومعیشتی‌ایله ماراقلانمیش ویازیلارینداباموضوعا خصوصی توجه ودقت یئتیرمیشدیر .ع .سلطانوف آشاغیداکی آتالارسؤزونو نمونه گؤسته‌ریر وبوندان آذری قادینلاری‌نین حقوقسیز،کؤله (قول) کیمی یاشادیقلارینی گؤسترمک ایسته‌ییر :

قیزایدیم ، سلطان ایدیم ، * نشانلاندیم خان اولدوم ،
اره گئتدیم قول اولدوم * آیاقلارا چول اولدوم .

گئچن عصرین صون ایللرینده باشقا منیعلرده ده آذربایجان آتالار سؤزو و دیگرخلق یارادیجیلیغینا راست گلیریک مثلا" آ .د .یئریتسوف ۱۸۹۰ ایلینده ۱۱۴ ملا نصرالدین لطیفه‌سینی چاپ ائتمیشدیر .ملانصرالدـ ین باره‌سینده ناشر زاخاروف بئله قید ائتمیشدیر :

"ملانصرالدین تاتار لطیفه‌لری‌نین سئویملی قهرمانی‌دیر .اونون آدی نه اینکه تاتار آراسیندا (آذربایجاندا) ،هم‌ده باشقا شرق خلقلری ایران، ترکیه ،ارمنی خلقلری آراسیندا دا چوخ یاییلمیشدیر ."

ملا نصرالدین واونون لطیفه‌لری هریئردن چوخ ایران،آذربایجان ، ترکیه‌ده مشهوردور .تورکیه‌ده آق شهرده اونون مزاری (نصرالدین خوجا ـ نین مزاری)زیارتگاه‌دیر .وهرایل نئچه‌گون نصرالدین خوجا فستیوالی

توتولور .تاریخی روایتلره گؤره ملانصرالدین امیرتیمور زمانیندا یاشا
ـ میش واوتونلا گؤروشموش وتیمورطرفیندن تقدیر وحرمت گؤرموشدور .

ملانصرالدینین تاریخی بیرشخصیت اولماغی نه قدر واقعیته اویغون اولدوغو ویاخود اوتون آدینا سؤیله نن لطیفه لرین نه قدری نین اونا عاید اولدوغو مسئله سی قطعی شکیلده آیدین اولما ماقلا برابر بولطیفه ـ لرین تورک دیللی خلقلر طرفیندن سؤیلندیگی وبوخلقلرین پاراديج ـ یلئیق نمونه لری اولماغیندا شبهه یوخدور .تورک لرآراسیندا مشهور ملا ـ نصرالدین لطیفه لری فارسلارین ملانصرالدین آدینا نقل ائدیلن لطیفه لرین عکسینه اولاراق پارلاق ذکاء وحاضرجوابلیق نمونه لریدیر .

xlx عصر آذربایجان مطبوعاتینی نظردن گئچیرسک ناغیل نمونه لری نین دیگر خلق ادبیاتی نوع لرینندن داها چوخ توپلانیب نشر ائدیلدیگی ـ نی گؤره ریک .ناغیل خلقلر ایچه ریسینده داها چوخ یایلان،سؤیلن و سؤیله نن نوع اولدوغو ایچون توپلاییجیلار دا ایلک دفعه ناغیللاری شفاهی دیلدن یازاراق ممکن اولانلاری چاپ ائتمیشلر .

ایلک آذربایجان ناغیلی ۱۸۲۵ ده روس دیلینده چاپ ائدیلمیشدیر . صونرا "اسمؤمیک "مجموعه سیُنده ملکمحمد ،ملک جمشید ،شاه رستم ،شاه قنبر ، شاه اسماعیل وباشقا ناغیللار درج ائدیلمیشدیر .بوندان صونرا آ .زاخا ـ روف و آ .کالاشوف وباشقالاری ناغیل توپلاییب نشر ائتمیشلر .نیکولای کالا ـ شوف گؤیچای کندمکتبی نین اینسپکتورو اولموش وآشاغیداکی ناغیللاری توپلامیشدیر :شاه اسماعیل،نوروز ،علیخان،سئودا گراحمد ،ملکمحمد ،یالانچی شاهزاده وسایره .

اصلی وکرم ،علیخان وپری خانم ،عاشیق غریب ،نوروز وباشقالاری دا دفعه لرله چاپ ائدیلمیشدیر .xlx عصرروس مطبوعاتیندا حقنده چوخ یازیلان فو ـ لکلور نمونه سی مشهور" کوراوغلو" داستانیدیر .بوداستان آذربایجانا

گلن مختلف سیاح ،عالم وتاریخچیلرین دقتینی جلب ائتمیش دیر .بوآدا ملار داستاندان معین پارچالار چاپ ائتمیشلر ویا اونون باره سینده بحث ائتمیشلر .آذربایجان یازیجی وشاعرلری ده xix عصرده خلقین شفاهی ادبیاتی ایله ماراقلانمیش،یئری گلدیکجه اونلاری توپلامیش وممکن اولا-نلاری‌نی اؤز اثرلرینه داخل ائتمیشلر .

نباتی(خان چوبانی) ،ذاکر ،باکیخانوف ،ن .وزیروف ،سیدعظیم‌شیروا-نی یارادیجیلیغی گؤسته ریرکی،بوصنعتکارلارین حافظه سینده ویا خود آر-شیولرینده کلی مقدار ادا خلق ادبیاتی اثرلری‌اولموشدور .

م .ف .آخوندوفون خلق اثرلرینی خصوصیله بایاتیلاری توپلاماسی، ح. زردابی‌نین ،ح .مفتی غایبوفون لیریک شعرلر ،آتالار سؤزو وضرب المثل -لری توپلاییب چاپ ائتمک ایسته دیک لری بیزه معلومدور .آنجاق بونلا-رین نشری اوچون امکان اولمامیشدیر .

آذربایجاندا مطبوعات نشره باشلادیقدا فولکلورنمونه‌لری‌نین نشر-ینه ده ماراق آرتمیشدیر .زردابی‌نین ۱۸۷۵ ده چیخارماغا باشلادیغی "اکینجی "غزئتی آتالار سؤزلری وماهنیلاری نشرائتمیش،"کشکول"غزتی ده اؤز صحیفه‌لرینده خلق ادبیاتینا خصوصی بیر گوشه‌آییرمیشدیر .بوگوشه-لر" ددەلرین سؤزو" یاخود"لطایف "آدلانیردی. xix عصرین صونلارینـدا م .ح .قمرلنسکی آتالارسؤزو ومثل لردن عبارت بیرکتابچا دا نشرائتدیردی.

میرزا فتحعلی آخوندوف شعری،رقصی،نغمه‌نی انسانین معنوی غذاسی آدلاندیریرواانسان حیاتی ایچون بونلارین اهمیتینی دؤنه-دؤنه‌دا-نیشیر،آنجاق مرتجع فاناتیک لرانسانلاری بوگؤزه‌ل معنوی غذادان محروم ائتمگه چالیشیر، دئییردی .

آخوندوف خلق شعرینی باخشی بیلیروچوخ سئویردی اوتوپلادیغی بایا-تیلاری ارمنی دموکرات یازیچیسی خ .آبوویانا وئرمیش وبو یازیچی دا شعرلرین ترجمه‌سیندن " ارمنستان یارالاری "آدلی مشهورتاریخی‌رومانـ-نیندا استفاده ائتمیشدیر .

آخوندوف توپلادیغی عاشیق شعرلرینی بیرمقدارینی آ .برزه‌یه وئر-میش ومؤلف ترتیب ائتدیگی "مجموعه‌اشعار شعرای آذربایجان" کتابینا بو شعرلری درج ائتمیشدیر .

حسن بیگ زردابی ده بوتون عمروبویو خلق ادبیاتی نمونه‌لرینی

توپلاماقا مشغول اولموشدور.بونو ادیب باشقالارینا دا توصیه ائدیردی زردابی آذربایجاندا اولان بیرچوخ مکتبلرین معلملرینه مکتوب یازیب خواهش ائله میشدی کی،یا ائل ماهنیلارینی توپلاسینلار یا خوددا آسان بیر دیلده علمی،معارفی تبلیغ ائدهن ماهنیلار دوزهلدیب اوشاقلارا اوخوتسونلار.حسن زردابی بیرنئچه ایل ظرفینده چوخلی مقدار دا ماهنی توپلا ـ یا بیلمیشدی.بوماهنیلارین مضمونو یالنیز بالالاری علمه،تحصیله ترقیه هوس لندیرمکدن عبارت ایدی.زردابی نین توپلادیغی بوماهنیلار ۱۹۰۱، ۱۹۰۳، ۱۹۰۹ دا اوچ دفعه چاپ اولموشدور.کتابین اولینده ادیبین " اکینچی" غزئتینده دفعهلرله یازدیغی آشاغیداکی سؤزلرمقدمه کیمی وئریلمیشدیر: "هرکسی چاغیرارام گلمه یین،گؤسته ریرم گؤرمه یین،دئییره م ائشیتمه یین." ادیبین خلقی علمه ومعارفه چاغیران بوسؤزلری ضرب المثل حالینا دوشه رهک اوزامان دیللرده دولاشیردی.بوماهنیلارکتابی حقینده خ. زردابی صونرالار بئله یازیردی:"ماهنیلاری باکی وغیرشهرلرین مکتبلرینه مفتهگؤندهردیمکی، اوخوسونلار اما بیزلرده نوت اولما ـ دیغینا گؤره اونلارین هاواسینی گؤندهره بیلمه دیم.اما نه قدربلی،ه بلی دئییهن اولدوسا بیرشئی حاصل اولمادی.معلملر حاکملردن قورخوروق ـ دئییب او نغمهلری شاگردلرین یادلارینداn چیخارماغا سعی ائتدیلر".

بوقیدلر گؤسته ریرکی،زردابی خلق ماهنیلارینین فکری،بدیعیوتبلیغی تاثیرینه بؤیوک اهمیت وئریردی.ادیب مقالهلرینین بیرینده یازیردی :

" کئچمیشده اکینچی غزئتی چیخاندا اووقتین شاعرلریندن یازیب توقع ائله میشدیمکی،علم تحصیل ائتمهگین نفعلریندن وبیزمسلمانلارا اولان ظلملرین یازهسینده شعرلریازیب بیزیم عاشیقلارا خوشصوت ایله اوخوماغی اؤگرهتسین لرکی،عاشیقلار اونلاری تویلاردا اوخویوب اهالینی اویاتماغا سبب اولسونلار.اونلاردان بیرجه سیدعظیمشیروانی علمتحصیل ائتمک نفعلریندن بیرنئچه شعریازمیشدیرکی،اکینچی ده چاپ اولونموشدور زردابینین چاغیریشینا سیدعظیمشیروانیدن صونرا عباس صحته،صابر و عبدالله شائق ده مثبت جواب وئریب چوخلو ماهنیلار یازمیشلار.

زردابییه گؤره ماهنیلار انسانلاری دوشوندورهن ومشترک آمال اوغروندا بیرلشدیرهن اون قوتلی واسطهلردن بیریسیدیر."هرطایفانین وطنداشلیق وملتینین کئچمیشده اولان یامان ویاخشی گونلرینی شرح

ائده‌ن ماهنیلاری اولورکی بوماهنیلار آغیزدان ـ آغیزا دوشوب بیرله‌ـ
شدیرمگه باعث اولور". حسن بیگ زردابی خلق صنعتی ویا رادیجیلفی و
اونون بدیعی استتیک ومفکوره‌وی اهمیتی حقینده‌چوخ قیمتلی فکرلر
سؤیله‌میشدیر .بوفکرلرین آذربایجان فولکلورشناسلیق علمی‌نین تاریخنده
مهم یئری وموقعی واردیر .

گئچن عصرین صون ایللرینده ایران آذربایجانیندا دابعضی‌ما راقلی
ادیب وشاعرلر طرفیندن فولکلور موزون نمونه‌لری توپلانمیش لکن اونلار
زمان چاپینا امکان اولما میشدیر .بونلاردان ملاحسن ادیب اهری (طوطی)،
ملامصطفی ومحمدباقرخلخالی‌دن آد آپارماق اولار .ملامصطفی یازدیغی‌شور‌ـ
کی ـ فارسی نصابیندا ۴۰۰ آذربایجان آتالار سؤزی گتیرمیشدیر ،مرحوم
م .باقر خلخالی ده یازدیغی ثعلبیه کتابیندا چوخلی آتالارسؤزی
گتیرمیشدیر .

***

اوگوندن بری فرخ باشینی اوجاتوتدی نین قالانی :

تورکجه اؤگره‌تیرم او، اوستاد شهریارین مشهور" حیدربابایا سلام"
آدلی کتابیندان بیرنئچه بند منه اوخویوب وفارسجایا ترجمه ائدیب
و صونرا تورکجه‌سینی منه اؤگره‌دیب .باشلادی بیربند اؤگره‌شدیکی
شعرلردن منه اوخودی ومندن سوروشدی کی، نئجه اوخویورام .انصافا"
یاخشی اؤگره‌نمیشدی ویاخشی دا اوخویوردی .

او منیله خداحافظ له‌شنده اؤز تشکرینی منه بیلدیریب و
اضافه ائتدیکی،سیز بیلمیرسینیز کی بیزیم عائله‌میز بوحادثه‌دن نه
قدر خوشحال اولوب .اوگوندن بویانا فرخ همیشه‌باشینی اوجاتوتور .

تهران

۱۲ / ۸ / ۱۳۵۰

(آز یاشلی کرپیش کسن لر)

اون‌اون ایکی یاشلی اوشاخ
نئجه دؤزسون بوفشارا
بوجورظلمه ، درد ـ غمه
گون چیخاندان گون باتانا
چیگ ،پیشمیش،کرپیش داشییار
پالچیق چکه‌ر ،کرپیش کسه‌ر
چومورلاری آیاخلییار
یوکی اؤزوندن آغیرا ولار

* * *

دؤشه‌گی قورو توپراغ
یاسدیغی چیگ کرپیش‌لر
یئدیگینی نه‌دئییم ؟
بیرتیکه قند، بیرکاسا سو
قورو چؤره‌گی دوغرار
ایچینده تیلییت ائیلر
بو خوره‌گین آدی نه‌دیر؟
شربت چؤره‌ک ؟ !

* * *

ایستی اولا، سویوغ اولا،
بیر تک‌گؤینک اگنینده دی.
بیر آغیر یوک چیگینده دی
اوندان آغیر غم یوکو دور
قالانیب دیر، قلبینده دی

* * *

آلنی نی گون یاندیریبدیر
دریسی سویولوب بورنونون
ال لری قاباریـ قاباریـ
باریماخلاری چاتلییب
اوجلاریندان قان داماریـ
قانی پالچیقا قاتیشاریـ
کرپیش لر،قانا بویاشاریـ
اودا کرپیشلرله ،پیشه‌ر

* * *

آمما دولتلی بالاسی
دریسی بیرآز جیزیلسا
فیرتانالار قوزاناریـ
قیشقیریقلار قوپاریـ
آی سکینه ! آی رمضان !
باشین باتسین ،کور اولاسان
تئز یئتیشین
اوشاغیمی قان آپاریر !
تئلفون اله دوکتور گلسین
آلکول گتیر، مرهم گتیر
"استریل "اولموش "گاز" گتیر
دوکتور گلسین "سیروم" وورسون
اوشاغیم "کوزاز" دوتماسین
اللریزه صابین وورون
یارایا میکروب گئتمه‌سین
بالاما بیرزاد اولماسین .

* * *

آمما سن ای سفیل
سن ای سرگردان

سن ای قیمت سیز انسان
بیلمه میسن میکروب نه دیر،
بیماریت نه دیر .
چاره جوش اولسان دوکتور نه دیر،
درمان نه دیر.
ساغالماغین قالیب شانسا
یاخشی اولسان
ایش صاحابی گینه ساغار
جانیوین شیره سین چکه ر
بدنیوین قانین سورار
یاخشی اولمازسان
البته ، اونا بیرآز زحمت اولار
مجبور اولار ماشین مینه
گینه ده کندلره گئده
آیری بیرآتا آنادان
سنین تایین بیرآیریسین آلیب گله
آلیب گله

* * *

سن گره ک درس اوخویایدین
ایندی مکتب ده اولایدین
اوخویوب حاققین قانایدین
قانیب حاققیوی آلایدین

* * *

سن داشانمی ؟
سن ده میرسن ؟

بوقده ر غمه دؤزورسن
سن بو غوربت یئرده اؤلسن
کیم اوتوروب سنه آغلار ؟
کیم سنین گؤزلرین باغلار ؟
کیم سنی اوخشار ؟
کیم سنه پاس توتار؟
روزنامه ده تسلیت یازار.

* * *

سن قار کیمی اریمه رسن
چونکی سن گلدی ـ گئده رسن
گلمه گینده بی اثرسن
گئتمه گین ده اونون کیمین

* * *

دئیره م " هدایت "بایرامچا غی دیر
غمدن ـ غصه دن آز دانیش
گونشدن ، خوشلوقدان دئ
شادلیقدان قوش
آمما نئیلیم ؟
اؤزومله ن دگیل
دؤشوم دولوسو درددی
سینه میں قاپی سین آچاسام
قورخورام وولقان قووزانا
البته ،امید بسله مک
قدرت وئره ر هر انسانا

****

قره‌قوش

(سؤنمز) دن

آی قره‌قوش قورویوبسان نه‌دن سن ؟
گؤزلرینده سؤنوب حیات چراغی ،
یاخیشیندان دنیالارجا غم یاغیر ،
لشین اولوب تورآتانلار یاتاغی ٥

سن گؤیلرین بیروقارلی شاهی‌ایدین
پایتختین ، سیلدیریملار، سره‌لر ٥
قانادلارین چتیرکیمی آچاندا ،
کؤلگه‌سینده دینجه‌لردی دره‌لر ٥

ایندی نه‌دن ایپک خالچا یئرینه
قانادلارین میخلانیب دیوارا ؟
تئیله‌ییب سن ، سفیل قانلیلارکیمی
چکیلییسن دارا یازیق بئچارا ؟

یادیندادیر قوزولاری چالاندا ،
دیرناغینلا چیخاردادین گؤزونو ؟
آتلاماردین یازیق چوبان یالواریر ،
دینله‌مزدین یاندیریجی سؤزونو ٥

نه‌گلیب دیر او، قدرتلی گؤزونه ؟
یاخیشلارین ، قلیچ کیمی کسردی ٥

شاهین درموزه

ترجمهٔ آزادفارسی از :
حمیدسیدتقوی (حامد)

شاهین تیزبال فلکهای دوردست ؟
خشکیده‌ای چرا ؟
درچشمهای پر زفروغ‌تو ازچه‌رو ،
افسرده‌است شعلهٔ تابان زندگی ؟
دنیای غم‌نهفته درون نگاه‌تو ٥
نعشت شده‌است خوابگه عنکبوتها ٥

× × × × ×

روزی تو بوده‌ای ،
سلطان بی منازع افلاک و اوجها ٥
اورنگ پایتخت تو بربام صخره‌ها ،
آسوده میشدند زگرمای آفتاب ـ
اندر پناه‌سایهٔ بال تو، دره‌ها ٥

× × × ×

اینک بمن بگو: زچه‌کردندمیخکوب ،
چون قالی‌نفیس بدیوار موزه‌ات ؟
برگو چه‌کرده‌ای که‌بمانند قاتلان ،
مصلوب‌کرده‌اند و بدارت‌کشیده‌اند
بیچاره‌و، فلک زده‌و، زارو ناتوان ؟

× × × × ×

ازیادبرده‌ای مگر ای مظهرستم ،
آنروزهاکه برهٔ نوزادمیش را ،
ازگله میربودی ومیکندی‌اش بقهر ؟
چشمان بیگناه وپرازمهرو اشک او ،
بی اعتنا بنالهٔ چوپان ومادرش ٥

× × × ×

آن چشمهای تیز بلاخیزپس چه‌شد ؟
آن چشمهاکه برق نگاهش‌چوشعله‌ای ـ

گؤزلرینی قیجیردا ندا شکارا ،
تئز میساردی، تیتره یه ردی اسردی

× × × ×

یادیندا دیرقانا دچالیب اوچارکن
دووشانلاری چالیب گؤیه چکردین ؟
حیوانلاری باغیرارکن دیده ردین
فرعون کیمی ناحق قانلار تؤکردین

× × × ×

اوولایاندا کؤورپه ، قوزو جیرانی
آپاراندا ساوالانین باشـــینا
داش اوره‌گین آناسینا یانمازدی
باخمازیدین گؤزلرینین یاشینا

× × × ×

چنگیزلرین فرعونلارین قصرینه
سؤیله مگرآز قونوبسان ،اوچوبسان
گؤره ـ گؤره ظالملیگین آخرین
سنده اونلار گئدن یولو توتوبسان

× × × ×

هربیریئرده گیزلنسه یدی شکارین
مین حیله ایلن آختارادین تاپاردین
سیغینسایدی آناسینا بیرزمان
آوسونلاییب قیینا قینلا قاپاردین ۰

× × × ×

۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰

میسوخت جانهرچه شکاری ،بگوه ودشت
تنهایشان بلرزه زبرق نگاه‌تو ۰
جلاد سنگدل ۰

× × ×

ازیادبرده‌ای مگرای مظهرستم ،
پرمیکشیدی از کمرصخره‌ها بدشت
خرگوش راگرفته وفرعون سان ،بقهر
میریختی بچنگ‌ستم خون ناحقش ۰

× × × ×

ازیاد برده‌ای مگرای مظهرستم
دراوج آسمان چوبپرواز میشدی
قهاروار، پنجهٔ تیزستمگرت
میکردپاره جسم ظریف‌کبوتران
بیمی نداشتی زخداوند قاهرش ۰

× × × ×

ازیادبرده‌ای مگر ای مظهرستم
نوزاد آهوان سیه‌چشم دشت را
رندانه میربودی وازپیش مادرش
میبردی‌اش بقلهٔ پربرف "ساوالان"
براشک چشم مادرنالان وزار او
هرگزنسوخت قلب تو ؟ای مظهرستم ۰

× × × ×

با من بگوکه این تونبودی که بارها
بربام قصرهای ستم‌پیشگان دهر
چنگیزهای وحشی وفرعونهای پست
بنشسته‌ای وبارد‌گر پرکشیده‌ای
نگرفته‌پند ازعاقبت‌کارظالمان
راهی که‌رفته‌اند، توهم برگزیده‌ای

× × × × ×

۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰

تا اینجی صفحه ده

یئنی تاپینتی‌لار، ومدنی ارثیمیزه بیرنظر

بؤیوک آذربایجان سرحدلری دیل نفوذو اعتباری‌ایله شمالدان دربند، جنوبدان موصل، اردبیل‌وکرکوک ،شرقدن تهران وغربدن ترکیه‌دیر. بو اراضی‌ده ۲۵ میلیوندان چوخ انسان آذربایجان تورکو دیلینده دانیشیر وعصرلریودا بودیلده دانیشیب ،بدیعی اثرلروآبده‌لریارا تمیشلار، ساوه‌شهری ایرانین مرکزینده وتهرانین ۱۲۶ کیلومترجنوبوندا یئرلشمیشدیر. ایلک باخیشدا انسانا اثله‌گلیرکه، بورانین اهالی سی چیلخا فارس اولوب فارس محیطی ومدنیتی داخلینده‌دیر. حالبوکه ۷۳۰ پارچاکندوقصبه‌دن عبارت اولان بوارا‌ضی ده اساس‌دیل آذری تورکوسو اولوب ،فارس دیلی آنجاق شهرین اؤزونده آذری دیلی‌ایله‌برابرایشله‌نیر.

بویاخیندا ،بیرنجی درجه‌لی عدلیّه‌وکیلی آقای علی‌کمالی ایله‌تانیش اولدوم. بوشخص‌عین حالدا ادبیات سئوه‌ر ویوکسک درجه‌ده وطن پرور بیر انسان دیر. اوز اؤزوده ساوه‌کندلرینندن اولموش، بیرمدت دیرکه‌ساوه اطرافیندا یاشامیش ،شاعرویازیچیلارین اثرلرینی توپلاماقلامشغول ایمیش. اوجمله‌دن تخمیناً ایکی یوزایل بوندان اوّل یاشامیش "تئلیم‌خان" آدلی قدرتلی ، وایندیه‌قده‌ر تانینمامیش بیرشاعرین اثرلرینی توپلایيب ،بیر دیوان ترتیب ائدیب تخمیناً اون مین بیته‌یاخین اولان بودیوانی چاپا حاضرائتمک فکرینده وعرفه‌سینده‌دیر.

تئلیم‌خان قدرتلی بیرشاعراولوب آذربایجان دیلی‌نین‌ساوه‌لهجه‌سینده شعریازمیشدیر. اؤزوده مختلف مضمونلار ،رنگارنگ وانرلاروگؤزلییچیم‌لرده بیر نواتور شاعرکیمی یازیب ، یارا تمیش ودوغرودانیدا بدیعه‌لر وجوده گتیرمیشدیر.

آقای علی کمالی بیغجام‌بیرمقاله‌ده اؤزونون آختاربشلاری حقّینده وشاعرین ترجمه‌ حالی باره‌سینده معیّن معلومات وئره‌ره‌که اثرلرندن نمونه‌لر گؤسترمیشدیر. آقای علی کمالی‌نین اؤزوایندیه‌قده‌رفارس دیلینده بیرنئچه‌اثرین مؤلّفی‌دیر، آنجاق آنادیلینده یازدیغی بو مقاله‌سی اونون ایلک‌سیناقی دیر. اؤزوده‌ساوه‌اطرافی (ایرانین دوز مرکزی) آذری تورکو دیلی‌نین محلی لهجه‌سی‌نین نثرنمونه‌سی دیر.

ایستر گؤزل شاعریمیزتئلیم‌خانین شعرلری، وایسترسه تدقیقاتچی عالم

آقای علی کمالی‌نین نشری آذربایجان دیلی‌نین لهجه‌لرینی اؤیره‌نمک ـ یاخیمیندان ساوه‌لهجه‌سینی اؤیره‌نمک اوچون بؤیوک اهمیّته مالک دیر ، وامینیک دنیا شرقشناسلاری اوچون یئنی بیرحادثه ،ودقّتینی جلب ائده‌ن بیرمسئله‌دیر .

بیز آقای علی کمالی‌یه بونجیب ،وطنپرور ،جدّی وشرفلی ایشینده موفقیّتلر دیله‌ییب ، آرزوائدیریک یاخین گله‌جکده اؤزعلمی‌آختاریش لاریني صونا چاتدیریب ،گؤزل شاعریمیزتئلیم‌خانین ادبی ارثینی‌گنیش خلق کیتله‌لری‌نین اختیارینا قویسون .

بیز اثرومقاله‌نین "ساوه" لهجه‌سینده‌چاپ اولماسینی مصلحت گؤرروک،

دوکتورغلامحسین بیگدلی پروفسور

قارابولوددان چیخن آی : " تئلیم‌خان"

****

بوگونه‌جئنگ تورک لره بیربئله مُشتولوق وئریلمه‌ییب ، تورک بؤیوک خوشحال لوقو گیزلته‌بیلمز ، هرزادا گووه‌نماق وافتخارائله‌ماق یاخچی دگیل ، اما بوبیر امردیرکه هرتورک افتخارائلیه‌ـ ائلیه اونون پئشوا ـ زینه‌گئدر ، ادبیّاتین دومانلی وبولودلو گؤیونده‌چوخ چوخ ایشیقلی اولدوزلار واروموش که‌هئچوقت نورلاری یئره یئتیشمه‌ییب ،بیز حتماً گرک بیللک نه‌مه‌لر باعث اولوب که‌گئچن بیللرده وعصرلرده ادبیات وفرهنگ گؤگلرینده‌اولدوزلارگؤرسنمه‌یه ، آما ایندی ایشیقلی گؤزلر گؤرسون که : آی چیخیب ،

و،اولدوزلاردا ، گؤرسه‌نیر .

بوآی ساوه شهری نی" مزلقان" بخشینده" مَرغَیْ " آدلی کندی نی گؤیه‌ندن گؤرسه‌نیری . بوپارولّیان آی ،عشقه‌گرفتارا ولان ،هنرلی وایش باشاران عارف ، عالم ومبتکرشاعر، تئلیم‌خان دی .

"ساوا" ، قیزیل خورداسی ، اوچ خام‌کرپیچ بیشیرن کوره ، اوچ کریزلی یئر وباج آلماق یئری" معنی سینده‌گلییه " ساوا" بیرتورانلی پهلوان آدی ایمیش که‌رستمینن دعوا ائله‌ییب وکتابلاردا اونوی آدینی"ساواشاه " یازوبلار .

"ساوا" تهرانوی(نین) ایگیرمی‌بیرآغاجلوقوندا (۱)قبله‌طرفینده گون‌ـ

باتان سمتینده واقع اولوب وچوخ‌قدیمی شهردی ومغول حمله‌سینده تالانا گئدیب وخاراب اولوب وبؤیوک کتابخاناسی که اؤززمانیندا دنیانون بؤیوک کتابخانالارینان حساب اولورموش ،اوتاچکیلیب ویانوب ، کوله دؤنوب .

ایندی ساوانوی(نون) بؤلگه‌بخشی وار: بیریمجی‌سی حومه ، ایکیمجی‌سی جعفرآباد ،اوچومجی‌سی زرند ، دوردومجی‌سی خرقان ،"قاراقان" بؤلگه ایمجیسی "مزلقان" کی اونا (مزدکان ـ مزدقان ـ مؤدقان) دا دئییلمه آماتوآخرلرده اونابخش" نوبران" دیللّه‌که مرکزیده "نوبران"آدلی بیرکنددیر. ساوانوی(نون) تقریباً یئدّی یوزایگیرمی دوقّوز بؤیوکلی ـ کیچیک لی کندی‌وار ، شهرین جمعیّتی اوتوزایکی مینن کم‌دگیل‌وکندلری ـ نین جمعیتی یوز اون مینن یوخاری دی.

ساوه‌نی اؤزاهالی‌سی و زرندبخشینده ،کهنه‌زرندوامیرآباد ومأمونیّه کندلری وحومه‌ده ، نورعلی‌بیک ،سوقانلوق ،دینارآباد وچرمک والوس ـ گردکندلری وقاراقان دادا ،الویر ودیدرکندلری‌نین مخلوقی مخصوص فارسی لهجه‌سینده دانوشالار آمّاتمام اوکندلی‌لرتورکی‌ده دانوشابیللّه. ساوا مخلوقی‌دا تورکی‌نی حالی اولالاروبعضی‌لری دانوشادا بیللر، شهردن وبونئچه‌کنددن سئوای ،اوه یئدّی یوزکندی(ین) جمعیّتی بوتون تورک دیلر. ساوانوی(نون) اطرافیندا و مزلقان وزرندوجعفرآبادوبیرآزدا ، قاراقان کندلرینده‌شاهسونلری بغدادی وآیری ایللرینن ده‌چوخ واردولارکی‌تخته قاپو اولانلان سوراکندلی، اولوب قدیم‌کندلی لرینن زندگانلوق دا ، کم‌وپیچ بیربیرینه شباهت تاپوبلار.

"مَرغَنّی" ، مزلقان(نوبران) بخشینی(نین)کندلرینده‌ن بیریسیدی که تئلیم خان بیزیم‌عزیزقارداش وبؤیوک شاعریمیز اوکند اهلی‌دی، مرغی‌لی‌لر اؤز اصل لرینی ترکمن سایالاً، ودییللّه‌که اوّل اوّل بئش‌تورکمن قارداش‌که اولارین بیریسینی آدی"آسگین"وبیریسی‌نیده آدی "سورمانشاه"ایمیش او محلله‌گلیب واورانی بگَنیب ومرغی کندینی سالوبلار. ایندی بئش بؤیوک طایفا ،اوبنئش قارداشدان تؤزه‌نیب لر.

تئلیم‌خان" آسگین" طایفاسیندندی ، ددەسینی آدی تیمورخان وبؤیوک ـ بابا سینی آدی "قاراخان" ایمیش تئلیم‌خانین بیراوغلی غلامحسین بیگ اونی اوغلی کریم‌بیگ واونی اوغلی مرادخان، ومرادخانوی اوغلیدا

میرزا محمود (ترکمن محمود)ایمیش که اودا ،شاعریمیش (محمودا وغلی حسین) ایندی حسین اوغلانلاری (احمدوحسن آدلی) شهرت لرینی محموددان گؤتوروب "محمودی" خطاب اولولار. تئلیم‌خانین بیرا وغلی‌دا "شکرالله" ایمیش کی اونلان تؤره‌ینلر، جلالی، نوری ،زاهد وتئلیهی اختیارائدیلر. "تئلیم" کلمه‌سی‌نین بیرمعنی‌سی بئله‌نظره‌گلیرکه (تئل دن،یعنی توکدن وزولغدن) گلمیش اولاً، تئلیم‌خان اوخویانداً ، دوداق دگمه‌ین شعرلرینین آخرینده اؤزینه" تئللی" تخلص وئریب .

شاعرین آدی یازولاندا (تئلیم) و اوخوناندا (تیلیم)اوخونور. بوکلمه‌نی اوستینده‌که تقریباً تئلیم‌خاندن قاباق او منطقه‌ده بوآدی هئچکس قویماییوب ،گرک چوخ تحقیقات اولونسون وریشه‌سی تاپولسون.

مدرک وارو موزکی تئلیم‌خان ۱۲۴۴ هـ ـ ق یه‌جینگ دیری ایمیش آمّا، او تاریخده‌ن ۱۲۵۰ یه‌جینگ دیریلیغنه یا اؤلماغونا مدرک یوخوموز، بوآخر کی تاریخده بیرمدرکیمیز وارکی اونوی آدینی "مرحمت‌پناه" لفظینتن بئله‌یازوبلار. تئلیم‌خان اؤزشعرلرینده بیریئرده یاشینی آتموش وبیر یئرده ده دوقسانا یئتیشماغینه اشاره ائله‌یوب ،تقریباً اونوی دنیایه گلن ییلی ۱۱۵۵ هـ ـ ق ایمیشکه آقامحمدخان قاجاردا بوییلده‌آنادان اولوب آمابوتاریخ دقیق دگیل .ممکین دی یئگیشدن الیمیزه کاغاذپارچا گله، تا اوراجینگ کی ممکندی تئلیم‌خانی آنادان اولان ییلینی دقیق بیلک.

اوجورکی "مرغی" ده‌قوجالار وساوا اطرافینده ،عاشقلارنقل ائللرلر،تئلیم خانوی شاعرلیق هواسی ۱۶ـ ۱۵ یاشوندا باشوناگلیب ،مرغی‌لی‌لر دییللله تئلیم‌خان حق عاشقی ایمیش ،گؤزه‌ک تئلیم‌خان اؤزحالینه‌گؤره‌نه‌مه‌دگییر:

ای آقالار سیزه تعریف‌ائله‌ییم	رخصت‌آلوب عالیشانان گلیرم
آغوزدوات ،گؤزمرکّب ،دیل قلم	آلتموش‌پلّه نردبانان گلیرم
بوجهاندا ،عاشقلرین دوستیم	ایچمیشم‌پیاله‌عشقی(پن)مستیم
آلموشام‌مرادیم کمربستیم	امام رضاغریبانان گلمیشم
اوتورموشام اؤزحالیما آغلارام	دردبیله‌نین جگرینی داغلارام
گزه‌رم اؤلکه‌نی جمعین باغلارام	معتصم آسمانان گلمیشم
اؤلکه‌میز"عراق"دور،شهریمیز"ساوا"	"مزلقان چائیننان"گؤتوردوم‌هاوا
عاشقلر دردینه ایله‌رم دوا	من طبیبم هندوستانان گلمیشم

بیلنلربیلسینلرمن"تئلیم‌خانام" بیلمیینلربیلسین گوهرم،کانام
ساکن"مرغی"ام اصلی تورکمانام گزه‌ـ گزه‌بوجهانان گلمیشم
تئلیم‌خان، بیرآللّه‌تانویان مسلمیان وحضرت محمدی(ین)امّتی و
وخاندان عصمتی(ین)دوستو، وائمه‌ٔ اثنی عشری شیعه‌سی واؤزیدئمیشلی
"گروه‌ناجی" دن ایمیش،چوخ شعرلرآلله حمدینده وحضرت رسول و ۱۴
معصوم مدحینده دییب،اوشعرلردن بیریسی بودور:

بنده‌ٔ خدایم، امت رسول ذاکرم،ذکریم‌دور منیم بسم‌الله
شیعه‌اثنی عشر،پاک ومتقّی دوست‌خاندانم الحمد لله
یکتالیقین اظهارائدیب زبانیم قادرذوالجلال حیّ سبحانیم
شهادتدور رکنی من الایمانیم لادئیونجه آچاراونی الاّ الله
کتابیم‌قرآندور،ملّتیم خلیل مذهب‌جعفری قبلم‌کعبه‌ٔ جلیل
دین اسلامیمه‌بس اودور دلیل علی،نبی، محمد صلی الله
مظهرالعجائب، ساقی کوثر وکیل کارخانا، صاحب دفتر
احد،عشر ولدان مطهر عن امام‌علی ولی الله
خالق المخلوق وحیّ لایموت ابتدا،انتها، معبود موجود
تضرّع ائت" تئلیم"درگاهه‌اوز دوت اوخو فتحٌ‌قریب نصرٌ مِنَ الله
بئله‌دییلّه‌کی تئلیم‌خان عمی‌سی قیزی "مهری خانوما" اورکدن عاشق اولوب
واونوی آردینده شیرازه گئدیب، وبیر روایته اورادا یئدّی ییل‌قالوب
قالتاق سازلوقونان(دئوه چولی، وآت‌یه‌هری قئییرماقینان)اؤزونومشغول
ائله‌یوب ومهری خانوموی وصلینه امیدباغلایوب آماعمرونون آخرینه جئنگ
وصلت اولورمیبب وبیرعمرصداقتینن سئودیگینی،اودلوعشقینی سینیخ
اوره‌کینده ساخلایوب ومهری خانوم گلمه‌ینجک جان تاپشورمایوب اؤزوبئله
سؤیلیر:

خورده‌لیقده یاندوم تارجسرته یئدیگیم‌زهر،ایچدیگیم‌صو،قان اولدی
غربت‌الی دوتدی گریبانیمی عزرائیله تقبّلیم جان اولدی
گؤیلومون آینه‌سی دوتدی غباری بولاشدیم‌محنته، اولمادیم عاری
ارغوان رنگیمی ائیله‌دیم‌شاری پژمرده گول آخر زعفران اولدی
کجیازاولدی، دوغریییوله گئتمه‌دی داد ایله‌دیم فریادیمه یئتمه‌دی
اوّل گوندن دئدیگیمی دوتمه‌دی چرخ فلک بیزیمینن یان اولدی
چوخ سیزیلّار یارالاروم دوزلیدی ریائیدور دوران ایکی اوزلیدی

درد دلیم ،اوره‌گیمده. گیزلیدی سرّ دئمه‌گه‌نه بیرمسلمان اولدی
گؤزوم آغلارمنعم اولوب‌نم لرده قرا باغریم گداز اولوب غم لرده
پروانه‌سا ،اپستر یانا شملرده یاندی‌باغریم‌مثل " تئلیم‌خان" اولدی

تئلیم‌خان ۱۴ معصومین اوصافینده بیرابداعی بحرده (هربند ،اوچ قسمت وهر قسمت بیرآیری بحر) بئله‌بویوروب :

بنده‌ء خدایم ، امت رسول ذکر آلله‌دن اولمانام خموش
چاکر حیدرم، دوست خاندان عمل صالحه ، حق ایله‌سین توش
"توش "اولیدیم کوثراوسته ساقی سیندن آلایدیم نوش
اولیدیم مست مستانه دریالرتک ائدیدیم جوش

"جوش" ایلدیم بیرداشام بیرسحرو بیرده شام
باس‌قدم گؤزوم اوسته عتبی‌ده بیر داشام(۱)

* * * *

"بیرداشام"درین ده ،حسن حسینین زین العباد ،باقر اول نورعینین
جعفرصادقین ،هم کاظمینین لطف‌نظریندن ، ایسترم اؤپوش
"اؤپوش" آلسم پادشاهم رضادور پشت‌وپناهم
تقی ، نقی ، امیدگاهم عسکری دستیمه پاپوش

"پاپوش" دستیم دورم من یارب نه‌چون دورم من
کاینات صرّافینده بیرسینانمیش دورّم من

* * * * * * * *

"درّ" ستوده‌یم یاخشی یاماندن دوتم دستیمه‌اول پاک دامندن
بیرعنایت اولسه صاحب‌زماندن تن عریانیمه بورونور پوشوش (۲)
"پوشوش" گی ، اولمه‌عیبناک طعنه‌لرذن اولانی بی باک
یاچهارده‌معصوم پاک عصیانه ایلمه همدوش

"همدوش" اولدوم غمه من محنته من ، غمه من
طفل کیمی فلک منی ایلیوبدور غم امن

* * * * * * * *

"غم امدیم" دردلره‌اولموشام بنده‌ء رنجورم‌قالموشام‌محنت‌اثوینده
یاحضرت الیاس یاخضر زنده مشکلده‌قالموشام‌قیلمه فراموش

۱ ــ عتبی = آستانه . ۲ ــ پوشوش = گئییم

"فراموش" قیلمه ،سال یاده ساقی کرم‌قیل بیربا ده
بئش‌گون بوفانی دنیا ده اجل قویمزگزم سرخوش

"سرخوشم " دیوانه من گزرم دیوانه من
بیلمنم کیمه واریم (۱) ای فلک دیوانه من

* * * * * * *

"دیوانه(۲)وارمدیم اولدوم‌پریشان لاله‌ء احمرتک جگریم آلقان
گروه‌ناجی یم آدیم‌تئلیمخان غم‌عصیان منده‌قویمیوبدورهوش

"هوشوم" یوخ مست وحیرانم شاه مردانه قربانم
تئلیمخان، اصلی تورکمانم حق گناهدن ایلسین بوش

"بوش" اول گناهی ساغلاما منکره‌بئللی باغلاما
مذرخواهین رسولدور تئلیمخان، دانلا (۳) آغلاما

* * * * * * *

تئلیمخان بیگ شعرلرینن تقریباً ۴۰۰ قطعه اله‌گلیب ، بوعزیزشاعر ،مستزاد ، مخمس ،تصنیف ،تجنیس ،قافیه ،غزل، شهرآشوب ،مسلسل، بیاتی(دوبیتی)گرایلی مربع ،مسبع، ملمع، شکللرینده ومختلف بحرلرده شعردئییب ، اؤزی بوبابتده بوجور سؤیلوری :

مَثَل دریاگوهرینین کانیم هرکیم غوّاص بحریسه گلسین
غزلیّاتدا ،ابیاتدا سر آبم (۴) هرکیم‌جسرو شط ونهرایسه‌گلسین
مین بیردوکانیم‌واردوربیتیاتده تورکیده ،الفاظ ده ،حرف ولغتده
بئدّی شهریازموشم غزلیات ده هرکیمسه‌کی اهل شهرایسه گلسین
دشت مخمسده شیر وحشییم تجنیسده گول گلاب دوآتشییم
شهرآشوب قصرینین چینه(۵)کشییم هرکیم‌کی معمار طحریسه(۶) گلسین
تورکیات داگوهر واردور بیرمنم اؤزوم‌کیمی حاضرجواب گؤرمنم
هرخلاصدان، قالدان چیخن ار، منم هرکیم‌کی محک دهریسه گلسین
تئلیمم، دریایام‌هم دشت وساحل منیمدن میدانا گیرسه هرجاهل
اریدیرم مثل زهر هلاهل هرکیمسه‌نین ذاتی زهریسه گلسین

---

۱ ـ گئدیم ۲ ـ دولت‌قابوسی ۳ ـ فردای قیامت ، روزمحشر
۴ ـ سویون باشی ،یوگورگان وچوخ اولان یئری، ۵ ـ چینه = دیوار ۶ـ طرح

تئلیمخان سؤزلرینی محتوا و معناسی خدا ،قرآن،پیغمبر، ۱۴معصوم، اصول وفروع، واجبات دین، تاریخ،جغرافیا ،نظامی ،عرفان(حروفی)، عشقی، خاپماجا ،وجودنامه ،بیوفادنیا یا اعتراض وفلک کجرفتارا مربوط دور. بوقدرتلی ومسلط شاعرئچه" نقطه‌سیز " شعردئییب کی بیریسینی بیربندی بودور:

لامع دهردوراسم محمد (ص) ملک لرسماده سؤللردرود
درود سؤلردمادم دم‌ملک دم آدم
درود سولر داوودە خدا دلر دمادم
دلده ورد اولور درود محمده دمادم
درگاهه محرم اسراردور دمادم سوار اول دلدل امام ودود

شاعریمیزین نئچه‌قطعه‌ده" پرنقطه" شعری وار، مثلا:

غیبیین، زنخین بنفش جنّت بیتینین زینتی نقش چین چینی

ایگیرمی دوقوز حروف شعرلرینین کی شاه‌مردان علی ابن ابیطالیه راجعدور اوخویون:

"الف" احکام اقتدی"ب" بنیادینه "ت" تمام ایلدی ، زهی ای مولا
ارضینن سما به‌حکم‌خدا :
چرخ معلا گردش اعلا .
اولدی پابرجا هرامره‌بنا
عوام‌و دانا اعیان وادنی

"ادنی" دور"ث" ثا .."ج" "جمع‌خلقدن "ح"حرام‌زاده‌دور"خ" خلق خطا

بی‌سروپی پا' رد هراشیا
سگ بی‌حیا ضریر واعما
... بی‌جا ابلیسه آشنا
دینه‌نابینا شغال صحرا'

علی‌یه ، اعدا

"اعدا "لر،"د"دانلا،"ذ"ذلیل اولور "ر"روز"ز"زیان،بی‌دلیل اولور
"س" سروردور"ش" شاه ، مشتعل اولور "ص"صابردور ،چونکه آل مصطفی

شاه قل کفی شفیع عقبا
باصدق وصفا بی جور وجفا
یارباوفا شاه مرتضی
فاطمه' زهرا حسن مجتبی

شاه شهدا

"شهدا "شاهیدور "ض" ضمیری پاک "ط" طاهر، "ظ" ظاهر، صاحب ادراک
اولنده "ع" علی، "غ" غضبناک وئررذی تیغینه بیر ساو و جلا

دشمنه چالا ابلیسه دولا
ائده مبتلا بارنج و بلا
علی اعلا اول درّ والا
نور وشعلا اکسیر طلا

گوهریکتا

"گوهریکتا "دور "ف" فردبی‌زوال "ق" قرآن گوْندردی "ک" کان کمال
"ل" لطفه اغنیا، "م" مثال "ن" نظرایله منه بیر ینگی دنیا

یاحشرِ عقبا یا کوه ودریا
یادشت وصحرا عدم‌دن پیدا
اولور هویدا بازارو سودا
مین شورو غوغا معشوق زیبا

عاشق شیدا

"شیدا "ی عاشق دور "و" ولیّ حق "ه" هرامره قایم وکیل مطلق
"لام الف لا" لاف اولور بیرربع ورق "ی" یارب "تئلیم" تک صدهزار گویا

گر اولاجویا وصف اولیا
ختم انبیا تمام ائده یا
محالدور آیا ایلییه انشا
حرف اشتبا قصهٔ بی پا

قولینی معنا

تئلیمخانین بیرشعرینده کی اونی اوخویانلار، دوداق دوداقلاً دگمز، بیربند ارکان جنگاهه ایاق قویانلار گرک دور هریشتنی آقسادا
عاشق دیبر آقسادا آق گییردی آقسادا
اغیار سنه روا دور دیده‌یه‌ن قان آقسادا
ایاقینه داش دگسون یئری، یئری آقسادا
سیرانه‌چیخنده استغنا یینن عنانیندَه شاطرگرک آقسادا

افتخارینن عرض اولونور، حدود اون بیلدیرکی تئلیمخانین شعرلرینی یئیشدیریب و دوزلدماغینا مشغولام و اؤزومده، ساوه‌نین قاراقان بخشی لیین "بندامیر" آدلی کندینده دنیایه گلیب و اوکنده، وساوادا، و

تهراندا پاشاموشام . بیزیم‌کنددن" مرغی "یه ۶ـ۵ آغاچ‌یولدو، تورکلوق وتثلیمخانا قونشو اولماق بنده‌ده احساس مسئولیتی چوخالتیب و اونوی اشعارینی بیغماقه متعهدائله‌یوب .
بیزدئدیک ، هئچ ، اگرخدادئدیک اولسا ، تئزلیکه تثلیم‌خان شعرلری چاپ ومنتشر اولاجاق .
سؤزوموزون آخرینده تثلیمخانین بیرعاشقانه وجناسلی بئش بندلرینـــدن بیریسینده اوخویاک :

طفلین تک آغلارام دام افغانده غیظینن قوجاقه" بیرآلمه منـــی "
طفل دئیوبن ،اگرقوجاقه‌آلسن تکلیف ایله‌منه "بیرآلمه منـــی"
شیرین دؤنمه‌بیستونی یونانان بیمارییم عشقی سالوب یونانان
ساقالمام یوزلقمان گله‌یونانان ساق ایلرصدرینده "بیرآلمه منـــی "
ستمیندن ترک وطن ایله‌یـــم نثارییی من جان وتن ایله‌یـــم
آل قوجاقه صدرین وطن ایله‌ییم بلکه‌رقیب دییه" بیرآلمه منـــی "
آرام اولی طفلی هرگؤتورنـــده کجلری راست ایلر هرکوتو، رنده
گؤتورمه‌ین پئشمان، هرگؤتورنده سنگ ظلماتم ،آل، "بیرآلمه منـــی"
گئییننده‌باشدان باشا بیرآل سن "تلیمه" ائدیب سن،فتنه‌بیرآل سن
کافیدور آغوشه منی بیرآل سن یتیرورمقصوده "بیرآلمه منـــی "

تثلیمخان واقفین بعضی شعرلرینه‌نظیره‌یازیب وخسته قاسمه ارادتـــی واریمیش . آقامحمدمسیح مجتهده ،آقانظام قاضی القضاته ،آقاحسنه ، وملا هادی الویریه که هاموسی اهل علم‌ایمیشلر ،مدیحه دئییب ،اماســـلاطین ومقام صاحبلرینه اعتنااثله‌مه‌ییب .

علی کمـــالی

رحیم دقیق

قورخماز

ایکی گون ایدی کی،دوشمان " سوسنگرد" شهرینی‌محاصره ائتمیشدی شهرین شرق طرفینده قازیلمیش سنگرده ۲۶ نفر دویوشجو وارایدی.بولار گئونوللوا ولاراق شهرین بوقسمتیندن دفاع ائدیردیلر.سلاحلاری ضدتانک ، مسلسل و اوتوماتیک توفنگ لردن عبارت ایدی.بوگون تازا تعیین اولونمیش قرماندە ،دویوشچولرله تانیش اولوردو.ها رادان گلدیک لرینی سوروشوب ودفاع یئرلرینی تعین ائدیردی.آخیرینجی مسلسلچی‌یه یاناشدی. او بدنینه آسدیغی حددیندن آرتیق فیشنگ لری یوخلایییردی...اوزاقدان بو دویوشجونو گؤرەن ،اونو بیرقوجا کیشی‌یه اوخشادار دی، افسراونا یاخینلاشیب مهربانلیقلا دئدی:

ـ ستوان نوری !

ساققاللی دویوشچو بیرتانیش قیافه گؤردو.گؤزلرینه اینانابیلمیر ـ دی ...دقتله افسره باخماغا باشلادی.ستوان بونون حرکتیندن دوروـ خوب، اودا دویوشجویه باخماغا مجبورا ولدو.آنجاق تانیا بیلمدی. دویوشجو هیجانلا دئدی:

ـ شیرازلی قارداشیم ،بؤیوک تانریم ! من کیمی گؤرورسن ! دئیه‌جیغیر ـ دی ... افسر جواب وئردی : ـ من نوری !

ـ یللی یاخشی تانیدیم ،سیز تهران دانشگاهی‌نین حقوق شعبه‌سینی قورتاران ،خلق وکیلی دوکتور نوری سیز!...اما سیز منی تانیا بیلمه‌دیز، یادینیزا سالین بیز بوندان داقاباق بیر جبهه‌ده اولموشوق ،بیر یئرده زندانda قالمیشیق ...تانیا بیلدین ؟عزیزیولداشیم‌تانیا بیلدیم؟

نوری بیر آندا فکرینده انقلابین عرفه‌سینده‌کی،مبارزه گونلری گؤزونون قارشیسیندا جانلاندی : ۱۳ آبان ۱۳۵۷ ـ نجی تاریخی بیرگون شرفینه دانشگاه‌داکی بیغینجاق یادینا دوشدو...بلی اونون گؤزونون اونونده ، پهلوی رژیمی‌نین امریله سربازلارین دانشگاهی محاصره ائتمه لری آیدین گؤروندو...آرتیق آذربایجانلی دوستو قورخمازی تانیدی. بیردن هرایکیسی قوجاقلاشدیلار.نوری هیجانلا دئدی: اوه قهرمان یولداشیم

قورخماز ! بیرآن ایکی دؤیوشچو اؤزلرینی او نوتدولار ،بیر- بیرلرینه یاخینلاشان قلبلر حددیندن آرتیق دؤیونوردو... اطرافداکی دؤیوشچیلر بو منظره نی سئویملە سوزوردولر .نهایت بیر- بیرلریندن آیریلیب وقا - رلی قیافه لرینی نظردن کئچیرتدیلر .قورخماز بئله سؤزه باشلادی :

- عزیز شیرازلی قارداشیم ! انسان اونو گؤزلیین گلەجکدن همیشه خبرسیزدیر .بیز اوگون ایران خلقلریندین داخلی غدار دوشمانی قار - شیسیندا چیرپیشیردیق ! ایندی ایسه خارجی دوشمانلا ووروشوروق . یادیمدادیرهمیشه دئیردین " حیات مبارزه دیر" بلی دوغرودور .لکن بو مبارزه لرین مختلف فورمالاری وار .بودا بیری دیر ! وطنیمیز وزحمتکش خلقیمیزین قارشیسیندا اولان تاریخی وظیفه میزی یئرینه یئتیرمه لییک.

- قورخماز ! قورخماز ،اگر اوگون دانشگاهدا ،اؤزونو منیم اوستومه آتماسئیدین دوشمان گوللەسی یئینمی داغیدا جاق ایدی...سن منی اؤلو- مدن قورتاردین ! اؤزون یارالاندین ...سنین او فداکارلیقینی هئچ وقت اونودا بیلمه رم .قورخماز سؤزو عوض ائتمک اوچون دئدی :دوستوم بونه سؤزدور ! ائشیتدیگیمیزه گؤره ایگیت طیاره چی لریمیز دوشمانین گؤزونون اودونو آلمیشدیر ! ...

- بلی دوغرودور .آنجاق آییق اولمالییق .هله سؤیله گؤروم نئجه اولوب کی ،بوجبهه یه دوشموسوز ؟

- من محاربه باشلانان گوندن فعله یولداشلاریملا اهوازجبهه سینده ووروشوردوق ۱۵ گون اولار بورایا گلمیشیک ...نوری گولومسیه رک دئدی

- همیشه جبهه نین قاباغیندا .قورخماز جدی حالدا : سؤزلریمیز مسلیمیز له بیر اولمالیدیر...یوخ دوستوم ؟ نوری سئویئنجله دئدی:- دوغرودان احسن قارداش ! اما من ده افسر وظیفه اولدوغوم اوچون گونوللو اولاراق اؤزومو ستادا معرفی ائتدیم .بیرآی اولار جبهه گلمیشم .ایکی گوندور بوشهرده یم ...بوگون سیزین دسته یه گلدیم .

عزیزدوستوم چالیشمالی ییق بوتون مبارز دؤیوشچولریمیزین گوجو ایله دوشمانی شهره گیرمگه قویمییاق .

- البته ،بیزصون فیشنگیمیزه قدر دوشمان قارشیسیندا دوراجا ییق نوری باشیلا اونون سؤزلرینی تصدیق ائده رک ،اوراداان اوزاقلاشدی با- شقا دؤیوشچولرین یانینا گئدیب لازیمی تاپشیریقلاری وئردی .

قورخماز اوزیئرینده دایانیب بیرآن گؤزلرینی یومور، صانکی بونونلا گؤزلری نین آجیسینی آلماق ایسته‌یئردی ... گونش‌صون شعاسینی مبارزشهرین اوزه‌ریندن چکمکده‌ایدی. دؤیوشچولر تعین اولموش یئرلرده دوروب‌اللری ماشانین اوزه‌رینده‌ایدی. هرآن امر گؤزله‌یئردیلر. گوندوز قارانلیقا گئتسه‌ده دوشمان طرفیندن راکتله داغیلمیش و یانمیش اولرین شعله‌لری اطرافی ایشیقلاندیریردی. ۲۶ نفردن ۶ نفری کئشیک چکیردی. اونلارین بیری قورخماز اوبیریسی نوری ایدی. هرکس اؤزیئرینده دورموشدو. شهرده‌ایسه فعالیت گؤرونوردو. گئجه اولماسینا باخمایاراق داغیلمیش اولرین ایچه‌ریسیندن یارالی و اؤلنلری‌دیشاری یا چیخاریب، اوراداکی اوزاقلاشدیردیلار. بوقیزغین حرکت سحرآچیلانا قدر دوام ائدیردی.

سحره‌یاخین دان اولدوزو پارلایئردی، قورخماز جبیندن بیر پاکت چیخارتدی اونو نظرینده‌ن کئچیرمک ایسته‌دی. نوروزون اونا طرف گلدیگینی گؤروب پاکتی جیبینه قویدو. نوری اونا یاخینلاشیب دئدی:

ـ اونه‌دیر عزیز دوستوم.

قورخماز گولومسیه‌رک دئدی: اوشاقلارین آناسینا نامه یازمیشدیم قارا یندی بوگون مکتوبلاری توپلایان گلسین، بیلمیرم اونا نه اولدوکی، گلیب چیخمادی... آرزومدور، بومکتوب اونا چاتسین (نه‌ایسه دئمک ایسته‌ییردی بیردن سؤزونو کسدی) نوری بونو آنلادی ومهربانجاسینا دئدی:

ـ نیه سؤزونو کسدین؟ اوره‌ک سؤزونو مندن گیزله‌دیرسن؟

ـ بوْ نه‌سؤزدور دوستوم، دوغروسو من جبهه‌یه گلنده، بالاجا قیزیم آلتی آیلیق ایدی، ایندی؟ آیی اولار. حرکتیمدن اوچ گون قاباق اونلارین شکیللرینی چکمیشدیم، اؤزومله گتیرمیشدیم.

ـ چوق گؤزه‌ل دئ؟ گؤروم قیزینین آدینی نه‌قویدون؟

ـ نه قویسایدیم یاخشی اولاردی؟

ـ منجه مرضیه، بلی اوقهرمان آذربایجان قیزی‌نین آدینی!

قورخماز آه چکدی دئدی: ـ فکرلر بیرا ولدوغو کیمی بعضا "سلیقه‌لرده بیر اولور. دوغرو دئدین آدی مرضیه اولدو... او سؤزونو قورتارمامیشدی دوشمان تانکلاری‌نین گورولتولو سسلری اطرافی تیترتدی... دوشمان

سحره یاخین حمله یه کئچمیشدی... نوری تئز اوندان آیریلیب نگهبانان یئرینده دایاندی ... بویئونداکی دوربین له قارشیا باخدی... تانکلار بولارا طرف گلیردی... دؤیوشچولره امر ائتدی : ۵ نفر سولدان ۵نفر ساغدان ،دئدیگیم زمان تانکلارا آتش آچمالی‌سیز ! حرکت ائدین ! اون نفر سنگردن چیخیب سورونه ـ سورونه تانکلارا طرف حرکت ائتمگه باشلادیلار .گوللله سسلری ائشیتدیکده باشلاربنی آشاغا سالیب حرکت سیز قالیردیلار .آز کئچمدن گینه تانکلارا طرف حرکت لرینه ادامه وئردیلر. تانکلار چوخ یاخین گلمیشدیلر .دوشمان سربازلاری اونلارین آردینجا آتش آچماغا باشلادیلار. .هله بوزمان نوری دؤیوشچولره امر ائتدی درست نشانا آلیب آتش آچین ...اون نفر (الله اکبر) دئیه رک بیردن آیاغا قالخیب اونلارین یاخینلیقلاریندا اولان تانکلارین چرخلری آراسینا بیر آندا ضد تانک بومبالارین قدرتله چالدیلار .همین آندا سنگرده حاضر اولان دؤیوشچولر مسلسل له تانکین اوزه ربنده واطرافینده اولان دوشمانا آراسی کسیلمه دن آتش آچدیلار .بو دؤیوش ۱۵ دقیقه چکدی .تانکلار یئرلرینده فیرلانیب حرکت سیز قالدیلار .اون نفردن ایکیسی شهید اولدو .دوشمان گئری اوتورماغا مجبورا ولدو... نوری دؤیوشچولره سنگره گئتمک لرینه امر ائتدی .قورخمازلا بیرلیکده دوشمانین آخرینجی قاچان سربازلارینی گؤزدن کئچیردیلر .اولار شهردن چیخمیشدیلار .نوری تاسف له اولولری گؤزدن کئچیردیکدن صونرا هیجانلا دئدی: ـ قورخماز! حادثه نین منجه وجوده گلمه‌جگینی بیلمه دیگیمیز کیمی... ایسته مدن گنج (جوان)لرین آرزولارینی اوره‌ک لرینده قویوروق .بونه ایشدیر؟ بونه جنایتدیر؟
ـ نه ائتمک ...دونیا وجوده گلندن ایندیه قدر، گوجلولر آغالیق ائتمک اوچون ،چوخلارینین آرزولارینی اوره‌ک لرینده قویموشلار. بو امپریالیست دنیاسی‌نین قانونودور .
نوری اؤزونو ساخلایا بیلمه دی، چیغیرمیش حالدا :ـ بو چوکین قانونو عوض ائتمک لازم‌دیر .
ـ هدفیمیزین صونو بودور .لکن نه‌قدر دونیادا ثروتمندلر حکمرانلیق ائدیر ،بودهشتلی حادثه اولاجاق دیر .
(نوری الیله باشینی توتوب نه ایسه فکیرله‌شدی) قورخماز اونو آزاد بوراخیب اؤز فیشینگ لرینی یوخلادی اؤزـ اؤزونه "فیشنگدن ده

بیر شئی قالمادی " دئییب ، اودا سوسدو... .نهایت بیرده اؤلولری نظر دن کئچیریب قورخما زا دؤنه رک دئدی :ـ ایندی یاخشی باشا دوشـــوره م " دنیا زحمتکشلری و مستضعفلری بیرله شین " سؤزلرینین معناسی نه قدر بؤیوک دور.... .هر ایکیسی نا راحات اولاراق سنگره قایتدیلار .یولداشلاری سنگرده اولان یارالی واؤلولری آپارمیشدیلار... .دوشمان اؤلولرینـــی ده آپارماغا باشلاییردیلار... .هرطرفی سکوت بورومشدو... .لکن شهرین اؤزگه نقطه لرینده گوللله سسلری ائشیدیلیردی ... .دوشمان شهرین هرنقطه سینی راکت له داغیدیردی،حتی مدرسه لری ده گناه سیز بالاجا اوشاقلارا ساختمانلارین ایچه ریسینده باشلارینا تؤکولن داش ـ توپراغین آلتیندا قالیب بیر چیچه ک کیمی آچیلمادان سولدولار. شهرین آلوولاری سمالره قالخمیشدی لکن بونا باخمایاراق اهالی مبارز قوه لرله بیرلیکده دوغما یوردلارینداان جانانه دفاع ائدیردیلر... .بیرساعت بوحادثه دن کئچدی،نوریقالان یولداشلارینا :

ـ عزیز دوستلاریم ! بو دؤیوش چوخ مقدس دیر. وطنیمیزی دوشمانـــدان قوروماق هربیرشرفلی انسان وظیفه سی‌دیر. (بیرآن فکره گئتدی صـــونرا) دونن سیزله تانیش اولدوغوم زمان ،آیدین اولدوکی بیزلرها میمیـــز ایرانین زحمتکش اولادلاری یئق ،اوزاقدان بورا گلمیشیک .من شیرازدان سیزلر اصفهاندان ، آباداندان ،لرستاندان و آذربایجاندان ...بیزی بورا گتیرن وطن سئوگیسی وبؤیوک حقیمیزه اولان ایمانیمیزدیر... من سیزدن خواهش ائدیرم...(اونون سؤزو قورتارمامیشدی دوشمانین اوزاق ووران توپ گوللهلری سنگرین چوخ یئرینی خراب ائتدی)نوری قیشقیردی: اؤزونوزو سنگردن دیشاری آتین ،دؤیوشچولر تئز اورادان چیخیب تازا دوزه لیش آرخاداکی سنگرده یئرله شدیلر .دوشمان بولاری محاصره یـــه آلماغا چالیشیردی.مبارزلر بیراصلان کیمی دوشمانین سایی‌نین چـــوخ اولماسینا باخمایاراق اولاری قاباغا گلمه گه قویمایاردیلار .دوشمان هر دقیقه محاصره‌نی تنگ له‌شدیریردی.نوری اوجا سسله : اؤزونوزو محاصره‌دن قورتارین ! بیز قورخمازایله سیزی گؤزله‌ییریک .تئز اولون ! آتیشا ـ آتیشا گئری دؤنون ،بیزده سیزه چاتاریق ،نفردن باشقا دؤیوشچولر اؤزلرینی محاصره‌دن کناره چکه بیلدیلر .بیرنئچه‌سی یارالاندی.قورخمایاق نوری ایله چیگین ـ چیگینه وئره‌رک دوشمانین قارشی‌

سیندا دایانیب بعضا "اولاری گئری اوتورماغا مجبورائدیردیلر.
ـ نوری گوللهن قورتارمایب ؟
ـ یوخ .آنجاق ایستهییرهم سن اوزونو بورادان قورتارا سان،باخاویول هله آچیق دیر.من سنی گؤزلهییرم،تئز اول اوزاقلاش !
ـ یوخ دوستوم.سن گئتسن داها آرتیقنتیجهآلماق اولار.
ـ من امر ائدیرهم !
ـ دوفرودور امر،امردیر.لکن شرایط نظره آلینمالیدیر.یولداشلار سنی گؤزلهییرلر.سن یاشاماليسان .ایرهلیده اولان دوشمانا آتشآچدیلار.
بوزمان نوری یارالاندی .قورخماز نئز اوزونو اونون قارشیسیندا سنگر وئریب قاپاغا گلهن لره آتشآچیردی .محاصره تنگ لهشیردی.قورخمازین فیشنگی قورتارمیشدی. الین اوزادیب بئلیندن توپانچانی چیخارتدی. اورادا آلتی گوللهواراپدی. ۲۰نفردن آرتیق اولاری اورتالیغاآلمیش دیلار.
" دیری توتون گوللهآتماین !" دوشمان افسری امراائتدی.
قورخماز نوری نین قاباغیندا یئره سریلمیشدی،هرایکیسی صول ال لرینی بیر بیرینه اوزاتدیلار،قانلی ال لر بیرلهشدی،شیرازلی،تبریزلی ...بونلارین قلب لرینندن آخان قانلار سوسنگردین توپراغینی سوردی ،بوبیرلهشمیش ایران خلقلری وزحمتکشلرینین پاک قانلاریایدی.
نوری ضعیف سسله دئدی: ـ یولداش قورخماز ،خوشحالم کی،صون نفس یمده سنین لهیم...بوزمان دوشمان طرفیندن بیری قیشقیردی:تسلیم اولون . قورخمازنوری یه باخدی ،اوگولومسهدی،صول الینی نوری داش آییرمایب یئرینندن قالخیب اوتوردو،اولاری اورتالیغا آلمیش دوشمان لاری نظردن کئچیرتدی.گؤزلرینی توتماغا حرکت ائدن قانی توپانچا اولان الیله سیلدی.دوشمان قورخمازین تسلیم اولماسینی تصورائدیب اونا دقتله باخیردیلار...افسر قهرمانین قیافهسینده پولادتان محکم اولان ارادهنی جانلی اولاراق گؤردو.هله بوزمان قورخماز چیغیردی:
" احمق لر! بیزیم ائلین تاریخینده تسلیم کلمهسی یازیلمایب ! "
ماشانی چکدی آخیرینجی فیشنگی هدفه دگمهدی ...اؤزونو زورلاساخلاماغا چالیشدی.او، باشیندان برک یارالانمیشدی.قان گؤزلرینی توتدو. آرتیق او هریشری قیرمیزی گؤروردو.صانکی جبههیولداشلارینین الینده

قیرمیزی ظفر بایراقلاری حرکتده ایدی. قهرمان بو دویغودان جانلاندی یولداشی‌نین الینی وارقوه‌سی ایله سیخیب قیمیلدانکی :" مبارزه‌میز دوام ائده‌جک ..." سؤزلرینی قورتارمادان پارلاق گؤزلرینی همیشه‌لیک یومدو..بو منظره قارشیسیندا دوشمانین فرماندهی جوان افسرحیرتده قالمیشدی. او، ایرانلیلارین حقینده چوخ شیلرایشیتمیشدی،ایندی جانلی اولاراق بو قهرمانلارین قارشیسیندا ایدی...او،بغداددا بیر دمیرچی اوغلو ایدی. آتاسی‌نین جنگه اولان نفرتی یادیندادوشدو..نه ائده‌جگینی بیلمیردی قوشوندا اولان جاسوسلاردان خبری وارایدی." اوز اؤزونه، بو نه‌دیر؟ بو دؤیوش نه اوچون ؟ بیز کیمیک بونلار کیمدیر؟ الینی باشینا قویوب‌سیزیلدادی ،بو نه‌دهشتلی حادثه !

گؤزو سربازین بیرینه ساتاشدی ،اوقورخمازین باشینی نشان آلیرـ دی .افسر قیشقیردی " ال ساخلا کناردا دور ! " سربازکنارا چکیلدی اؤزو یاواش قهرمانین یاسیندا اوتوردو...الیله اونون گؤزلرینی سیلدی،هله بوزمان قارا پارلاق گؤزلر اونا گولوردو...افسر اؤزونو زورلا ساخلادی .قورخمازین الیندن توپانچانی آلماغا چالیشدی موفق اولا بیلمه‌دی.قورخمازین بارماقلاری توپانچانی محکم ساخلامیشدی.

افسر ایکی سربازا اشاره ائتدی نوری نی یئردن گؤتوردولر .او ،هله ساغ ایدی.

جوان اونا یاخینلاشیب سوروشدو : بوکیم‌ایدی،هازالی‌ایدی؟

نوری زورلا گؤزلرینی آچدی،ضعیف‌سسله دئدی:" ایرانلی،آدی قورـ خمازایدی." افسر چیغیردی : بونو بیلیرم .هانکی شهردن دئییرم.

ـ اودلار یوردوندان ! سربازلار اونو یئره قویدولار،اوهوشدن گئتدی، افسر فارسی بیلن سربازی چاغیردی . ـ او،نه‌دئدی ؟

ـ قربان دئدی :" اودلار یوردوندان " . ـ اوها رادور ؟

ـ قربان، آذربایجان .آذربایجان سؤزونو ائشیدن نوری جانلاندی. گؤزلرینی آچدی،یولداشی قورخمازا باخدی،هانکی او اوچوب‌دان اولدوـ زونون یانینا گئتمیشدی.اودا گؤزلرینی یومدو بیرپارلاق اولدوزکیمی سماءلارا چیخدی...یئر اوزوندا اولان بوحادثییه‌تماشا ائتدن هلقلر قهرمانلارینا یاخینلاشیردی . صون

او گوندن بری فرخ باشینی اوجاتوتدی

کریم معلم کلاسا داخل اولدی .شاگردلر اونون احترامینه آیاغا قالخدیلار .کریم معلم اوز شاگردلرین چوخ ایسته ردی .اونون کلاسیندا ۶۰ نفره یاخین مازندرانلی،کرمانلی،گیلک ،اراکلی و آذربایجانلی ایرانین مختلف خلق لرینین اوشاقلاریندان شاگردی وارایدی.

بیرگون اوندان اول،شاگردلردن بیری اوز همکلاسلارینین بیریسی نین الیندن کریم معلمه شکایت ائتدی.شکایت ائدن شاگردین فامیلیاسی " نی باقالی "ایدی.او،شماللی ایدی.همکلاسی اونا تحقیروتمسخر ایله " کله ماهیخور" دئمیشدی.کریم معلم اوز شاگردلرین باشاسالماق اوچون کی،سیز هامی نیز ایرانلی و بیر- بیریزه قارداش سیزوگره کمز بیر- بیریزی تمسخر و تحقیر ائده سیز .اوشاقلارا صبح بخیر دئیب اونلاردان احوالپرس اولاندان صونرا قاباق نیمکتده اگله شن شاگرده خطاب "دئدی :

آقای " توانا " سن بیلیسن کی،سنین فامیلیاوین معناسی نه دیر؟

شاگرد جواب وئردی بلی، توانا یعنی باشاراجاقلی .

معلم دئدی : " چوخ یاخشی" .صونرا اونون یانیندا اگله شن شاگرد دن سوروشدی :

آقای مسن آبادی بیلدیک کی، توانا یاشاراجاقلی معناسینادی پس مسن آبادی نین معناسی نه دیر؟

شاگرد اولده جواب وئره بیلمه دی ،ذوروخساندی .

کریم معلم سوروشدی : سیز هارالی سیز؟ او، جواب وئردی من اؤزوم تهراندا آنادان اولموشام اما آتا- آنام اراکین مسن آباد کندیندیر ،بیز هرایل یای تعطیلاتیندا عائله میزایلن دسته جمعی اوز کندیمیزه گئده ریک .

معلم دئدی :" سیزین ده فامیلیاز اوز دوغولدوعور یئره نسبت وئریلیب" . اوندان صونرا دالی نیمکتده اگله شن "نی باقالی"دن سوروشدی :" سن ده بیلیسن کی، نی باقالی نه معناسینه دیر؟

او، جواب وئردی بیز شمال اهلیندن ایک و "نی باقالی" شمالدا

بیر یئرین آدی دیر .معلم دئدی:" سنین فامیلیان دا مسن آباد کیمی بیز یئره نسبت وئریلیب". یوترتیب ایله معلم بیرنئچه شاگردین فامیلیاسینی خبر آلیب ،لازم اولان توضیحاتی اونلارین معناسی‌نین باره سینده وئردی .تانوبت " فرخه" یئتیشدی .

معلم فرخ دن خبرآلدی سنین فامیلییان نه دیرونه معناسینه دیر؟

فرخ باشینی آشاغی سالیب اونون معصومانه قیافه‌سینده حقارت احساسی اولونان کیمی دئدی:

" منیم فامیلییام" ترک "دیر ،اما بیزتورک دگیلیک ،بلکه فارسیق .

کریم معلم سوزوشدی سن بیلیرسن کی،تورک نه معناسینه دی ؟

فرخ دئدی :خئیر من بیلمیرم ،منیم فامیلییام تورک اولدیغی‌اوچون بعضی اوشاقلار منی مسخره ائدیب ،منه "ترک خ.."دئیرلر .

معلم دئدی :" سنین فامیلییان چوخ گؤزه‌ل معنا داشییر .ایندی من سنه اونون معناسینی ایضاح ائده‌جگم و گؤره‌جکسن کی،نه‌گؤزه‌ل معنا – سی وار .

فرخ باشینی قووزادی و معلمین محبتلی گؤزلرینه باخدی.

کریم معلم اوزین اوشاقلارا طرف توتوب سوروشدی :سعدی نئجه شاعردیر؟

هامی جواب وئردی: سعدی ایرانین بؤیوک شاعری دیر و او ،بؤیوک صنعتکار وسؤز اوستاسی دیر .

– حافظ نئجه ؟

– او ،دا ایرانین مشهور غزل شاعری دیر .

معلم بوسئوال – جوابدان صونرا دئدی:" عزیزاوشاقلار سیزبیلیر سیزکی،بیرماهر مهندس ایسته‌سه بیرساختمان تیکه ،سعی ائده‌ر ،اوسا – ختمانین بناسیندا ان یاخشی مصالحی ایشه آپارسین.سعدی،حافظ ورودکی کیمی سؤز اوستالاری و صنعتکارلاری دا ،ایستیر شعر دئسین و صنعت یاراتسین ائله‌بیرسؤز (لغت)لر اؤز شعریننده ایشه‌آپاراجاق کی او شعره بدیعی بیر گؤزه‌للیک وئرسین .بو،سؤز اوستالاری‌نین وصنعتکارلار بین ایشه آپاردیغی لغت‌لردن ،او لغت‌لرین گؤزه‌ل معنا ومفهومی اولدوغونو آنلاماق اولار .ایندی گئنچه‌ک مطلبه ؛

بؤیوک سؤز اوستاسی سعدی "ترک " کلمه‌سینی‌بیرنئچه یئرده اؤزشعر

ـ لرینده ایشله دیب ،مثال اولاراق بیرنئچه بیتینی سیزه اوخویورام تا سیز"ترک " کلمه سی‌نین شاعرانه معناسینی سعدی‌نین دیلیندن اؤگره نه‌سیز ، سعدی دئییر :

نگفتمت که بترکان نظرمکن سعدی * چوترک ترک نگفتی تحملت باید

(سعدی،سنه دئمه دیم کی،بوگؤزه للره باخما ،اگر سن بو گؤزه للری ترک ائتمه‌سن گره‌ک دؤزومون اولسون)

ویا خود :

سعدی‌ا زپرده‌ٔ عشاق چه‌نوش می‌گوید * ترک من پرده‌برانداز که‌هندوی توام

بوشعرده ، سعدی ،اؤز گؤزه‌ل معشوقه‌سین "ترک " سؤزیله خطاب ائدیب دئییر :

(ای منیم‌گؤزه‌لیم‌اوزوندن نقابی گؤتورکی،من سنین قولونام)

یوخاریدا دئدیگیمیز ایکی بیتدن سئوای سعدی آیری ـ آیری شعرـ لرینده ده" تورک " کلمه‌سین گؤزه‌ل معناسینا ایشله‌دیب ویا حافظ شیرازی بؤیوک غزل شاعری بیربیئرده دئییر :

اگرآن ترک شیرازی بدست‌آرد دل مارا

بخال هندویش بخشم سمرقند و بخارارا

ویا آیری بیربیئرده :

خیز تا خاطر بدان ترک سمرقندی ذهیم...

" ترک شیرازی"،" ترک سمرقندی "،ویا "ترک ختا "... زیبا روی شیراز ی زیبا روی سمرقندی و زیبا روی ختا دئمکدیر .بیرانسانی کی،اونون هئچ بیرنقص و عیبی اولمایا ، اونون قد و قامتی موزون واندامی گؤزه‌ل و یاراشیقلی اولا اونا تورک دئییه‌رلر .بو، "تورک " سؤزونون شاعرانه معناسی دیرامابوکلمه‌نین اصلده معناسی " قوتلی "دیر .

بو سؤزلری ائشیدن " فرخ " باشینی اوجا توتدی .تحقیرحسی‌اوندا غرورا تبدیل اولدی .

صونرا معلم شاگردلرینه ایضاح ائتدی کی، دیللرین ورنگ‌لرین (نژادلارین) اختلافی آللاه تعالی نین نشانه‌لریندن وآیت‌لریندندیر نئجه‌کی : قران کریمده روم سوره‌سی‌نین ۲۲ـ نجی آیه‌سینده بویوروب :

"و من ایاته خلق السموات والارض و اختلاف السنتکم و الوانکم ان فی ذالک لایات للعالمین . "

(و آللاهون قدرت نشانه‌لرینـدن دور، گؤی لری ویئری یارا تماق وسیز- بن دیللریزین و رنگ لریزین مختلف اولماغی ،حقیقتده بوندا بیلیجی (عالم) شخصلر اوچون نشانه‌لر وار.)

و هئچ کس گره‌کمه‌ز کی، دیل و رنگ جهتینه بیری ـ بیری سینی تحقیر و تمسخر ائله‌سین ،وطنیمیزین دشمنلری ایران خلق لری نین آراسیندا بو نفاق توخوملارینی بیر خاص هدف اوچون سپیپ لر.اودورکی بؤیوک شاعریمیز استاد شهریار " ایا تهرانیا ..." شعرینده تمام ایران خلق لرین بیرلیگه دعوت ائدیب وایران خلق لرینی دیل ولهجه فرقیندن اوتورو تمسخر ائده‌نلری باشا سالاراق دئییرکی بو اختلافلاری سالماقدان و شووی نیستیک دن ال چکین بو اختلافلارین منفعتین فقط وطنیمیزین دوشمانلاری آپارا بیله‌ر.

بو اثناده محسن دانیشماقا اجازه آلیب و بئله سؤزه باشلادی: بیز آذربایجانلییق ، تهراندا آنادان اولموشوق اما آنا دیلیمیزی یاخشی اوگره‌نمیشیک ،بیزیم بؤیوک آنامیز حتی بیرکلمه ده فارسی باشارماز. اونون آذربایجان دا بیر بؤیوک میوه‌باغی وار یای فصل- بنده مدرسه‌لر تعطیل اولان کیمی بیزی باغا دعوت ائده‌ر.بیز یا بین ایستی گونلرینی بؤیوک آنام گیلین کندلرینده‌کی،میشوو داغی نین گوللی و چیچک لی اتگینده یئرله‌شیب و چوخ خوش آب وهوا بیربیشردیر، گئجه‌یردریک .اوبیزی چوخ ایسته‌ر.اما خالام قیزی فرزانه‌نی و اوغلی فریدونی هئچ گؤره بیلمه‌ز چونکی بؤیوک آنام تهرانا قوناق گلنده اونلار باشلارلار اوبیلن فارسجا دانیشماغا و او چوخ ناراحت اولار ، خالاما گیلئی له‌نر و دئیه‌رکی،سنین اوشاقلارین بس نییه تورکی بیلمیر من کی، اونلارین دیلینی باشا دوشمیرم.

معلم دئدی : عزیز اوشاقلار دئییب لرکی،هرکس بیردیل بیلسه بیر آدامدیر،ایکی دیل بیلسه ایکی آدامدیر،اوچ دیل بیلسه اوچ آدامدیر، چوخ آدامlار وارکی،بیرنئچه دیلی اؤز آنا دیللری کیمی اؤگرنیب و دا ـ نیشیرلار.سیز چالیشین اول اؤز آنا دیلیزی واوندان صونرا بیرنئچه دیل اؤگره‌نه‌سیز.

وارطان هوسپیان آیاغا قالخیب اجازه آلاندان صونرا دئدی :منیم آتا و آنام تبریز ارمنی‌لریندیر.آتام مکانیک دیر و آنام خانه‌دار.

من تهراندا آنادان اولموشام .آتا ـ آنام اول بیزه اؤز آنادیلیمیزی (ارمنی دیلینی) وصونرا تورکجه و فارسجا اؤگره‌دیم من بو دیللر ایله سلیس و روان دانیشا بیله‌رم ،مندن بؤیوک باجیم انگلیسجه ده یاخشی اؤگره‌نیب .

معلم‌دئدی : آفرین سنه و سنین آنلاقلی و دوشونن آتا ـ آنا وا کی، سنه بویاشدا اوچ دیلی یاخشی اؤگره‌دیب لر .

اولده هرکس‌گره‌ک اؤز آنادیلینی یاخشی بیلسین واوندان صونرا دؤور بریندە یاشایان خلق لرین دیلینی اؤگره‌نسین عالملردن دوکتور چارلز وایت نئچه‌ایل تحقیقدن صونرا بونتیجه‌یه یئتیشدی کی،انسانلا ـ رین شخصیتلری نین تکوینیندە اول مرحله‌ده اؤز آنا دیللرینی اؤگره‌نمک چوخ مؤثردیر .

چالیشین بوندان صونرا دیل و لهجه جهتینه بیری ـ بیریزی مسخره افتمه‌یین و هئچ‌کسه ده تحقیر گؤزیلن باخمایین .

بیرنئچه‌گون صونرا ،بیرگون مدرسه مدیری کریم معلمی دفتره‌چاغیرتیب دئدی : بیرخانیم قیز سیزی گؤرمک ایسته‌ییر .

کریم معلم دفتره گئتدی و اؤزوین معرفچیلیق ائله‌دی. جوان قیز آیاغا قالخیب محبتله اونون الینی سیخدی ودئدی : من فرخون باجیسی و تهران دانشگاهی‌نین طلبه‌لریندە‌نم ،گلمیشم سیزدن تشکر ائدیم ،بیزیم فامیلیامیز " ترک "دیر ،نئچه دفعه‌لر بیز نوفکره دوشمیشدیک کی، فامیلیامیزی دگیشه‌ک ،بیزایندی تورکون معناسینی بیلندن صونرا هم اؤز تصمیمیزدن منصرف اولموشوق ،هم‌ده تیربئله فامیلیامیز اولدوغونا افتخار ائدیریک .کلاسدا گئدن صحبتی فرخ گلیب بیزه نقل ائله‌دی . او گوندن بری من دانشگاهین کتابخاناسیندا " سعدی نین گلیاتین " ، " حافظین دیوانین " ، "مولوی نین مثنوی سین" و بیرنئچه شاعرین شعر دیوانلارین بورج آلیب اؤیمیزه گتیرمیشم و بو کتابلاردا " تورک " کلمه‌سینه راست‌گلدیگیم شعرلری بیر یئره یئیغیب وداها دا یئیغماقدایام .نئچه‌ایل درس اوخویاندان صونرا ایندی من بو نکته‌یه پئی آپارمیشام‌بؤیوک سؤز اوستالاری و بؤیوک صنعتکار لار سعدی ،حافظ،رودکی و مولوی کیمی شاعرلر تورک کلمه‌سین گؤزه‌ل معناسینا ایشله‌دیب لر .من ایندی دانشجو دوستوم " سولماز " دان

ایســـتکلی بالالار صحیفه ســی

عزیز بالالار ! سیزه سویلیه‌جگیمیز نا غیلین آدی " گؤزه‌ل له‌ندیرمک" دیر .

بیری واریدی،بیری یوخیدی تانریدان باشقا هئچ کیم یوخیـــدی . اصلان آدیندا بیر پاخشی ،حرمتلی معلم واریدی .جعفرآدیندا بیـــر شـــیطان اوغـــلان .

جعفر نقل ائدیر :

اصلان معلم ،بیزیم بؤیوک مدرسه‌میزین حیاطینده اولان باغچـــادا اؤز الی‌ایله بیر یاسمن آغاجی اکمیشدی .هرگون باغچادا اولان آغا‌جلارا باش چکیب ،اما اؤزی اکدیگی یاسمن آغاجینی چوخ دقتله بئجه‌ریردی. اصلان معلیمین دقتی نتیجه‌سینده بو آغاج گول آچیب ائلـــه گؤزه‌ل له‌نمیشدی کی، هرکس مدرسه حیاطینه گیرنده هرشئیدن قاباق بئچه لحظه بویاسمن آغاجینا تماشا ائله‌ردی .بیرگون کلاسدا اولدوز منه دئدی: ـ جعفر بیلیرسن یاسمنین اوسته بیر بولبول یووا قوروب . نه قدر گؤزه‌لدیر! من بو سؤزی ائشیدیب لحظه‌لری صاییردیم کـــی ، زنگیمیز چالینسین ، زنگ سسی گله‌ر ـ گلمه‌ز تئز سیچرادیم‌باغچایا گؤردوم یاسمن اوسته‌کی چؤر ـ چؤپ ،خیردا قوش‌توکی بیریانی دا ائله بیل پالچیخدان قورولموش یووا ائله گؤزه‌لدیرکی وصفه صیغمایان ، من تئزجه دیرماشیب‌چیخدیم آغاجین تکجه بؤیوک بودا غینا من الیمی یووایا اوزادارکن بیرک‌پیریلتیلا بولبول یووادان چیخیب ،قاچـــدی، ومن تماد‌لیمی الدن وئریب قاچیندیم ،بو حالدا بودا ق دیببیندن سینب من،یووا بودا غلا قاریشیق سریلدیک بئره .یووا دارما دا غین اولدی،بو حالدا اوشاخلار باشیما یغیشیب ، اصلان معلم ده گلدی .من چوخ قورخوردوم .اصلان معلم منه ،سینمیش بودا ق و دا غیلمیش یووایا باخیـــب فیکره گئتدی،گؤزلری ایشیلدادی،نئچه دامجی یاش بئره تؤکولدی . من قورخو و اوتانج ایچینده ایتمیشدیم .منه بیر سؤز دئمه‌دی .نئچه‌گون گئچدی ،گؤروردوم اصلان معلم منه آجیقلی وسویوق بیروضعده باخیردی.

منی چاغیریب ،درس سوروشدی من درسه جواب وئرمک بئرینه گؤزوم معلمین گؤزونه دوشوب ،اختیارسیز آغلادیم ،بو آغلاماغیم اثله دیگیم ایشدن نئجه اوتانیب ،شرمنده اولدوغومو گؤسته ریردی .اصلان معلم منیم حالیمی گؤروب ، منه اوتور ! ـ دئدی .آیری شاگرددن درس سوروشدو ، درس ساعاتی قورتاراندا معلم منی چاغیریب ،بیرلیکده صنیف (کلاس) دان حیاطه چیخدیق گؤزوم بودا غلاری قیریلمیش یاسمنین سینیق گؤتوگونه دوشدی .اصلان معلم دئدی:

اوغلوم بیز دنیانی قورماغا گلمیشیک ،داغیتماغا یوخ، اونو گؤزه ل له ندیرمک وظیفه سینده بیک !...

**** **** ****

بو صاییمیزین شعری

قار

آغ اؤرتوک وار چؤللرده ،
بوز باغلاییب گؤللرده ،
قوشلار اوچور آرا بیر ،
یاخشی باخین قارا ، بیر !
گونش چیخسا صونراسیز
آغ اؤرتوگو گؤرمز سیز . (زهرا . ولی‌زاده)

بودا بالا لاربین اوچ تاپماجاسی

قانادی وار اوچماغا ،
ایگنه‌سی وارسانجماغا ،
سئویر ایشی ،زحمتی ،
هر یئرده وار حرمتی.

(۱ - [illegible])

۲ ـ اوچان بیر قوش گره‌کدیر ،
ایشی بوتون کلک دیر ،
دگیرمانا جان وئره‌ر ،
خیرمانا دا گره‌کدیر .

([illegible] - ۸)

۳ ـ یاتاندا یومرو یاتار ،
اتین درمان تک ساتار ،
هرکس ایسته‌سه توتسون ،
تیکانی الینه باتار .

([illegible] - ۸)

گؤرپه بالالاری اوخشا مالار

گؤگده کی قوشلار بو بالاما قوربان ،
باغان یاغیشلار بو بالاما قوربان ،
کیشنه‌ین آتلار بو بالاما قوربان ،
صونسوز آروادلاربو بالاما قوربان ،
حیاط ده ایتلر بو بالاما قوربان ،
مئشه‌ده قورتلار بو بالاما قوربان ...

*** *** ***

آی آللاه ، اوچ دنه وئر ،
اوچ دنه وئرمه ،بئش دنه وئر ،
حسرتینی چکمیش لره‌ده وئر ،
تزه گلین گلمیش لره وئر ،
آلی - گولو صولموشلارا وئر .

*** *** ***

بسله‌مه‌لر

قیزیل گول بوتام ، لایلای ،
عطرینه باتام ، لایلای ،
بالام عرمه‌یه گله ،
تویونو توتام ، لایلای .

۲

باشینا من دولانام ،
من داونوم ، من دولانام ،
سنی آللاه ساخلاسین ،
سایه‌نده من دولانام .

۳

۱- بالامسان ؛ بیردنه سن ، ۳ من اؤلسم سنه قوربان،
۲- صدفسن ، دور دنه سن ، ۴ سن اؤلمه ، بیر دنه سن .

آذربایجان خلق شاعری رسول ابراهیم اوغلورضا یوفون
(رسول رضا) وفاتی

آلدیغیمیز خبره‌گوره شمالی آذربایجانین ان گورکملی‌شاعرلرینندن بیری اولان،آلوولو، وطن پرورشاعروبیرچوخ اثرلرین مؤلفی ومترجمی اولان رسول رضا ۱۹۸۱ ـ نجی ایلین آوریل آیی‌نین ۱ـ ده ۷۱ یاشیندا وفات ائتمیشدیر.

شاعر ۱۹۱۰ ـ نجی ایلده آذربایجانین تاریخی وگوزه‌ل یئرلرینندن بیری اولان "گوی چای "دا آنادان اولموش ابتدائی واورتا تحصیلینی آذربایجاندا وعالی تحصیلینی ایسه مسکوشهرینده آلمیشدیر.

رسول رضا عالی تحصیلینی بیتیردیکدن‌صونرا باکی‌یا گلمیش اورادا مطبوعات ایشینده چالیشماقا باشلامیشدیر ،آنجاق هله مکتب لی‌لیک دؤورو‌ـ ندن گؤزه‌ل طبع واستعدادا مالک اولان شاعر ۱۹۳۲ ـ نجی ایلدن باشلیا ـ راق اؤزونون شعرکتابچالارینی ومجموعه‌لرینی نشرائتدیرمیشدیر. بئله‌کی،ایکینجی جهان محاربه‌سینده‌ن قاباقکی ایللرده‌اونون"قانادلار" "پیونرین مکتوبو"،" خیار" و دیگرشعرمجموعه‌لری بوراخیلمیشدیر.

محاربه‌ایللرینده رسول رضا دا جبهه‌یه یوللاندی،حربی مخبروظیفه سینده دؤیوشون اؤن سیرالاریندا اشتراک ائدیب بو اؤلوم‌ـ دیریسم چارپیشماسیندا اشتراک ائده‌ن فداکار انسانلارین دؤیوش‌لیاقت‌لرینی، قهرمانلیقلارینی ترنم وتصویرائده‌ن شعرلر واثرلریازدی،قولدورفاشیست تجاوزکارلارینا قارشی قلمی سونگویه چئویردی.بودؤورون محصولوا ولان " وفا " پی‌یه‌سی ،"اؤلمز قهرمانلار"،"وطن "،"بختیار"،"غضب و محبت" "انتقام،انتقام" و "ضابط بایرامین گونده‌لیگیندن" کتابلارینی آد آپارماق اولار .

رسول رضا محاربه‌ایللرینده ایران آذربایجانینا دا سفربرا ولوب حربی ایشلری‌یله‌یاقیندان اداعی اثرلرده یاراتمیش‌دیر...

رسول رضانین ادبی شهرتینی داها دا هرطرفه‌یایان اونون " لنین " منظومه‌سی اولموشدور .شاعر لنین سیماسینی اولدوقجا مکمل ،اولدوقجا شاعرانه وهرطرفلی‌رسم‌ائدیب ،اونون شخصیتینی ترنم‌ائتمگه‌نایل اولموب شدو وبواثره‌گؤره‌تلطیف اولونوب وطن مکافاتی‌آلماغا لایق گؤرونموشدو.

"لنین "پوئماسی وبیرنئچه باشقا آدلاریندنچکدیگیمیزآشاغیدا کی اثر
ـ لر شاعرین محاربه ایللرینده‌ن صونراکی دؤورون محصولوا ولموشدور
اوجمله‌دن :

"گونشین صوراغیندا "، " کؤنول سس لری "، " پنجره مه‌دوشن ایشیق"،
"دویغولار ،دوشونجه‌لر"، "دؤزوم"، "وقت وارایکن " وباشقالاری.

رسول رضا عین حالدا بدیعی ترجمه‌ساحه‌سینده‌ده بؤیوک ایش گؤرموـ
شدور.اونون داهی نظامی‌نین "خسرو وشیرین "منظومه‌سینی،روس کلاسیک لر
ـ ینده‌ن پوشکینین " گراف نولئی"، " پولتاوا "، لرمونتوفون " دئمون"
و"ماسکارا "اثرلرینی تامبدیعی موفقیتله‌آنادیلیمیزه‌چئویرمیشدر.

رسول رضا " سربست "شعرین جدی طرفدارلاریندان بیری اولاراق بیر
ساحه‌ده‌گؤزه‌ل شعرلرین مؤلفی کیمی تانیلاراق،شمالی آذربایجاندا بیر
یئنی شعرمکتبی‌نین جارچی‌سی،حامی‌سی وآپاریجی‌سی اولموشدور.

رسول رضا بیرسیاسی وایجتماعی خادم‌کیمی ده‌پارلامیش ،اوهم‌آذربا ـ
یجان ،هم‌ده شورالار اتفاقی‌نین یازیچیلار جمعیتی‌نین اداره‌هئیتی نین
فعال عضوی اولماقلا یانا شی،هم ده شوروی صلح مدافعه کمیته‌سینین ریا ـ
ست هئیتینه سئچیلمیش ،بیرمدت آذربایجان ساویت آنسیکلوپدیاسی‌نین
باش رداکتورو تعین ائدیلمیشدیر وسایره.

بیز بو آغیر ایتگینی بوتون آذربایجانلیلارا ،مرحومون عائله
عضولرینه محترم شاعره میز نگارخانم رفیع بیک لی‌یه ،اوغلو حقیقی
لیاقتلی وارثی آنارا واونون قلم یولداشلارینا درین حزن وصونسوز
کدرله باش ساغلیغی وئریب ،امینیک کی،شاعرین آدی اثرلری‌ایله بیرگه
وابدی یاشیاجاقدیر .

" وارلیق " مجله‌سی‌نین تحریریه هیئتی "

چوخ گئج تاپديم من سـنی

لکن چوخ تئز ايتيردیـم .

*

خوش بير تصادفله قارشيما چيخدين

سؤزونله گؤزومدن

گؤنلومه آخدين

شعرینین سئحرینه قلبیمی وئردیم

بو بولاق

آخاجاق ـ آخاجاق

دئديم .

افله بيل

بيريسی بيزه گؤز ووردو

او بولاق قورودو

وساعات دوردو...

قيزيل گول باغچاسی تارومار اولدو

دردیگیم چيچه‌کلر الیمده صولدو .

*

حئيف ! سنی صون واختلاردا تاپميشديم...

بيليرسن کی هاچاندان ديـر

باغلی قالميش پنجره‌م

قاپالی ايدی افق لريم

يان ـ يؤوره‌م

سئچه‌ميردیم باشيم اوزره

سنین کیمی اولدوزلارین ایشیغین

گؤرمز ـ گؤزلر،نه‌جور دادار گوندوزلرین ایشیغین ؟

يوخدو ايدين

يوخدوا مـکان

سيزين

اثرلريا رادان

الينيزی صيخماغا

بیرآن دا اولسا یول آلیب
شعرینیزین باغچاسینی تماشایا چیخماغا
بیر بویلانیب
بوبیر تایدان ـ اوبیر تایا باخماغا ...

*

ایندی بو قارا خبرله
بو آغیر کدرله
اقلیمیز یاسلی‌دیر
دیلیمیز یاسلی دیر.
هله شوکور قارداشلار
بوگون بئله اتهک ـ اتهک
باغچامیزا زینت وئره‌ن گوللر وار
دسته ـ دسته خوش سسلی بولبوللر وار
پاشاسینلار، صاغ اولسونلار، هئی یازسینلار، یارادسینلار...
اوجمله‌دن :
رستم، ساهر، ساری ولی،
شهریار
واهابزاده بختیار...

بیرده گره‌ک
بونلارین قدرین بیله‌ک !
بونلارا قیمت وئره‌ک !

<u>لغت‌لر</u>

قاپالی = باغلی ـ اؤرتولو، یان ـ یؤوره = اطراف ،
باشیم اوزره = باشیمین اوستونده ، گؤرمز گؤز = کور گؤز ،
ایذین = اذن ـ اجازه ، شوکور = شکر ـ حمد ،

قره قوش ـ شاهین در سوزه نین قالانی :

بوپیس گونه دوشمه‌گیوین سببی | این تیره روزی‌ات که‌بدان گشته‌ای دچار
اؤزونده‌دیر، بونویاخشی قان گیلن | اینرا بدان :نتیجهٔ اعمال زشت‌ته
چورودوکجه بوقورو موش بدنین، | نابود تاشود تن خشکیده‌ات بد
یاندیردیغین اوددا دوشوب یانگیلن | درآتشیکه‌خویش بپاکرده‌ای بسوز

سیدحسین خان عدالت

نوشته ـ صمد سرداری نیا

زنده یاد سیدحسینخان عدالت درتاریخ میهنمان فداکاریهای زیادی کرده ویک عمردر راه کسب آزادی وترقی جامعه ایرانی جانفشانی نموده ولی گمنام مانده است .اوجزو افرادمعدودی بود که پیش کسوت نشرافکار جدید ومترقی درسالهای قبل از نهضت مشروطه بودند .وی ازجمله مجاهدین روشنفکری بودکه درتکوین جنبش مشروطیت نقش بزرگی را ایفاء کرد .شادروان سیدحسینخان عدالت با انتشار روزنامه هائی مثل عدالت ،آنادیلی ،الحدید صحبت ،خبر و... خدمات شایان توجهی برای روشن شدن افکارعامه نموده ودرافشای چهره پلید استبداد داخلی وسیمای کریه استعمارخارجی گام های مؤثری برداشته است بطوری که وی یکی ازپیشقراولان تاریخ مطبوعات آذربایجان بشمارمی‌آید .علاوه براین شادروان عدالت از جمله انقلابیون آگاه ومبارزی بود که همیشه درراس جنبش ،کارهای پرمسئولیت وخطیری به وی محول می‌شد وآن زنده یاد نیزماموریتهایش را به نحواحسن انجام میداد.

درباره وی درکتاب "ازصبا تانیما" چنین نوشته شده است :"این مرد روشنفکر ،که بعدها به واسطه نشرروزنامه عدالت به این نام معروف شد در حدود سال ۱۳۱۴ هـ.ق ازروسیه به تبریزبازگشت اودرجوانی به‌روسیه رفت و چندی پیش عموزاده خودمیرزاجعفرخان کنسول ایران درحاجی‌طرخان ماند وبعدبه پطرسبورگ رفت ودرآنجا زبان روسی آموخت وباتمدن اروپائی آشنا شد ودرپطرسبورگ نزدیک به دوسال مصاحب وانیس سیدجمال الدین افغانی بود ونفس سیدتاثیرعجیبی دروی کرد.

سیدحسینخان چون به تبریزآمدبا سیدمحمدشبستری که بعدها معروف به ابوالضیاء شد ملاقات کردوبا اورفیق ومانوس گشت واین دوبعدا سیدحسن تقی‌زاده ومیرزا محمدعلیخان تربیت را پیداکرده هسته مرکزی مروجین افکار جدیدرا تشکیل دادند *"

ازجمله ماموریت های خطیری که درا وج نهضت وزمانی که تبریزازهر چهارطرف توسط قوای استبدادمحاصره شده بود به وی محول شده ریاست اداره معارف آذربایجان بوده است .برای اینکه به اهمیت ماموریت ونقش وی

---

* یحیی آرین پور ـ ازصبا تانیما (تهران ـ انتشارات کتابهای جیبی ـ ۱۳۵۴ جلد ۱ ص ۲۴۷

بیشتر آگاه شویم لازمست در این زمینه توضیحی بدهیم. بعد از اینکه عین الدوله برای سرکوبی مبارزان آذربایجان بعنوان فرمانفرمای این خطه از سوی محمدعلیشاه روسوفیل بسوی تبریز روانه شد، آزادیخواهان آذربایجان از جمله انجمن ایالتی بعد از اینکه وی را بعنوان والی نپذیرفته و در نتیجه به تبریز راه ندادند و انجمن ایالتی آذربایجان که بعد از به توپ بسته شدن مجلس خود را نایب پارلمان ایران قلمداد کرده و تمام آزادیخواهان مبارز این را رهبری می‌کرد خود اقدام به انتخاب والی کرد و اجلال الملک را که یکی از آزادیخواهان نامدار بود به نایب الایالگی برگزید و برای اینکه هم اداره امور کلا در دست مردم قرار گیرد و هم اصلاحات اساسی در کلیه شئون اجتماعی ـ سیاسی و فرهنگی انجام پذیرد، انجمن تصمیم گرفت که از میان انقلابیون آگاه و با صلاحیت رؤسائی برای کلیه ادارات انتخاب و رشته کارها را در دست خود گیرد لذا افرادی که صاحب صلاحیت و انقلابی بود ـ ند توسط انجمن در راس ادارات قرار گرفتند که از جمله مرحوم ضیاء العلما به ریاست دادگستری، قاسمخان امیرتومان شهردار تبریز و سرپرست تلگرافخانه، رفیع الدوله رئیس مالیه، سید محسن دیبا (سالار مؤید) به ریاست شهربانی، کمسیون جنگ زیر نظر سردار ملی و سالار ملی، شادروان سیدحسینخان عدالت نیز به ریاست اداره معارف آذربایجان برگزیده شدند.

زنده یاد سیدحسینخان عدالت علاوه بر اینکه در زمینه‌های فرهنگی و مطبوعاتی شبانه روز تلاش می‌کرد در اوج جنگهای تبریز یکی از سردستگان مجاهدین بود و در این جنگ شرکت فعال داشت بطوری که در تمام تصمیم‌گیریها و گفتگوهای سیاسی یکی از مهره‌های اصلی بود. در این زمینه در کتاب "قیام آذربایجان و ستارخان" چنین می خوانیم:

" عین الدوله پس از آنکه وارد اردبیل شد هیئتی مرکب از وکیل الرعایا و صارم السلطنه و یک نفر دیگری به تبریز فرستاد که اینان مقدمات کار را بهر ترتیبی که مقتضی بدانند فراهم آورند بطوریکه دیگر کسی از فرمان وی سرپیچی نکند هیئت مزبور گویا در ۱۵ رجب وارد تبریز شدند و با سران مشروطه گفتگوهایی کردند و به ستارخان نیز خبر دادند که ما می خواهیم با شما دیدار کنیم بهتر است که چند نفر از اشخاص صالح را نیز اطلاع دهید که حضور داشته باشند. روز ۱۶ رجب اعضای هیئت به انجمن حقیقت آمدند که عده‌ء از سران قوم حضور داشتند. بعد از اینکه سخنانی رد و بدل شد مرحوم میرزا سید

حسینخان عدالت گفت که شاهزاده عین الدوله از چه تاریخی برای فرمانفرمائی آذربایجان منصوب شده اند؟ گفتند تقریبا یک ماه است که ایشان از طرف اعلیحضرت به ایالت آذربایجان معین شده اند. عدالت گفت در عرض این یک ماه که مشارالیه والی آذربایجان شده اند این قتل وغارت بی پایان که از شجاع نظام و پسر رحیمخان روی داده برطبق امر شاهزاده بوده است یا نه؟ گفتند شاهزاده ابدا چنین امری صادر نکرده و ایشان خودسرانه به این کارها اقدام کرده اند. گفت پس اصولا باید شاهزاده این اشخاص را که بدون اجازهٔ ایشان بچنین اقدامهای خودسرانه مبادرت ورزیده اند مورد مؤاخذه و تنبیه قرار داده و اموال غارت شده را از آنان پس گرفته و به صاحبانش تسلیم کنند و اعلیحضرت همایونی هم فرمان گشایش مجلس را صادر کنند، آن وقت تمام کارها در محور خود قرار خواهد یافت ..."

مرحوم امیرخیزی در این کتاب در دنباله مطالب چنین ادامه می‌دهد :

" پس از ورود عین الدوله بصلاحدید شاه روان ثقة الاسلام ۱۰ نفر از سران آزادیخواهان انتخاب شدند که با شخص عین الدوله گفتگوئی بکنند، بعد از تشکیل جلسه مرحوم میرزا سیدحسین خان عدالت که یکی از منتخبین بود اظهار داشت اگر مقصود از شرفیابی، خوش آمدگوئی و تملق است خوبیت ندارد و اگر غرض بیان حقیقت و عرض خواسته‌های ملت است مقرر دارید بدون رنگ و ریا در نهایت بساطت و سادگی حقیقت امر گفته شود. عین الدوله گفت دو چیز ایران را خراب کرده است، تملق و غرض ورزی. سیدحسینخان عدالت اظهار داشت اهالی دو استدعا دارند، عمومی و خصوصی. عمومی تشکیل دارالشورا و اجرای قوانین مشروطه است و مطالب دیگر در جزء مسائل خصوصی است. عین الدوله در جواب اظهار داشت راجع به مسئله عمومی اعلیحضرت بموجب دستخط همایونی مقرر فرموده اند که بعد از سه ماه از تاریخ انفصال مجلس، انتخاب جدید بعمل خواهد آمد و در خصوص مسائل خصوصی مقصود از آمدن من رفع ظلم و اصلاح جنگ خانگی است .

سیدحسینخان عدالت گفت این همه توپ و تفنگ که شب و روز از محلهٔ دوه چی انداخته می‌شود و این همه قتل وغارت که می‌کنند به امر کیست؟ امین الدوله پاسخ داد من از این اقدامهای مامورین دولت خبر ندارم و اگر این وضع شهر را می‌دانستم یکساعت زودتر وارد اینجا می‌شدم. آنگاه راجع به وکلا قدری صحبت کردند که باستثنای عدهٔ معدودی مابقی همه رشوه خوار بودند و

جواب سخت شنیدند ،به این معنی که اگرقصوری از بعضی وکلا روی داده علتش اینست که دولت قاجاریه هرگزدرآن صدد برنیامده که درمملکت ،مردان لایق ودانشمند قدم به عرصهٔ وجود گذارند وازگشایش مدارس علمی وفنی جلو گیری کردند تاکار بااینجا رسید .ودراین باب ازطرفین مذاکراتی بعمل آمد وتقریبا بیانات واستدلالات مرحوم عدالت مورد تصدیق واقع گردید"

شادروان سیدحسینخان عدالت همیشه درمذاکرات سیاسی جزو پیشقراولان وطرف اصلی بوده وباآگاهی وبینش انقلابی خوداین ماموریت ها را بصورت یک دیپلمات ورزیده ویک گفتگوگر ماهر بنفع نهضت انجام میداده است .دراین زمینه درکتاب "قیام شیخ محمدخیابانی "نیز چنین نوشته شده است :" تاریخ نشان میدهد که آزادیخواهان باوجودی که پی به ماهیت عین الدوله برده بودند بنابرمصلحت ،رشتهٔ گفتگو راباا ونمی‌بریدند ،تا اینکه انجمن ایالتی ازگرایش عین الدوله به مشروطه نومیدوبرآن شدکه رشته را به یکبارگی ببرد ودرهمین زمینه نوشتن نامه‌ای اززبان تودهٔ آغاز گردید .این نامه تا روزپنجشنبه آماده شدوروزآدینه ۱۹ شهریور۱۲۸۸برابر با ۱۴ شعبان ۱۳۲۶ که روزجنگ باسپاه ماکو میبودوشهرتبریزدرگرفتاری سختی دچاربود چهارتن ازسردستگان که شیخ محمدخیابانی،میرزا محمدتقی طباطبائی،سیدحسینخان عدالت ومیرزاجسین واعظ میبودند آن را برداشته همراه نمایندهٔ سیاسی انگلیس آهنگ باغ صاحبدیوان کردند ودرهنگامی که جنگ درشهربا سختی پیش میرفت آنان درآنجا به گفتگو پرداختند وچون ازگفتگو نومیدشدند پیکارخونین بسختی دوام یافت وسرانجام به پیروزی آزادیخواهان وشکست عین الدوله پایان پذیرفت ** "

علاوه برخودسیدحسین خان برادران وافرادخانواده وی نیزباجان و دل درراه آزادی تلاش میکردندوهمه‌شان دربه ثمررسیدن نهضت مشروطیت نقش مهمی بازی‌کرده‌اند .دراین باره نیز درکتاب "دومبارز جنبش مشروطهٔ چنین می خوانیم :

" گفتنی است که مشروطه‌خواهان تبریزباچشم باز هرسویی را می‌پایند وتاآنجائی‌که مقدورشان بودازرویدادهای پشت پرده‌هم‌آگاهی به دست می‌آوردند چنانکه پروفسورمینورسکی ایرانشناس روسی‌الاصل کمبریج‌نشین‌که

---

* ـ اسماعیل امیرخیزی ـ قیام آذربایجان وستارخان .چاپ دوم ص ۱۷۷ـ۱۶۸

** ـعلی‌آذری ـ قیام‌شیخ‌محمدخیابانی(انتشارات صفیعلیشاه)چاپ ۴ ص ۱۲

درزمان جنگهای تبریزکارمندکنسولگری روسیه تزاری درتبریزبودچندسال قبل به عبدالعلی کارنگ گفته بود: " من درکنسولگری روس بودم ،محل کار ما درنعمت آباد بود .دربحبوحهٔ کارمتوجه شدیم که هردستورسری ورمزی که ازمرکزحکومت تزاری به ما می‌رسد مشروطه خواهان آن را نقش برآب می‌کنند مثل اینکه علم‌غیب دارندیا هرچه به ما می‌رسدبآنها نیزابلاغ می‌شوداین‌مشکل همیشه مرا ناراحت می‌کردوبه‌حل آن موفق نمی‌شدیم ما موریت‌ما تمام شد سالها گذشت روزی دراستانبول باآقای تقی‌زاده‌این مسئله را درمیان‌گذاشتم خندیدندوگفتند سیدحسینخان عدالت ،کارمنددفترروما موررمزکنسول ـ گری روس برادر آزادیخواهی داشت بنام‌سیدحسن خان عدالت ،مشروطه خواهان بوسیله اوازنیات ودستورات‌حکومت روس تزاری مطلع می‌شدندو علاج واقعه‌راقبل ازوقوع می‌کردند.....این تبریزی‌ها چقدرزیرکند.....
(نشریهٔ کتابخانهٔ ملی تبریز،شماره ۱۰، تیرماه ۱۳۴۵ ص ۱۰۰ *)

درباره‌اشادروان سیدحسینخان عدالت درکتاب تاریخ جرایدومجلات ایران نیز چنین اظهارنظرشده‌است :

" وی ازطرفداران جدی آزادی زنان بود وچون مدتی درروسیه زندگی‌کرده بودپس ازبازگشت به‌ایران می‌خواست زنان کشورا ونیزمانندزنان اروپائی آزاد وبی حجاب زندگی کنند.وازاین جهت درروزنامه‌هائی‌که درآغازمشروطیت درتبریزمنتشرمی‌کردسخنی ازآزادی زنان به‌میان آوردواین بودکه باهمه‌خدماتی که به‌پیشرفت مشروطه‌کرده‌بود خودمشروطه‌خواهان به‌آزارا و پرداخته ووی راازتبریز اخراج کردندووی به‌تهران گریخت ودرآن جانیز ازمقاید خود درطرفداری ازمدارس دخترانه‌دست برنداشت وچندین سال هم مدیرومعلم‌مدارس تهران بود،دراواخرعمرمانندسایرپاکدامنان وطن، بدون ثروت ومال ،درخدمت وزارت فرهنگ عمرخودرابسرمی برد.

ازتالیفات نامبرده کتابی‌است بنام " خواب وخیال "که‌درآن از مشروطیت وتمدن وترقی ومظالم استبداد وریاکاری ها وعوامفریبهائی را که مصنف درخواب دیده برشتهٔ تحریر در آورده‌است‌کتاب یادشده در ۷۸ صفحهٔ خشتی چاپ‌شده‌است **. "

روانش شاد و یادش گرامی باد

---

* ـ رحیم‌رئیس‌نیا ـ عبدالحسین ناهید ـ دومبارزمشروطه (تهران انتشارات آگاه ـ ۱۳۵۵) پاورقی ص ۱۱۹ .

** ـ محمدصدرهاشمی ـ تاریخ جرایدومجلات ایران (اصفهان ۱۳۲۸)ـ ج ۱، ص ۲۸۲ .

یحیی شیدا

گولوش

قلبیم سولدی، جسمه گلیر جان گولوشوندن
نور بادامی هر بیر داماریمدان آیلو جاری
لیقای جانجب، گوناوسو آی کیمی یاخما
نازلی گولوشون، عالمی حیرانه قویوبدیر
جانی آتارام، الیهکرم بیر باخماد یاشدان
یاخوابسه‌ن آی بالا بنلهبیر خبر ایلی یاشدان
لقمان‌دا بیلیم دردیمه درمان اولمه یاخیر
داردیمدان دیادیره، تیر کیمی، دل یاری
یوکسلیه آیر کنام، او آهو باخیشیدان
سهروم آلیمدیر خمار اوسوز گون باخیشیدان
وارلیقیمی درس اوگرمه، تعلیم آلا الیه
آلا دیر بیر آترما بالایی، ملتی دولدیران
جانان کیمی، بیر زاهد پاکیزه و دیندار
یوخ لکه‌لنن اخراریمه واقف دگی زاهد
بیر خاطره‌دیر بو خزانیم، خاطره یازمیش
رنجوم اچور افلاکه، او جانان گولوشوندن
او لاله وشی هر باخیشیدان گولوشوندن
نوبهار آویدا ویرانه‌ده، طوفان گولوشوندن
تک مزه گلیم، واله و حیران، گولوشوندن
صابر الله‌دن، نازیله ارمغان گولوشوندن
یاخیریم آگر، اولسا تیزیرقان* گولوشوندن
آخیر اولاجاق دردیمه درمان گولوشوندن
رحم ائیتمه، چاک اولسا گلاتلان گولوشوندن
من‌ده، گوزیم، دانمی قانسان گولوشوندن
قسمت آیریلیق اولماگی، آیان گولوشوندن
آهو باخیشیدان، اوز وحیران گولوشوندن
دین باده گلیب قالمادی لبلان گولوشوندن
گمراه اولوب، اوخشادی شیطان گولوشوندن
عذبان دیه‌یه‌جه‌ده، دوتارمان** گولوشوندن
شیدا، کیمی آیرلمه غزلخوان گولوشوندن

* تیزیرقان = مضاف (تیز یرقانمان = صاریلیغه اوتلک). ** مان = میم.

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی، ادبی و هنری

(به‌زبانهای فارسی و ترکی آذری)

تحت نظر هیئت تحریریه

صاحب امتیاز و مدیر: دکتر خواه هیئت

محل اداره: تهران، خیابان مصدق، کوچه یدی شماره ۱۷

تلفن ۶۳۵۱۱۷ / ۷۹۱۸۳۶

چاپ کاویان - میدان بهارستان

قیمت ۷۰ ریال